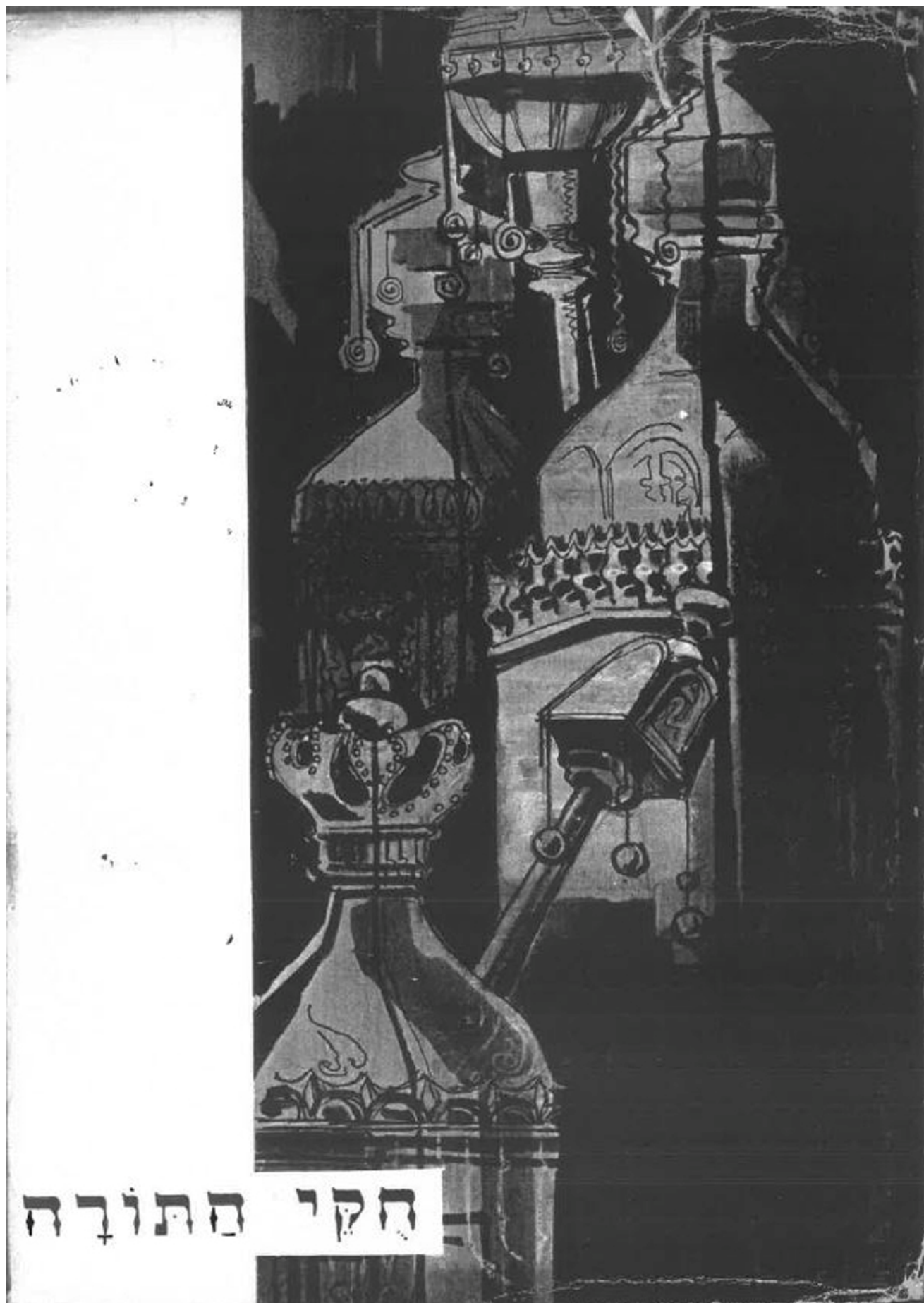

חקי התורה

חקי התורה

לקט לבתי ספר

ערוך לפי נושאים ומבאר על-ידי

ד"ר שמואל נחשוז

הוצאת

לשכת החנוך העברי בקליבלנד

תשכ"ה

ה ק ד מ ה

ספר התורה הוא בעקריו ספר של חקים ומצוות: מצוות עשה ומצוות לא-תעשה, מצוות שבין אדם למקום ומצוות שבין אדם לחברו. חקי התורה מקיפים את כל שטחי החיים של האדם בישראל. אמנם התורה מכילה גם הרצאת מארעות היסטוריים; אולם גם ההיסטוריוגרפיה המקראית אינה אלא בנאותה להשקפת עולמה של היהדות, השקפת עולמה הדתית, החברתית, הלאומית והכלל-אנושית. השקפת העולם הזאת היא המצע המשקיף לספרי התורה ולמצוותיה. מכאן שספרי התורה הם הפרוודור לטרקלין המצוות.

נהגה בשעה שר'ב בתי-הספר שליט מלמדים לפחות חלקים מן החומר הספרי שבמקרא, מעטים מהם מספיקים להוציא את התלמיד מן הפרוודור ולהכניסו אל הטרקלין. הרבה קשים בהוראת פרשיות החקים:

א. לשונם וסגנונם של חקי התורה הם לר'ב קשים ודחוסים יותר מלשונם וסגנונם של הספורים.
ב. למידת החקים מצריכה בגרות יתרה, שחסרה עדן לר'ב תלמידי בית-הספר היסודי.
ג. ילדינו רחוקים מן ההי' המקראי, ולכן מתקשים הם לראות את סמיכות-הפרשיות שבין משפטי התורה ובין הבציות המעסיקות את האדם בן-דורנו.

ד. חסרה בתורה חלקה עננית של החקים לנושאייהם. החקים הובאו מפגרים בכל חמשת החמשים בצורת מגלות מגלות בלתי-רצופות. הרבה מצוות נשנו במגלות אחדות, לפעמים באותה לשון ולפעמים בשני לשון ותכן. דין שהובא בפרשה אחת בקצור יש והוא נשנה בהרחבה במקום אחר. וגם "סתירות" ימצא הלומד לעמים בנסחאות השונות, ומורה שאינו מצוי אצל המקורות יתקשה לישב את הסתירות בצורה הגיונית או הלכתית.

כדי להקל במידת-מה על הוראת חקי התורה, לקטו החקים בקבץ הזה יחדו, חלקו לפי נושאייהם לפרקים, לסעיפים ולפסוקים ובארו באור מלולי וענני. כל פרק פותח ב"מבוא", המשמש פרקע לפרק והמסבם את עקרי תכנו ורעיונותיו. המבואות והבאורים נכתבו בלשון בסיסית קלה, במקטרת של שש-מאות מלים לערך. המלים הלא-בסיסיות המופיעות בבאורים תרגמו לאנגלית.

מלים קשות שבארו בפרק אחד, פרשו לעמים קרובות בשנית ובשלישית בהופיען בפרקים שלאחריו. שני טעמים לדבר: ראשית, אין מלה נקנית ללא שני; ושנית, יתכן שימצא המורה לנכון לשנות מסדר הפרקים המצב כאן, או אף להשמיט פרקים שלמים מחסר זמן.

הקבץ התאם לצרכיו של התלמיד המתבגר, שידיעותיו בלשון העברית ובמקרא מוגבלות. לנגד עיני העורך עמדו בסרט תלמידי בית-הספר התיכון הלא-אינטנסיבי. בטה מתקדמת, ששעות הלימודים בה אינן ועומות כל-כך, מייטיב ללמד מספר התורה במקורו, אף-על-פי שגם בה רצוי להורות את החקים לפי נושאים ולהשתמש בקבץ הזה בספר-עזר. ולעמדת זאת, במקום שיהיה הקורן הזה ספר-הלימוד העיקרי, טוב שימצא בידיו של כל תלמיד גם תג'ף שלם.

מן הלקט הזה השמטו כמה נושאים שאין לצער בן-דורנו ענין רב בהם, כגון דיני הקרבות ועבודת המקדש. ואף-על-פי-כן רב החומר שבנס לכאן, ולכן יתכן שיאלצו מורים רבים ללקט מן הלקט.

העריכה מיסדת על העקרון שהתורה היתה יפה לא לשעמה בלבד, אלא שהיא תורת-חיים, עם ערכי-נצח, שבכחם להדריך גם את האדם בן-זמנו ולהאיר לו את נתיבתו. לשם כך נעשו מאמצים מיוחדים כדי "לעדכן" את משפטי התורה ולקרנם אל אוצר משני ונסיונותיו של הלומד הצעיר. הבאורים מבססים בדרך כלל על הפרשנות המסורתית ושואלים במקורות ישנים וחדשים גם יחד.

תשומת לבו של המורה מוסבה בזה ביוחד לפרק הראשון ("יסודות תפיסת התורה"), שהוא בעין מבוא ומצע ליתר הפרקים. הוא נועד להסביר את היסודות הדתיים-הפילוסופיים של משפטי התורה, והבנתו מתנית בבגרות שכלית מתאימה. לכן, אם לא הגיעה המחלקה לדרגה הבגרותית הרצויה, ייטיב המורה אם ידחה את הוראת הפרק הזה עד לסופו של הקורס, כי הפרק יכול לשמש לא רק כמבוא, אלא גם כסיום.

ספח לספר מוסף לתרגילי תורה והעמקה, הכוללים שאלות, פסוקים להשלמה ונושאים לשיחות ולתבטורים. האמת נתנת להאמר, כי לא כל השאלות והנושאים מתאימים לכל המחלקות, ולכן על המורה לבחור מהם כראות עיניו, להוסיף עליהם או להקליפם באחרים. בין מה ובה, אל נא יסתפק המורה בתרגילים שנתנו, אלא יחבר גם מבטנים משלו, מבטנים שידישו במדה שנה גם הבנה וגם זכירת האוצר המלולי ופרטי החקים והמשפטים. אם רמת ההתפתחות של הכיתה גבוהה היא, רצוי להוסיף לחומר הנתן בזה גם קטעי קריאה מתאימים מיתר ספרי התנ"ך, מספרות ההלכה והאגדה וממקורות אחרים.

הפרק הזה הוא פרי גסוי של כמה שנות הוראה בקתות התיכונות של בתי-ספר אחרים. קדמו לו שתי מהדורות ששקפלו לצרכי הנסוי. בנסויים המצליחים האלה השתתפו מורים בעלי רקע השכלתי שונה ותלמידים בני י"ג ומעלה, שרמת השגיהם בלשון העברית ובמקרא היתה גם היא בלתי-אחידה.

הערוותיהם של המורים והתלמידים הנ"ל, וכן הערכתם הבקרתית והצעותיהם של כמה מחנכים ותלמידי-חקמים ותיקים, היו לעורך לעינים בהתקנת הפרק המנה שלפניו. העורך חפץ להביע בזה את רחשי תודתו לכלם ולצין בפרט את תרומותיהם של מר אהרן אינטרטר, הרב יוסף צזיק, הרב נחום דסלר, מר דב לויטין, מר העניה מרגלית, ד"ר יצחק פיין, ד"ר יהודה פילטש, ד"ר יעקב בקוב, מר זלמן שלזינגר, מר שניאור ו. שפירא, וכן לעובדי דפוס "פלאי" ולמנהליו על עבודתם המסורה והיעילה. ולבסוף ירשה נא לעורך לפרע בזה מפרעה על חובו לרעיית-נעוריו, אשר תמכה בימיו בכל שלבי העבודה הזאת.

שין נון

קליבלנד, אוהיו

רשימת הפסקים

ד	הקדמה
1	פסק א. יסודות חקי התורה
9	פסק ב. עשרת הדברות
12	פסק ג. המלוכה בישראל
15	פסק ד. סדרי המשפט
23	פסק ה. בטחון החיים
33	פסק ו. בטחון הרכוש
43	פסק ז. החפץ האישי: דיני עבדים
51	פסק ח. שמשה ויובל
56	פסק ט. העובד והמעביד
59	פסק י. הלואה ומשכון
64	פסק יא. מתנות עניים
69	פסק יב. ואהבת לרעה קמוץ
72	פסק יג. הגר היתום והאלמנה
74	פסק יד. חיי המשפחה
85	פסק טו. שבת
88	פסק טז. שלש רגלים: פסח
94	פסק יז. שלש רגלים: שבועות
99	פסק יח. שלש רגלים: סוכות
102	פסק יט. מועדים אחרים
107	פסק כ. תפילין מזוזה וציצית
110	פסק כא. פשרות
115	פסק כב. עם ישראל והעמים האליליים
119	פסק כג. דינים שונים
125	מוסף: שאלות ותרגילים

פרק א יסודות הקהילה

מבוא

מאמינים, כי האלהים הוא אל טוב, כי הוא אלהי הצדק ואלהי הרחמים.

היסוד השני הוא האמונה בקדושת חיי האדם. התורה אומרת, כי האדם נברא "בצלם אלהים". "צלם האלהים" שבאדם עושה אותו לקדוש, כי האלהים עצמו הוא קדוש. "צלם האלהים" פירושו כי יש לכל אדם זכויות, זכויות שהבורא עצמו נתן אותן לו, ואין איש יכול לקחת אותן ממנו. "צלם האלהים" פירושו גם שכל בני האדם הם אחים, בני אב אחד, וכלם שווים לפני הבורא.

היסוד השלישי הוא האמונה בחופש הבחירה. האדם הוא חפשי לבחור בדרך הטובה או בדרך הרעה, להיות צדיק או רשע. בלי האמונה בחופש הבחירה אין מקום למצוות ולעבירות (עוונות) ואין מקום לשכר ולעונש. היסוד הרביעי הוא האמונה בבחירת ישראל ובברית שבין ה' ובין ישראל. ה' בחר בישראל וברית (עשה) אתם ברית. הוא נתן להם תורה ומצוות וצוה אותם ללכת בדרך ה', כדי שיהיו "אור לעמים".

"קדושים תהיו, כי קדוש אני ה' אלהיכם" (ויקרא יט:2) - בפסוק הזה יש התמצית של החקים והמצוות שבתורה.

בהכרזת העצמאות של ארצות-הברית כתוב:

"We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness. That to secure these rights, governments are instituted among men, deriving their just powers from the consent of the governed."

הדברים האלה הם היסודי של הקונסטיטוציה ושל החקים של ארצות-הברית. לעמים הנדמונים היו חקים שונים מן החקים של ישראל, כי יסודות האמונה שלהם היו אחרים. מפני זה אין גם חקים של ארץ דמוקרטית דומים לחקים של ארץ נצית, פשיסטית, או קומוניסטית.

כדי להבין את חקי התורה, אנחנו צריכים להבין קדם כמה מן היסודות של האמונה הישראלית. מה הם היסודות של אמונת ישראל?

היסוד הראשון הוא האמונה באל אחד. אלהי ישראל הוא אלהי העולם. אנחנו

הכרזת העצמאות - Declaration of Independence. אמונה - belief, faith. צדק - justice, righteousness. יסוד - foundation, basis. קדושה - holiness, sanctity. צלם - image. זכויות - right(s). שווים - equal. חופש הבחירה - freedom of choice, free will. עוון - sin, transgression. תמצית - summary, essence. ברית - covenant. שכר - reward.

אחדות הבורא

- אלהים הבורא 1 בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. בראשית א:1
- אחדות הבורא 2 שמע, ישראל, יהי אחד! דברים ו:4
- לא יהיה לך אלהים אחרים על-פני. שמות כ:3
- וידעת היום... כי יהי הוא האלהים בשמים ממעל ועל-הארץ מתחת – אין עוד. דברים ד:39
- אלהים תפאל 5 אנכי יהי אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית-עבדים. שמות כ:2

אחדות הבורא¹⁷

1. בראשית ברא – ספר התורה הוא ספר דתי¹⁸, ספר של חקים ומצוות. יש בתורה מצוות שבין אדם למקום (לאֱלֹהִים) וגם מצוות שבין אדם לחברו. אבל יש בתורה גם ספורים היסטוריים, והספור הראשון הוא על בריאת העולם. מה בא הספור הזה ללמד אותנו? מן הספור הזה אנחנו לומדים, כי יש אלהים בעולם, אל אחד ויחיד. האֱלֹהִים ברא את השמים, את הארץ ואת כל צבאם. הוא ברא את העולם על-פי תכנית¹⁹. עולמו של הקדוש-ברוך הוא טוב ויפה. כמו שנאמר: "יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה, וְהָיָה טוֹב מְאֹד!" (בראשית א:31). האמונה באחדות הבורא²⁰ היא היסודי של דת ישראל. האמונה הזאת היא גם היסוד הראשון של החקים והמוסר²¹ של עמנו.

2. שמע ישראל – זאת היא התפלה הנחשבת והעתיקה²² ביותר בספר התפלות שלנו. את התפלה הזאת אנחנו אומרים פעמים ביום – בבקר ובערב. זאת היא התפלה הראשונה שלומד הילד היהודי, והתפלה האחרונה שאומר אדם לפני מותו. במשך אלפי שנות הגלות²³, מסרו יהודים רבים את נפשם על "קדוש השם"²⁴. ולפני מותם קראו את הקריאה: "שמע, ישראל, יהי אחד!"

3. לא יהיה לך אלהים אחרים – כי אין אלהים אחרים מלבד האל האחד. על-פני – לפני, או מלבדי.

4. ממעל – למעלה. מתחת – למטה.

5. אנכי יהי אלהיך – בסטוק הזה יש המצוה הראשונה בעשרת הדיברות: מצוה האמונה באלהים. האֱלֹהִים מגלה²⁵ את עצמו לישראל לא רק כבורא העולם, אלא גם כאלהי ישראל.

¹⁷ אחדות הבורא – monotheism. ¹⁸ דת – religion. ¹⁹ תכנית – plan. ²⁰ מוסר – ethics, morality. ²¹ צדק – קדמון – ancient. ²² גלות – exile. ²³ קדוש-השם – sanctification of God's Name. ²⁴ לגלות – to reveal.

אלהי הצדק

6 כי יי אלהיכם הוא... האל הגדול, הגבר

והנורא, אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד;

עשה משפט יתום ואלמנה, ואהב גר.

דברים י: 17-18

האדם נברא בצלם אלהים

7 קדשת תי האדם ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם

אלהים ברא אותו.

בראשית א: 27

ה' הוא אל גאֵל²⁵ שהוציא את עמו מעבדות²⁶ לחרות (לחפֿשׁ). אלהיך - הוא אלהי כל אחד ואחד (לשון יחיד).

6. כי יי אלהיכם וכו' - הנורא הוא לא רק "אל גדול גבור ונורא"²⁷, אלא גם אלהי הצדק והרחמים. לא ישא פנים²⁸ - האלהים שופט את כל בני האדם בצדק ובִישׁוּר. לא יקח שחד - אין בני האדם יכולים לתת "שחד"²⁹ לאלהים, בשעה שהוא שופט³⁰ אותם על מעשיהם. עשה משפט יתום וכו' - אם השופטים בארץ לא יעו³¹ על היתום³², על האלמנה³³ ועל הער³⁴, או ה' עצמו ישפט אותם ויגן עליהם מפני החוקים והרשעים.

האדם נברא בצלם אלהים

7. בצלמו - התורה מלמדת אותנו, כי ה' ברא את האדם מעֶסֶר, או מחמר³⁵, כמו כל החיות. אבל האדם שונה מכל החיות. כי ה' נתן לו גם נשמה³⁶, כמו שנאמר: "נִיָּצַר (ברא)

יי אלהים את האדם עֶסֶר מן האדמה, ויפח באֶפְרוֹ³⁷ נשמת חיים"³⁸ (בראשית ב:7). התורה אומרת, כי האדם נברא "בצלם אלהים"; כלומר: ה' נתן לאדם חכמה, כרי שיוכל להבין ולהבדיל³⁹ בין הטוב ובין הרע. "צלם האלהים" הוא עושה את האדם לקדוש, כי האלהים עצמו הוא קדוש.

קדשת תי האדם פרושה, שהאדם צריך לחיות חיים טהורים⁴⁰ ולהתנהג⁴¹ עם כל אדם בצדק, באהבה וברחמים. קדשת החיים פרושה, כי לכל אדם יש זכויות⁴², וזכות שהנורא עצמו נתן אותן לו.

הספור הזה מלמד אותנו עוד, כי כל האנשים בעולם הם אחים. כל העמים, הנזעים⁴³ והדתות הם בני אב אחד, בני אדם הראשון. התוק והחלש, העשיר והעני, הגדול והקטן - כלם בנים לאלהים, וכלם שווים⁴⁴ לפניו. רעיון השוויון⁴⁵ בין כל בני האדם ורעיון הצדק הם היסודות של המשפט העברי.

²⁵ גאֵל - redeemer. ²⁶ עבדות - slavery, bondage. ²⁷ awesome - ²⁸ לא ישא פנים - is impartial. ²⁹ שחד - bribe. ³⁰ לשפוט - to judge. ³¹ להגן - to defend, protect. ³² יתום - orphan. ³³ אלמנה - widow. ³⁴ ער - alien, stranger. ³⁵ חמר - matter. ³⁶ נשמה - נֶפֶשׁ - soul. ³⁷ ויפח באֶפְרוֹ - He blew into his nostrils. ³⁸ נשמת חיים - breath of life. ³⁹ להבדיל - to distinguish. ⁴⁰ טהור - pure (moral). ⁴¹ להתנהג - to treat, to deal. ⁴² זכויות - rights. ⁴³ נזעים - race. ⁴⁴ שווים - equal. ⁴⁵ שוויון - equality.

8 שפך דם האדם – באדם דמו ישפך, כי בצלם
אלהים עשה את האדם.

שם ט: 6

בחירה בין הטוב והרע

9 ראה נתתי לפניך היום את-החיים ואת-
הטוב, ואת-המוות ואת-הרע... החיים והמוות
נתתי לפניך, הבחירה והקללה – ובחרת
בחיים, למען תחיה אתה ותרעה.

דברים ל: 15, 19

ברית בין ה' ובין ישראל

10 ומשה עלה אל-האלהים, ויקרא אליו יי מן
ההר לאמר: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד
לבני ישראל:

(עשה) ברית¹⁰ ביני ובין ישראל לרגלי הר
סיני. הוא קנה, שאם ישמרו בני ישראל את-
התורה ואת-המצוות, אז יהיו "אור לעמים".
ישעיהו הנביא אומר, כי "באחרית הימים"
(בעתיד) יעלו עמים רבים "אל-ה' ה', אל-
בית אלהי יעקב", כדי ללמוד מ'ישראל את-
דרכי ה': "כי מציון תצא תורה, ודבר ה'
מירושלים" (ישעיהו ב: 2-5). בימים ההם יהיה
שלום בעולם, ולא תהיה עוד מלחמה בין
העמים.

בני ישראל יהיו "עם נבחר", כל זמן שיהיו
"עם קדוש", כל זמן שישמרו את ה"ברית"
ואת מצוות התורה וילכו בדרכי ה'. גם
הרעיון¹¹ של בחירת ישראל הוא אקדמי מנסודות
התורה ומצוותיה.

10. מן ההר – הר סיני. כה תאמר – ככה
תאמר.

8. שפך דם¹² האדם – מי שהורג אדם. באדם
דמו ישפך – הוא ימות בידי אדם, על-ידי
בית-דין.

בחירה בין הטוב והרע

9. ובחרת בחיים – האלהים נתן לנו חכמה,
כדי שנוכל להבין ולהבדיל¹³ בין הטוב ובין
הרע. אם נבחר ללכת בדרכי ה', לשמר את
מצוותיו ולחיות חיים מוסריים¹⁴, אז מבטיחה
לנו התורה חיים טובים ואשר¹⁵. אבל אם נבחר
ללכת בדרכי הרעה, נגד דרכי ה', אז נביא
לעצמנו חרבון¹⁶ ומות.

רעיון הבחירה בין הטוב והרע הוא היסוד
השלישי לחקי התורה.

ברית בין ה' ובין ישראל

כאשר ראה ה', כי הדורות הראשונים לא
הלכו בדרכיו, הוא בחר באברהם הצדיק
ובבניו אחריו ונתן להם את-התורה. ה' בחר

¹² destruction – חרבון

¹³ happiness – אשר

¹⁴ to shed blood, to kill – להרג

עם סגלה ממלכת כהנים וגוי קדוש	11	"...אם שמוע תשמעו בקלי, ושמרתם את-בריתי - והייתם לי סגלה מכל-העמים; כי לי כל-הארץ. ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש!"	שמות יט: 3-5
	12	ויענו כל-העם יחדו ויאמרו: "כל אשר דבר יי - נעשה!"	שם 8:
נעשה ונשמע	13	ויקח [משה] ספר הברית, ויקרא באזני העם, ויאמרו: "כל אשר דבר יי - נעשה ונשמע!"	שם כד: 7
ברית עולם	14	ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את-הברית הזאת... כי את-אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפגי יי אלהינו, ואת אשר איננו פה עמנו היום.	דברים כט: 13-14

קדושים תהיו

קדושים תהיו	15	קדושים תהיו, כי קדוש אני יי אלהיכם.	ויקרא יט: 2
-------------	----	-------------------------------------	-------------

11. אם שמוע תשמעו וכו' - זה הוא התנאי לבחירת ישראל. סגלה - אוצר ⁴⁶ , דבר יקר ואהוב. ממלכת כהנים - עם של כהנים ⁴⁷ . גוי קדוש - עם קדוש.	11	אם שמוע תשמעו וכו' - זה הוא התנאי לבחירת ישראל. סגלה - אוצר ⁴⁶ , דבר יקר ואהוב. ממלכת כהנים - עם של כהנים ⁴⁷ . גוי קדוש - עם קדוש.
13. ספר הברית - הספר שבו היו כתובים עשרת-הדברות וסדקי החקים שבספר "שמות" (כ-כט). נעשה ונשמע - נעשה (נשמר) את מצוות התורה ונשמע בקול ה'. בני ישראל קבלו עליהם את התורה ואת הברית לרגלי הר סיני. כתוב במדרש, כי הלך תקדוש-ברוך-הוא אל כל עם נעם ושאל אותם, אם הם רוצים לקבל את התורה. שאלו העמים: "מה כתוב בה?" וכאשר שמעו את	13	ספר הברית - הספר שבו היו כתובים עשרת-הדברות וסדקי החקים שבספר "שמות" (כ-כט). נעשה ונשמע - נעשה (נשמר) את מצוות התורה ונשמע בקול ה'. בני ישראל קבלו עליהם את התורה ואת הברית לרגלי הר סיני. כתוב במדרש, כי הלך תקדוש-ברוך-הוא אל כל עם נעם ושאל אותם, אם הם רוצים לקבל את התורה. שאלו העמים: "מה כתוב בה?" וכאשר שמעו את
14. ולא אתכם לבדכם וכו' - הברית שקרת ה' עם ישראל הייתה לא רק עם הדור שעמד לרגלי הר סיני, אלא גם עם כל הדורות הבאים. אבל כל דור, וכל יחיד בדור, צריך לקבל עליו את הברית מחדש. את-אשר ישנו פה - עם כל מי ששמעא פה.	14	ולא אתכם לבדכם וכו' - הברית שקרת ה' עם ישראל הייתה לא רק עם הדור שעמד לרגלי הר סיני, אלא גם עם כל הדורות הבאים. אבל כל דור, וכל יחיד בדור, צריך לקבל עליו את הברית מחדש. את-אשר ישנו פה - עם כל מי ששמעא פה.
קדושים תהיו		קדושים תהיו
15. קדושים תהיו - המטרה של חיי האדם, וביחוד האדם היהודי, היא לחיות חיי קדושה,	15	קדושים תהיו - המטרה של חיי האדם, וביחוד האדם היהודי, היא לחיות חיי קדושה,

⁴⁶ תנאי - condition. סגלה = אוצר - treasured possession. ממלכת כהנים - kingdom of priests.
⁴⁷ מטרה - purpose.

- דבקות בה' 16 שֹׁמֵר תִּשְׁמְרוּן אֶת-כָּל-הַמִּצְוָה הַזֹּאת, אֲשֶׁר
אֲנִי מִצְוֶה אֹתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ: לֹא־תִבְּהוּ אֶת-יְיָ
דברים יא:22 אֱלֹהֵיכֶם, לְלַכֵּת בְּכָל-דֶּרֶכָיו וּלְדַבְּקָה-בּוֹ.
17 לֹא־תִבְּהוּ אֶת-יְיָ אֱלֹהֵיךָ, לְשֹׁמֵעַ בְּקִלּוֹ וּלְדַבְּקָה-
שם ל:20 בוּ; כִּי הוּא תַיִיד וְאֶרֶץ יְמִיךָ.
18 וְאֶהְבֶּתְּ אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ, וּבְכָל-
דברים ו:5 נַפְשֶׁךָ, וּבְכָל-מְאֹדֶךָ.
19 וַעֲתָה, יִשְׂרָאֵל, מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמּוּךָ?
כִּי אִם-לִירְאָה אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ, לְלַכֵּת בְּכָל-
דֶּרֶכָיו, וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ, וּלְעֲבֹד אֶת-יְיָ אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשֶׁךָ, לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת
שם י:12-13 יְיָ וְאֶת-חֻקֵּיתָיו.

התורה-תורת חיים

- נחי בהם 20 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקֵּיתִי וְאֶת-מִשְׁפָּטִי, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אתם האדם - נחי בהם, ויקרא יח:5

בְּכָל-הַכֹּחַ שִׁלְךָ, אֶהְבֶּה שְׁלֵמָה וּמְלָאָה.
19. לְשֹׁמֵר אֶת-מִצְוֹת יְיָ - דַּת יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ
רק דת של אמונה, אהבה ויראת-ה'; היא גם
דת של מעשים. דת בלי מצוות איננה דת.
שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת הִיא תְּשׁוּבָה לֹא פְחוּת (רַשִׁי
אומרים: יותר) מן הָאֲמוּנָה.

התורה - תורת חיים

20. נחי בהם - התורה שֶׁנֶּחֱנֵן ה' לְיִשְׂרָאֵל
היא תורת חיים. מטרת⁵² הַמִּצְוֹת שֶׁל הַתּוֹרָה
היא לַעֲשׂוֹת אֶת חַיֵּי הָאָדָם טוֹבִים וּמְאֻשְׁרִים.⁵³
אין היא דורשת מאדם קרבות⁵⁴, שְׁקֻשָּׁה לֹא
לְהַקְרִיב אוֹתוֹ.

כִּי הָאֱלֹהִים הוּא קְדוֹשׁ. הָאֱלֹהִים הוּא אֱלֹהֵי
הַצֶּדֶק וְהַרְחֻמִּים; מִפְּנֵי זֶה גַם אֲנַחְנוּ צְרִיקִים
לְחַיּוֹת לְפִי הַחֲקִים שֶׁל הַצֶּדֶק וְהַרְחֻמִּים. כִּי
ה' בָּרָא אוֹתָנוּ בְּצִלְמוֹ.
16. לְדַבְּקָה בוּ - לְחַיּוֹת קְרוֹבִים לְאֱלֹהִים
וּלְלַמֵּד מִמֶּנּוּ אֶת דֶּרֶכָיו.
17. כִּי הוּא תַיִיד וְאֶרֶץ יְמִיךָ - אֶהְבֶּתְּ ה'
וּשְׁמִירַת הַמִּצְוֹת מְבִיאֹת חַיִּים אֲרָכִים לָאָדָם
וּלְעָם.
18. וְאֶהְבֶּתְּ - הָאָדָם צְרִיף לֹא רַק לִירְאָה⁵⁵
אֶת-ה' וּלְהֶאֱמִין בוֹ, אֶלָּא גַם לְאַהֲבָה אוֹתוֹ
בְּכָל-לִבְּבוֹ וּבְכָל-נַפְשׁוֹ. וּבְכָל-מְאֹדֶךָ⁵⁶ -

⁵² לִירְאָה - to fear. ⁵³ בְּכָל מְאֹדֶךָ - with your utmost ability. ⁵⁴ מְאֻשֵּׁר - happy. ⁵⁵ קָרְבָּן, קִרְבָּנוֹת - sacrifice(s).

21 כי המצוה הזאת, אשר אנכי מצווך היום, לא-
נפלאה היא ממך, ולא רחקה היא.

22 לא בשמים היא
השמימה, ורחקה לנו, ושמענו אותה, ונעשנה?²¹

23 ולא מעבר לים היא, לאמר: "מי יעבר-לנו
אל-עבר הים, ורחקה לנו, ושמענו אותה
ונעשנה?"

24 כי קרוב אליך הדבר מאוד - בפיה ובלבבך
לעשתו.

דברים ל:11-14

25 ועתה, ישראל, שמע אל-החקים ואל-
המשפטים, אשר אנכי מלמד אתכם לעשות;
למען תחיו ובאתם וירשתם את-הארץ, אשר
י' אלהי אבותיכם נתן לכם.

שם ד:1

26 ראה, למדתי אתכם חקים ומשפטים, כאשר
צווי י'... ושמרתם ועשיתם, כי היא חקמתכם
ובינתכם לעיני העמים. אשר ישמעון את כל-

היא חקמתכם

23. מעבר לים - בצד השני של הים, במקום
רחוק מאוד.

24. בפיה ובלבבך לעשותו - אדם יכול
לשמר את התורה בפיו (ללמד וללמד), בלבו
(אהבת ה' ואהבת האדם) ובמעשיו. תורה כזאת
יכול אדם לקחת אתו לכל מקום שהוא הולך.

26. היא חקמתכם ובינתכם - התורה היא
מקור²⁶ ההתקמה והבינה²⁷ של ישראל. היא
עושה את ישראל לעם גדול בעולם, לעם חכם
ונבון²⁸. אשר ישמעון וכו' - כל מי שישמע את

21. לא נפלאה היא - אין היא קשה. אין זה
קשה לאדם להבין את התורה או לשמר את
מצוותיה; כל מי שירצה יכול לשמר את
המצוות. ולא רחקה היא - מן החיים של
יום-יום.

22. לא בשמים היא - מצוות התורה אינן
דברים שמחוץ לטבע²⁹, שאדם רגיל אינו יכול
להבין אותן. ושמענו אותה ונעשנה - יקרא
אותה לנו כדי שישמע ונבין; כל אחד יכול
להבין את התורה, אם ילמד.

²⁶ טבע - nature. ²⁷ מקור - source. ²⁸ בינה - understanding, intelligence. ²⁹ נבון = חכם - intelligent.

החקים האלה, ואמרו: "רק עם חכם וגבוה
הגוי הגדול הזה!"

27 כי מי-גוי גדול, אשר לו אלהים קרבים אליו,
כפי אלהינו? ... ומי גוי גדול, אשר לו חקים
ומשפטים צדיקים, ככל התורה הזאת, אשר
אנכי נתן לפניכם היום?

שם: 5-8

28 לא תספו על-הדבר אשר אנכי מצוה אתכם,
ולא תגרעו ממנו.

שם: 2

29 ושננתם לבניה, ודברתם בם – בשבתך בביתך,
ובלכתך בדרך, ובשכבך ובקומך.

שם: 17

30 ולמדתם אתם את-בניכם, לדבר בם –
בשבתך בביתך, ובלכתך בדרך, ובשכבך
ובקומך.

שם: 19

לא תוסיפו

ולא תגרעו

תנוד הבנים

שעמד לרגלי הר סיני, אלא עם כל-הדורות.
על-כן, צריך כל-אב לחנך את-בנו וללמד
אותו את-התורה ואת-מצוותיה. כל-אדם
וכל-דור צריך לקבל על עצמו מחדש את-
הברית שבין ה' ובין ישראל.

מצנת החנוך²⁷ היא אחת המצוות החשובות
ביותר בתורה. אבל לא רק הבנים הצעירים,
אלא גם כל-אדם בישראל צריך להטות
(לעסוק, ללמוד)²⁸ בתורה כל-ימי חייו, כמו
שנאמר (יהושע א: 8): "לא ימוש ספר התורה
הזה מפיו, ותגית בו יומם ולילה". התורה
היא "חינוך וארץ ימינו". מסגרת נקרא עם
ישראל בשם "עם הספר".

חקי התורה יאמר: מה חכם וגבוה העם שיש
לו חקים טובים כאלה!

27. ומשפטים צדיקים – חקים של צדק.
28. לא תספו... ולא תגרעו – אסור להוסיף
על מצוות התורה ואסור לגרוע²⁹ (להחסיר)
מהן. אפשר לפרש את דברי התורה, מבלי
לשנות את הכוונה המקורית של הדברים.
מימי משה ועד ימינו, פרש חכמינו את התורה
והתאימו אותה לצרכים של כל דור ודור;
אבל הם לא שנו את דברי התורה ולא את
הכוונה המקורית שלה.

29. ושננתם – למד אתם. הברית אשר כרת
ה' עם ישראל היתה לא רק ברית עם הדור

²⁷ לגרוע – להחסיר – to omit, to detract. ²⁸ לפרש = לבאר – to interpret. ²⁹ לשנות – to alter. ³⁰ כוונה – meaning, intent. ³¹ מקורי – original. ³² להתאים – to adjust. ³³ צריך, צרכים – need(s). ³⁴ לחנך – to educate. ³⁵ חנוך – education. ³⁶ להטות = ללמוד – to study, to meditate. ³⁷ לא ימוש – shall not depart.

פָּרָק ב עֲשֵׂרֵת הַדְּבָרוֹת

מבוא

בהיסטוריה של עמנו, אלא גם אחד המארגות
החשובים ביותר בהיסטוריה של כל-העמים.
בעשרת הדברות יש החובות היסודיות של
כל-אדם בעולם. יש כאן מצוות שבין אדם
למקום (לאלהים) ומצוות שבין אדם לחברו.
שלוש מן המצוות הן "מצוות עשה", ושבע
האחרות הן "מצוות לא-תעשה".

כאשר יצאו בני ישראל ממצרים, הם עדין לא
היו עם. הם היו עדר של עבדים שיצאו
לחפש. הם התחילו להיות לעם רק כאשר
קבלו את-המורה. בהר סיני קרת (עשה) ה'
ברית בינו ובין ישראל ועשה אותם ל"עם
סגולה" ו"גוי קדוש" (ראה פָּרָק א: 10-14).
ממן תורה היה לא רק המארג החשוב ביותר

ואלה הם עשרת הדברות:

הדבר	המלים הראשונות	התוכן	סוג המצוה	בין אדם למי?
הראשון	אנכי ה'	אמונה באלהים	עשה	בין אדם למקום
השני	לא יהיה	אחדות האל	לא תעשה	בין אדם למקום
השלישי	לא תשא	שבועת-שקר ⁶	לא תעשה	בין אדם למקום
הרביעי	זכור	שבת	עשה	בין אדם למקום
החמישי	כבוד	כבוד אב ואם	עשה	בין אדם לחברו
הששי	לא תרצח	קדשת חיי האדם	לא תעשה	בין אדם לחברו
השביעי	לא תנאף	קדשת חיי המשפחה	לא תעשה	בין אדם לחברו
השמיני	לא תגב	קדשת הרכוש ⁶	לא תעשה	בין אדם לחברו
התשיעי	לא תענה	עדות-שקר ⁷	לא תעשה	בין אדם לחברו
העשירי	לא תחמד	אסור לתחמד ¹⁰	לא תעשה	בין אדם לחברו

¹ עדר – flock, herd. ² סגולה – treasured possession. ³ מארג – event. ⁴ חובה, חובות – obligation(s).
⁵ יסודי – basic. ⁶ שבועת שקר – perjury. ⁷ לכבוד – to honor. ⁸ רכוש – property.
⁹ עדות שקר – false testimony. ¹⁰ לתחמד – to covet.

- 1 אָנְכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם, מִבֵּית-עַבְדִּים. אַמוּנָה בַּה'
- 2 לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנָי. לֹא
תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה, אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל, וְאֲשֶׁר בָּאֶרֶץ מִתַּחַת, וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת
לָאָרֶץ; לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם... אַחֲדוּת הָאֵל
- 3 לֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְשׁוּא, כִּי לֹא
יִנָּקֶה יְיָ אֶת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׁוּא. שְׁבֻעַת שֶׁקֶר
- 4 זָכוֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ. שֵׁשֶׁת יָמִים
תַּעֲבֹד, וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ. וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת לַיהוָה; לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה – שַׁבָּת
- אֶתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ, עַבְדְּךָ וְאַמְתְּךָ, וּבְהֵמָתְךָ,

הפוכים, חיות היבשה, חיות הים וכו'.
ולא תעבדם – ולא תעבד¹⁶ אותם.
3. לא תשא – לא תשבע¹⁷. לשוא – לשקר.
אסור להשבע לשקר בשם ה'. לא ינקה –
לא יסלח¹⁸.

4. לקדשו – לעשות אותו לקדוש. יום השבת
אינו רק יום מנוחה, אלא גם יום קדוש.
מלאכתך – עבודתך. לא תעשה כל-מלאכה –
במשנה יש רשימה¹⁹ של שלשים ותשע מלאכות
שאסור לעשות אותן בשבת. חכמינו אמרו,
כי "פקוח נפש דוחה את השבת"; כלומר: אם
יש סכנה²⁰ לחיי אדם, או אפשר לחלל²¹
את השבת כדי להציל את-חיו. אתה
ובנך וכו' – לא רק האדם עצמו אסור לו

1. אנכי יי אלהיך – האמונה באלהים היא
היסוד לכל חקי התורה. אלהיך – לא רק
אלהי האבות, אלא גם אלהי כל יחיד בכל
דור. אשר הוצאתיך – האלהים מנלה¹¹
את-עצמו לישראל על הר סיני לא כבורא
העולם, אלא כנאל ומשיע¹². מפני זה הוא
דורש מהעם שיאמינו בו, שיאהבו אותו
ושישמרו את-מצוותיו.

2. לא יתיה לך אלהים אחרים – מפני שאין
אלהים אחרים מלבד האל האחד. על-פני –
מלבדי. לא תעשה לך פסל וכו' – אסור
לעשות שום פסל¹³ או תמונה¹⁴ של האלהים,
כי אין לאלהים נוף ולא דמות¹⁵ הגוף. אשר
בשמים וכו' – דמיות¹⁵ של השמש, הירח,

¹¹ לנלות – to reveal. ¹² נאל = משיע – redeemer, savior. ¹³ פסל – sculptured image.
¹⁴ תמונה – likeness, picture. ¹⁵ דמות – תמונה – likeness, form. ¹⁶ לעבד – to worship.
¹⁷ להשבע – to swear, to take an oath. ¹⁸ לסלח – to forgive. ¹⁹ רשימה – list.
²⁰ סכנה – danger. ²¹ לחלל – to violate, to desecrate.

וַגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יי
אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ, אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-
אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל-כֵּן בֵּרַךְ יי
אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ.

- כבוד הורים 5 כבוד אֶת-אָבִיךָ וְאֶת-אִמְךָ, לְמַעַן יֵאָרְכוֹן
יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר יי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ.
קדשת החיים 6 לֹא תִרְצָח.
קדשת המשפחה 7 לֹא תִנָּאֵף.
קדשת הרכוש 8 לֹא תִגְנוֹב.
עדות שקר 9 לֹא תַעֲנֶה בְּרַעְיָךְ עַד שָׁקֶר.
לא תחמד 10 לֹא תַחְמֹד בֵּית רַעְיָךְ; לֹא תַחְמֹד אִשְׁתּוֹ רַעְיָךְ,
וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ, וְשׁוֹרֹ וַחֲמֹרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר לְרַעְיָךְ.

(שמות כ: 2-14, השהה: דברים ה: 6-18)

6. לֹא תִרְצָח - לא תהרג. חיי האדם הם
קדושים, כִּי בְּצִלָּם אֱלֹהִים נִבְרָא הָאָדָם.
7. לֹא תִנָּאֵף²⁵ - לא תקח לך אשה שאינה
שְׁלֶךְ. הַנְּשׂוּאִים²⁶ הם הַיָּסוּד שֶׁל חַי הַמִּשְׁפָּחָה
וְחַי הַחֲבֵרָה²⁷.
8. לֹא תִגְנוֹב - לא תקח לך רכוש שאינו שְׁלֶךְ.
9. לֹא תַעֲנֶה - לא תעיד²⁸. בְּרַעְיָךְ - גֵּד
רַעְיָךְ (חֲבֵרָה). אָסוּר לְהַעֲדִיד עֵדוּת-שָׁקֶר²⁹ גֵּד
כָּל אָדָם.
10. לֹא תַחְמֹד - אָסוּר לְאָדָם לַחְמֹד³⁰
אֶת-הָרֶכֶשׁ שֶׁל אֲחֵר וְלַחֲשֹׁב מַחֲשָׁבוֹת, אִיךָ
לְקַחֵת אֶת-הָרֶכֶשׁ בְּדֶרֶךְ לֹא-יִשְׁרָה³⁰.
- לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת, אֵלֶּא כֵּן אָסוּר לוֹ
לְדַרֵּשׁ מֵאֲנָשִׁים אֲחֵרִים שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בַּשַּׁבָּת לּוֹ.
אִמָּה²⁵ - הַשְּׂפֹחָה²⁶ שְׁלֶךְ. וּבְהִמָּתֵךְ - גַּם
הַבְּהֵמָה צָרִיכָה לָנוּחַ בַּשַּׁבָּת. גֵּר - לֹא-יִשְׂרָאֵלִי
שֹׁשֶׁב בְּאֶרֶץ. אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ - בְּשַׁעְרֵי²⁷
הָעָרִים שְׁלֶךְ, בְּנוֹבוֹלוֹת²⁸ הָעָרִים שְׁלֶךְ. וַיָּנַח -
נָח. עַל-כֵּן בֵּרַךְ יי - בּוֹרָא הָעוֹלָם הוּא
שֶׁקִּדֵּשׁ אֶת הַשַּׁבָּת וּבֵרַךְ אוֹתוֹ. עַל-יְדֵי שְׁמִירַת
הַשַּׁבָּת, אֲנֻחֵנוּ מִכָּרִידִים²⁹ עַל הָאָמוּנָה שֶׁלֹּא
בְּאֱלֹהִים, שֶׁהוּא בּוֹרָא הָעוֹלָם.
5. כְּבֹד - תֵּן כְּבוֹד³¹. לְמַעַן - כְּדִי. יֵאָרְכוּ
יָמֶיךָ - יִהְיוּ לְךָ חַיִּים אָרְכִּים.

²⁵ אִמָּה = שְׂפֹחָה - female slave. ²⁶ שְׂפֹחָה - gate. ²⁷ נְשׂוּאִים - marriage. ²⁸ חֲבֵרָה - society. ²⁹ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁰ לַחְמֹד - to declare.

³¹ לְהַעֲדִיד - to testify. ³² לְהַעֲדִיד - to testify. ³³ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁴ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁵ לְהַעֲדִיד - to testify.

³⁶ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁷ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁸ לְהַעֲדִיד - to testify. ³⁹ לְהַעֲדִיד - to testify. ⁴⁰ לְהַעֲדִיד - to testify.

פָּרָק ג' הַמְּלִיכָה בְּיִשְׂרָאֵל

מבוא

הַמְּמַלְכָּה הַיִּשְׂרָאֵלִית הָרִאשׁוֹנָה. –
בִּימֵי קֶדֶם הָיָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְחֻלְקִים: לְשִׁבְטִים.¹
הַמְּנַהֲיִים וְהַשׁוֹפְטִים שִׁלְהֵם הָיוּ רֹאשֵׁי הַשִּׁבְטִים
וְרֹאשֵׁי הַמִּשְׁפָּחוֹת.

מִשָּׁה רִבְּנוֹ אֶחָד: אֶת הַשִּׁבְטִים בְּמִדְבָּר וְנָתַן
לְיִשְׂרָאֵל אֶת הַמְּמַלְכָּה הָרִאשׁוֹנָה שִׁלְהֵם. הוּא
הָיָה הַמְּנַהֵיג שֶׁל כָּל הָעָם, אֶהְרֹן אֶחָד הָיָה הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל, וְרֹאשֵׁי הַשִּׁבְטִים, הַשָּׂרִים וְהַזְּקֵנִים: הָיוּ
הַעֲזָרִים שֶׁלוֹ (שְׂמֹת יח).

יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון הָיָה מְנַהֵיג הָעָם אַחֲרֵי מוֹת מִשָּׁה.
הוּא כָּבַשׁ אֶת אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל וְחָלַק אוֹתָהּ
לְשִׁבְטֵי-עָשָׂר הַשִּׁבְטִים.

אַבְל אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ, לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל
מְנַהֵיג אֶחָד שִׁיֵּאֲחָד: אֶת כָּל הַשִּׁבְטִים. לְכָל
שִׁבְטֵי הָיוּ מְנַהֲיִים מִיָּחִידִים. הֵם נִקְרְאוּ בָשֵׁם
”שׁוֹפְטִים”. לְפַעֲמִים הִצְלִיחַ אֶחָד הַשׁוֹפְטִים
הָאֵלֶּה לְאַחַד שִׁבְטִים אֶחָדִים, אֲבָל אַחֲדוּת²
מִלֵּאָה לֹא הָיְתָה בֵּין הַשִּׁבְטִים.

³ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. – ”הַשׁוֹפֵט” הָאֶחָד הָיָה
שְׂמֹאֵל הַנָּבִיא. בְּיָמָיו הָיְתָה סִכְנָה⁴ שֶׁהַפְּלִשְׁתִּים
יִכְבְּשׁוּ אֶת כָּל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. וְקִנֵּי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ
אֶל שְׂמֹאֵל וְדָרְשׁוּ מִפָּנָיו שִׁיבְחָר לָהֶם מֶלֶךְ.

שְׂמֹאֵל יָרָא (פָּחַד), שְׂטָלָף יִשְׂרָאֵל יְהִיָּה אֶכְזָר⁵
כְּמוֹ מֶלֶךְ הַנִּיִּים. הוּא לֹא רָצָה שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יְהִיוּ עֲבָדִים לְמִלְכָּם. אֲבָל לְבִטּוֹף רָאָה
שְׂמֹאֵל, כִּי בְּלִי אַחֲדוּת לֹא יוֹכִלוּ יִשְׂרָאֵל
לְעִמּוֹד בַּפָּנִי הָאוֹיְבִים שִׁלְהֵם, וּבְחֵר לָהֶם מֶלֶךְ.
הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן בְּיִשְ�רָאֵל הָיָה שְׂאֻל מִשִּׁבְט
בְּנִימִין.

אַחֲרָיו קָמוּ מֶלֶכֵי יִשְׂרָאֵל הַגָּדוֹלִים דָּוִד
וְשְׁלֹמֹה. אֵלֶּה אֶחָדִים: אֶת כָּל הַשִּׁבְטִים, הָבִיאוּ אֶת
כָּל הָאוֹיְבִים וַעֲשׂוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַמְלָכָה⁶
גְּדוֹלָה וְחֻזְקָה.

חֲלָקַת הַמְּמַלְכָּה. – אַחֲרֵי מוֹת שְׁלֹמֹה,
נִתְחַלְקָה: הַמְּמַלְכָּה לְשִׁבְטִים: מִמְּלַכַת יְהוּדָה
בְּדָרוֹם⁷ אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, וּמִמְּלַכַת יִשְׂרָאֵל (אֹרֶם:
אֶפְרַיִם) בְּצָפוֹן⁸ הָאֶרֶץ. הַחֲלָקָה הַזֹּאת עָשְׂתָה
אֶת יִשְׂרָאֵל לְעַם חָלָשׁ. בִּשְׁנַת 721 לְפָנֵי סְפִירַת
הַנִּצְרִים⁹ כָּבַשׁ הָאַשּׁוּרִים¹⁰ אֶת מִמְּלַכַת
יִשְׂרָאֵל וְלָקְחוּ אֶת שְׂבָטֵי הַצָּפוֹן לְגֻלָּה¹¹. בִּשְׁנַת
586 (לְפָנֵי הַסְפִירָה) נִפְלָה גַם מִמְּלַכַת יְהוּדָה
לְפָנֵי הַבָּבְלִים¹², וְגַם יְהוּדָה הִלְכָה לְגֻלָּה.

בֵּית שֵׁנִי. – אַחֲרֵי כִשְׁנֵי דוֹרוֹת חֲזָרוּ חֲלָק
מִן הַיְּהוּדִים לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל וְהָקִימוּ אֶת ”הַבֵּית

¹ מְמַלְכָּה – government. ² מְחֻלְקִים (לְחָלֵק) – divided. ³ שִׁבְט – tribe. ⁴ מְנַהֵיג – leader. ⁵ אֶכְזָר – to unite.
⁶ שָׂר – officer, official. ⁷ זְקֵנִים – elders. ⁸ לְכַבֵּשׁ – to conquer. ⁹ אַחֲדוּת – unity. ¹⁰ סִכְנָה – danger.
¹¹ אֶכְזָר – cruel. ¹² מִמְּלַכָּה – kingdom, state. ¹³ דָּרוֹם – south. ¹⁴ צָפוֹן – north.
¹⁵ לְפָנֵי סְפִירַת הַנִּצְרִים – Before the Common Era (B.C.E.). ¹⁶ אֶשּׁוּר – Assyria. ¹⁷ גֻּלָּה – exile.
¹⁸ בָּבֶל – Babylonia.

השני¹⁹. בראשונה היתה ארץ יהודה מדינה קטנה וחלשה, אבל בימי החשמונאים היתה יהודה עוד הפעם מדינה גדולה וחזקה. בסוף ימי הבית השני היו גם מלכים ביהודה. אבל בשנת 70 אחרי ספירת הנוצרים, קבשו הרומאים²⁰ את ארץ-ישראל, והיהודים הלכו שנית לגולה. מאז לא היתה לישראל מדינה או ממשלה, עד שקמה בימינו מדינת ישראל התפשית (בשנת 1948).

דיני המלוכה. – התורה אומרת, כי אם יקום מלך בישראל, אין הוא יכול לעשות בעם כל מה שלבו חפץ. הוא חייב (צריך) להיות ולמשל²¹ לפי חקי התורה:

- האלהים עצמו יבחר במלך (על-ידי הנביאים);
- אין המלך יכול להיות איש נכרי (מעם אחר), אלא אחד מבני ישראל;
- הוא צריך להיות איש עני²² ולראות את עצמו כאחד מאתיו, ולא כאדון להם;
- אין הוא יכול לקחת מהעם מסים²³ קבדים, כדי לעשות את עצמו לעשיר;
- אסור שיהיו לו הרבה סוסים למלחמה, כי מלך ישראל צריך להיות איש השלום;
- אסור שיהיו לו הרבה נשים;
- הוא חייב לקרא בתורה כל ימי תינו ולשמר את מצוותיה.

¹⁹ בית-שני – Second Commonwealth. ²⁰ רומא – Rome. ²¹ למשל – to rule. ²² עני – modest, humble. ²³ מס – tax.

1 שום תשים עליך מלך כי תבא אל-הארץ אשר יי' אלהיך נתן לך, וירשתה, וישבת בה; ואמרת: "אשימה עלי מלך, ככל-הגוים אשר סביבתי!" -

2 שום תשים עליך מלך, אשר יבחר יי' אלהיך בו.

3 מקרב אחיך מקרב אחיך תשים עליך מלך; לא תוכל לתת עליך איש נכרי, אשר לא אחיך הוא.

4 רק לא ירבה-לו סוסים... ולא ירבה-לו נשים... וכסף וזהב לא ירבה-לו מאד.

5 והיה כשבתו על-כסא ממלכתו, וכתב לו את-משנה התורה הזאת על-ספר... והיתה עמו, וקרא בו כל-ימי חייו -

6 למען ילמד ליראה את-יי' אלהיו, לשמר את-כל-דברי התורה הזאת ואת-החקים האלה, לעשותם.

7 לבלתי רום לבבו מאחיו, ולבלתי סור מן-המצוה ימין ושמאל; למען יאריך ימים על-ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל.

דברים י"ד: 14-20

להיות אוהב שלום. וכסף וזהב לא ירבה-לו מאד - שלא יקח מן העם מסים כבדים.
5. כשבתו - כאשר ישב. משנה התורה - העתק של התורה.
7. לבלתי רום לבבו - שלא יתנאה.
מאחיו - בני ישראל לא יהיו עבדים למלכם, אלא אחיו. יאריך ימים - אם ישמר את כל-המצוות האלה, אז ימשלו: הוא ובניו בישראל ימים רבים.

1. וירשתה - ותירש²⁴ אותה.
2. שום תשים עליך מלך - אתה יכול לשים עליך מלך. אשר יבחר ה' - ה' צריך לבחור במלך, על-ידי הגבאים.
3. מקרב - מתוך. מקרב אחיך וכו' - המלך צריך להיות ישראלי. איש נכרי - איש זר, לא יהודי.
4. לא ירבה-לו סוסים - אסור שיהיו למלך סוסים רבים למלחמה. מלך ישראל צריך

²⁴ לרשת - to inherit, to conquer - העתק - copy. ²⁵ להתנאות - to show arrogance or pride.

פרק ד סדרי המשפט

מבוא

במִי־דִין - אחד הדברים הראשונים שעשה משה רבנו, אחרי שהוציא את בני־ישראל ממצרים, היה למנות (לשים) שופטים שיִשְׁפְּטוּ את העם. משה רבנו עצמו היה השופט העליון.

התורה מצוה כי כאשר יבנו ישראל לארצם, יהיו להם בתי־דין (בתי־משפט) בכל עיר ועיר. מלבד בתי־הדין האלה, יהיה בארץ גם בית־דין עליון. לבית־הדין העליון יביאו את כל המשפטים הקשים.

צדק - התורה מזכירה וחוזרת ומוזכרת את השופטים, שיִשְׁפְּטוּ את העם בצדק. אסור לשופט לקחת שחד, או "להכיר פנים" במשפט. אסור לו להבדיל בין עשיר ועני, בין חזק וחלש, בין אנוכי וגוי. כל האנשים שנים במשפט.

אלהי ישראל נקרא "אלהי המשפט והצדק". הוא השופט העליון בעולם, וכל השופטים הם השליחים שלו בארץ. בלי צדק ישוב העולם ל"תהו ובהו"¹⁰. הצדק הוא אחד היסודות החשובים ביותר בתורת ישראל.

הנביא מִיכה אומר, כי ה' דורש מִיִּשְׂרָאֵל שלושה דברים: "עשות משפט, ואהבת חסד"¹¹, והצוה לכתוב עם אלהיך" (מיכה ו:8). ישעיהו הנביא מזכיר את שופטי יהושלם, כי אם לא יִשְׁפְּטוּ את העם בצדק ולא יִצְווּ על היתום והאלמנה, ציון (ירושלים) תתרחב ותהיה כסדום. הדבר היחיד שיציל את העם מחרבן הוא משפט צדק: "ציון במשפט תסדה ושבִּיהָ בצדקה" (ישעיהו א:27).

אבל אלהי ישראל הוא לא רק אלהי המשפט והצדק, אלא גם אלהי האהבה והרחמים¹². בשם (כמו) שאין העולם יכול להתקיים (לצמד) בלי צדק, כך אין העולם יכול להתקיים בלי רחמים. צדק בלי רחמים אינו צדק אמתי. המצוה "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יב:18) באה להשלים את המצוה "צדק צדק תרדף"¹³ (דברים יט:20). מִיכה הנביא מזכיר את המצוה של "אהבת חסד"¹⁴ מיד אחרי המצוה של "עשות משפט".

עדים - התורה מזכירה את השופטים שלא יוציאו פסק־דין לפני שיתקרו¹⁵ את

1 בית־דין - בית־משפט - court of law. 2 לשפט - to judge. 3 בית־דין עליון - supreme court.
4 משפט - legal case, law, justice. 5 שחד - bribe. 6 להכיר פנים = לטאת פנים - to be partial.
7 אנוכי - native-born, citizen. 8 גוי - alien, stranger. 9 שליח - representative. 10 תהו ובהו - chaos.
11 חסד - loving-kindness. 12 הצוה לכתוב - walking humbly. 13 להקן - to protect, to defend.
14 מתרחב (להתרחב) - will be destroyed. 15 רחמים - mercy. 16 להשלים - to complement, to perfect.
17 לרדף - to pursue. 18 פסק־דין - verdict. 19 לחקור - to investigate, to inquire.

כל העדים²⁰ היטב ויךעו את כל האמת. לפי המשפט העברי, אסור להוציא פסק-דין נגד אדם על-פי העדות²¹ של עד אחד, צריכים להיות לפחות שנים או שלושה עדים. בית-הדין יכול לקבל רק את העדות של עדי-ראיה²², ולא של עדי-שמיעה²³. שבעת-שקר²⁴ ועדות-שקר²⁵ נחשבים לחטאים גדולים. לעדי-השקר היו נתינים ענשים כבדים.

ענשים. - בתורה נזכרים שני מיני ענשים: ענשים שבית-הדין נוטן אותם וענשים שנותנים "בידי שמים" (על-ידי האלהים).

הענש הנתן בידי שמים נקרא "כרת". בית-הדין היה נוטן ארבעה מיני ענשים של מות: סקילה (באבנים)²⁶, שרפה²⁷, הרג (בחרב)²⁸ וחנק (תליה)²⁹. הסקילה היא ענש יותר קשה מן השרפה, השרפה יותר קשה מההרג וכו'.

היו חטאים שהענש עליהם היה מלקות³⁰. אבל אסור היה לתת לאיש יותר משלושים ותשע מלקות.

התורה מזהירה שלא יתנו ענש לבן בעד החטאים של האב, ולא לאב בעד החטאים של הבן. כל אדם אחראי³¹ בעד מעשיו הוא.

²⁰ עד - witness. ²¹ עדות - testimony. ²² עדי-ראיה - eye-witness. ²³ שמיעה - hearsay. ²⁴ שבעת-שקר - perjury. ²⁵ עדות-שקר - false testimony. ²⁶ לסקל - to stone. ²⁷ לשרף - to burn. ²⁸ להרוג (בחרב) - to put to the sword. ²⁹ לחנק=לתלות - to choke, to hang. ³⁰ מלקות - lashes. ³¹ אחראי - responsible.

בתי-משפט

- 1 בתי-דין בכל עיר שופטים ושטרנים תתן-לה בכל-שעריך...
ושפטו את-העם משפט-צדק. דברים טו: 18
- 2 כי יפלא ממך דבר למשפט... וקמת ועלית
אל-המקום אשר יבחר יי' אלהיך בו.
- 3 ובאת אל-הכהנים הלויים ואל-השפט אשר
יהיה בימים ההם; ודרשת, והגידו לך את
דבר המשפט.
- 4 ועשית על-פי הדבר אשר יגידו לך מן-
המקום ההוא... לא תסור מן הדבר אשר
יגידו לך ימין ושמאל. שם יז: 8-11

צדק צדק תרדף

- 5 שמע בין אחיכם, ושפטתם צדק בין איש ובין
אחיו ובין גרו.

בתי-משפט

1. שופטים ושטרנים - התורה מצוה שיהיו
שופטים ושטרנים בכל עיר ועיר, כדי
שבתי-המשפט לא יהיו רחוקים מן המקומות
שאנשים יושבים שם. בכל-שעריך - בימי
קדם היו השופטים יושבים אצל שער העיר.
ושפטו את-העם משפט צדק - צריכים לבחור
בשופטים ובשטרנים צדיקים, שידעים לשפט
את כל האנשים בצדק, כי הצדק הוא היסוד
של המשפט, העברי.
2. יפלא - יהיה קשה. כי יפלא ממך דבר
למשפט - אם יבוא לפני השופט משפט קשה.
שאינו ידע איך לשפט אותו ואיזה פסק-דין

צדק צדק תרדף

5. שמע בין אחיכם - השופטים חייבים
לשמע בסבלותם לדברי כל האנשים הבאים

המשפט לאלהים הוא 6 לא-תכירו פנים במשפט: כקטן כגדל
תשמעו; לא תגורו מפני-איש, כי המשפט
לאלהים הוא.

דברים א: 16-17

לא תקח שחד 7 לא תטה משפט, לא תכיר פנים ולא תקח
שחד; כי השחד יעור עיני חכמים...

צדק צדק תרדף! למען תחיה וירשת את-
הארץ, אשר ייאלהיך נתן לך.

שם טו: 19-20

לא תעשו עול 9 לא-תעשו עול במשפט; לא-תשא פני-דל,
ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפט עמיתך.

ויקרא יט: 15

כי השחד יעור - השחד עושה את השופט
לעורר. שופט שמקבל שחד קשה לו לראות
את האמת ולהוציא פסק-דין של אמת.
8. צדק צדק תרדף - כל האנשים צריכים
לרדף תמיד אחרי הצדק; ללכת למקום
ששם יש שופטים צדיקים. אדם חייב לרדף
אחרי הצדק. אפילו אם פסק-הדין יהיה נגדו,
כי הצדק הוא היסוד של המשפט העברי וגם
אחד היסודות של תורת ישראל. למען תחיה -
משפט צדק הוא אחד התנאים לקיום של
ישראל כעם חפשי בארצו. וירשת את-
הארץ - בלי צדק לא יוכל עם ישראל לרשת
את ארצו, או לחיות בה זמן רב אחרי שירש
אותה.

9. עול - ההפך מן צדק. לשאת פנים -
להכיר פנים. דל - עני. לא-תשא פני דל -
אסור לרחם על הרשע ולזכות אותו, רק
מסני שהוא דל (עני). לא תהדר - לא תכבד.

לפניהם למשפט ולשפט את כלם בצדק.
בין איש ובין אחיו ובין גרו - אסור לשופט
להבדיל בין אנרחי ישראל ובין גרי. כלם
צריכים להיות שווים לפניו.
6. להכיר פנים - לכבד אדם אחד יותר
מאדם אחר. לא-תכירו פנים במשפט -
אסור לשופט לכבד אדם אחד יותר מן השני;
כלם שווים בדין. לא תגורו מפני איש - לא
תפתו מפני כל אדם. כי המשפט לאלהים
הוא - האלהים הוא אלהי המשפט והצדק,
והשופט הוא השליח של ה'. השופט צריך
לדעת, כי האלהים נמצא אמו בבית-המשפט;
ואם האלהים אמו שם, אין הוא צריך לסחד
מפני איש.

7. לא תטה משפט - לא תעקם את הדין.
התורה מזהירה את השופט, שישפט את כל
האנשים בישור ובצדק. ולא תקח שחד - חטא
גדול הוא לשופט לקבל שחד מכל אדם.

11 להטות משפט - to judge unfairly. 12 עור - blind. 13 תנאי - condition. 14 קיום - existence.
15 לרשת - to inherit, to conquer. 16 עול - injustice. 17 רשע-אשם - guilty. 18 לזכות - to clear, to acquit.

מדבר שקר תרחק 10 מדבר שקר תרחק, ונקי וצדיק אל-תהרג,
כי לא-אצדיק רשע.

שמות כג: 7

לא-תהיה אחרי-רבים לרעת. 11

שם: 2

עדים

תקרה 12 ודרשת, ותקרת, ושאלת היטב.

דברים יג: 15

שנים או שלשה עדים 13 לא-יקום עד אחד באיש... בכל-חטא אשר יחטא; על-פי שני עדים, או על-פי שלשה עדים, יקום דבר.

שם יט: 15

11. לא תהיה אחרי רבים - לא תלך אחרי רב השופטים. לרעת - לעשות רעה. אם השופט ידע, כי רב השופטים טועים "בפסק-הדין" שלהם, אסור לו להתחבר אליהם (ללכת אחריהם). הוא צריך להודיע להם, כי אין הוא מסכים לפסק-הדין שלהם.

עדים

12. ודרשת - השופט חייב לבקש ולמצא את האמת. ותקרת ושאלת היטב - הוא צריך לתקרה את העדים היטב ולשאל אותם הרבה שאלות, עד שידע את כל האמת.

13. לא יקום עד אחד - אסור להוציא פסק-דין נגד אדם על-פי דברי עד אחד. צריכים להיות לפחות שנים או שלושה עדים. על-פי המשפט, העברי, אין אדם יכול להעיד "נגד עצמו בדיני נפשות". באיש - נגד איש. בכל חטא אשר יחטא - בין אם

ולא תהדר פני גדול - אסור לתת כבוד לאיש חשוב בבית-המשפט ולזכות אותו, אם הוא רשע (אשם). מפני שאין השופט רוצה לבייש אותו. עמיתך - רעך. בצדק תשפט עמיתך - ואין הבדל אם הוא "דל" (עני), או "גדול" (חשוב).

10. מדבר שקר תרחק - האמת היא היסוד של הצדק, ולכן צריך כל אדם להתרחק מקל דבר שקר. נקי - איש שלא חטא. ונקי וצדיק אל-תהרג - בית-הדין צריך להזהר מאד, שלא להרג בסעות את הנקי ואת הצדיק. לכן, כאשר יש ספק אם האיש הוא נקי או אשם (רשע), יותר טוב לזכות אותו. לא אצדיק - לא אפנה. כי לא אצדיק רשע - האלהים לא יפנה את הרשע. הוא יתן לו את העונש שלו, אם בית-הדין לא יענש אותו, כי האלהים ידע מי הוא הצדיק ומי הוא הרשע.

לביש - to shame, to embarrass. "להתרחק - to keep away, to avoid. "נקי - צדיק - innocent. "טעות - שגיאה - error. "ספק - doubt. "להעיד - to testify. "דיני נפשות - capital crimes.

14	על-פי שנים עדים, או שלשה עדים, יומת המת; לא יומת על-פי עד אחד.	
15	יד העדים תהיה-בו בראשנה להמיתו, ויד כל-העם באחרונה; ובערת הרע מקרבך.	שם יו': 6-7
16	לא-תענה ברעך עד שקר.	עדות שקר
17	לא תשא את-שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקו ה' את אשר ישא את-שמו לשוא.	שבועת שקר
18	ולא תשבועו בשמי לשקר, וחללת את-שם אלהיך, אני ה'.	שם 7
19	לא תשא שמע שוא; אל תשת ידך עם רשע להית עד-חמס.	עד חמס
		שמות כג: 13
		שמות כג: 12
		שמות כג: 1

17. לא תשא - אסור להשבע לשקר בשם ה'.
ראה פרק ב: 3.
18. לא תשבועו בשמי לשקר - אסור להשבע בשם ה' לשקר. וחללת - שבועת-שקר היא חלול שם ה'. "חלול השם" נחשב בעיני היהודי לאחד העוונות הגדולים ביותר, כמו ש"קדוש השם" הוא אחת המצוות החשובות ביותר. כל יהודי חייב לקדש את שם ה' בעולם בכל מה שהוא עושה. ההיסטוריה הישראלית מספרת על יהודים רבים שמסרו את נפשם (מתו) על "קדוש השם".
19. לא תשא - לא תספר. שמע שוא - שמועה של שקר.⁵⁷ אסור לאדם להקשיב לשמועת שקר, או לספר אותה לאחרים. בית-הדין יכול לקבל רק את דברי העדים אשר

המשפט הוא בדיני נפשות, או בדיני ממונות.⁵⁸
יקום דבר - השופטים יחליטו.⁵⁹
14. יומת המת - בית הדין ימית את האיש שדינו למות רק אם יש שנים או שלשה עדים; לעולם לא יומת על-פי עד אחד.
15. יד העדים וכו' - העדים יהיו הראשונים בהוצאה לפעל של פסק-הדין. החק הזה בא להזהיר את העדים, שלא יעידו עדות שקר נגד אדם; כי אם האיש לא חטא, הם שופכים דם נקי בדיניהם. ובערת - תסיר.⁶⁰ ובערת הרע מקרבך - צריכים לעצור את הרוצח ולא לרחם עליו, כי הרצח מטמא את העם ואת הארץ.
16. לא תענה - אסור להעיד עדות שקר נגד כל אדם. ראה פרק ב: 9.

⁵⁸ דיני ממונות - civil cases. ⁵⁹ להחליט - to decide. ⁶⁰ הוצאה לפעל - execution.
⁵⁷ לשמועה - to hear. ⁵⁸ להקשיב - to listen. ⁵⁹ לשמועת שקר - false rumor. ⁶⁰ להקשיב - to listen.
⁶¹ לשמועה - to hear. ⁶² להקשיב - to listen. ⁶³ לשמועת שקר - false rumor. ⁶⁴ להקשיב - to listen.

20 כי יקום עד-חמס באיש לענות בו סרה,
ועמדו שני האנשים אשר להם הריב... לפני
הכהנים והשופטים, אשר יהיו בימים ההם;
21 ודרשו השופטים היטב, והנה עד-שקר העד,
שקר ענה באחיו; -

22 ועשיתם לו (לעד) כאשר זמם לעשות לאחיו;
ובערת הרע מקרבך.

דברים
ט: 16-10

ענשי-גוף

23 כי יהיה ריב בין אנשים, ונגשו אל-המשפט;
ושפטום (השופטים), והצדיקו את-הצדיק,
והרשיעו את-הרשע.

מלקות

שהשופטים דרשו וחקרו¹⁹ את העדים היטב.
שקר ענה באחיו - הוא העיד עדות שקר נגד
הנאשם בכונה²⁰.

22. כאשר זמם²¹ - כאשר חשב. לעדי החמס
קוראים גם "עדים זוממים". ועשיתם לו
כאשר זמם לעשות - נותנים לעדים הזוממים
(עדי החמס) אותו העונש שהם חשבו (זממו)
להביא לנאשם²². ובערת הרע מקרבך -
עדות שקר בכונה היא חטא גדול, שצריכים
לבער (להסיר)²³ אותו מתוך העם.

ענשי-גוף

23. ריב בין אנשים - שהאנשים רבו²⁴
ביניהם. ונגשו אל המשפט - יבאו אל בית
המשפט. ושפטום - השופטים ישפטו ביניהם.
והצדיקו את הצדיק - והשופטים מוצאים מי
הוא הצדיק²⁵ ומי הוא הרשע (האשם)²⁶.

ראו את המעשה (עדי-ראיה²⁷), ולא את דברי
העדים ששמעו מפי אחרים. אל תשת ידך -
אל תתחבר. עד חמס - עד שמעיד שקר
בכונה²⁸. אם בא איש רשע (אשם) ומבקש ממך,
שתעיד עדות שקר (תהיה עד חמס) בבית-
הדין, כדי לעזר לו, אל תשמע לו ואל תעזר לו.
20. כי יקום עד חמס באיש - אם באו עדים
והעידו בכונה עדות שקר נגד אדם, ואחרי-כן
באו עדים אחרים והוכיחו²⁹, כי העדים
הראשונים היו עדי שקר, אז נותן בית-הדין
לעדי השקר את העונש שהנאשם³⁰ היה צריך
לקבל. לענות בו - להעיד נגדו. סרה -
עדות שקר. האנשים אשר להם הריב -
הנאשם³¹ והנאשם.

21. ודרשו השופטים היטב - אין נותנים לעדי
החמס (עדי השקר) את העונש, אלא אחרי

¹⁹ בכונה - intentionally. ²⁰ להוכיח - to prove. ²¹ הנאשם - the accused, the defendant. ²² זמם - schemed, plotted. ²³ לריב - to quarrel. ²⁴ תמאשים - the accuser. ²⁵ הצדיק - the just.

24 וְהָיָה אִם בֶּן-הַכּוֹת הִרְשָׁע, – וְהָפִילוּ הַשֹּׁפֵט,
וְהָקֵהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר.

25 אַרְבָּעִים יָכֹנּוּ, לֹא יִסִּיף; פֶּן-יִסִּיף לְהַכּוֹתוֹ
עַל-אַלֶּה מַכָּה רַבָּה, וְנִקְלָה אַחִידָה לְעִינֶיהָ.
דברים כה: 1-

26 וְכִי יִהְיֶה בָאִישׁ חֲטָא מִשְׁפָּט-מוֹת, וְהוֹמַת,
וְתָלִיתָ אוֹתוֹ עַל-עֵץ; לֹא תִלֵּן נִבְלָתוֹ עַל-
הָעֵץ, כִּי קָבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַיּוֹם הַהוּא... וְלֹא
תִטְמָא אֶת-אַדְמַתְךָ, אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
נַחֲלָה.

תליה

שם כא : 22-3

27 אִישׁ בְּחֻטְאוֹ יוֹמַת לֹא יוֹמַתוּ אָבוֹת עַל-בָּנִים, וּבָנִים לֹא יוֹמַתוּ
עַל-אָבוֹת; אִישׁ בְּחֻטְאוֹ יוֹמַתוּ.
שם כד : 6

תולים²⁴ את החוטא על עץ אחרי שסקלו אותו
באבנים. לא תלין – לא תשאיר במשך הלילה
נבלתו – גופו. אסור להשאיר את גופו (נבלתו)
של המת על העץ במשך הלילה, אלא צריכי
לקבר²⁵ אותו באותו היום. ולא תטמא וכו' –
החוטא שתלו אותו על עץ גם הוא נקרא בצלם
אלהים, ואסור לבזות²⁶ אותו. מי שמבזה אותו
כאלו בזה את צלם אלהים. ולא תטמא או
אדמתך – ארץ ישראל צריכה להיות קדושה
וחלול²⁷ כבוד המת מטמא²⁸ את הארץ שה
נתן לישראל. לנחלה – לירשה²⁹.

27. לא יומתו וכו' – אסור להמית או לעונש
את האב בשביל החטאים של הבן. או לעונש
את הבן על חטאי האב. כל אדם אחראי³⁰
למעשים שלו.

24. אם בן-הכות הרשע – אם העונש של
האיש האשם הוא מלקות³⁰. והפילו השופט –
היו מפילים את האיש על הארץ לפני השופט
ומכים אותו. כדי רשעתו – בשביל החטא שחטא.
25. ארבעים יכנו, לא יסיף – אסור להכות
אותו יותר מארבעים מלקות. וחכמינו אמרו:
לא יותר משלשים ותשע מלקות. ואם היה
חולה או חלש, היו מכים אותו פחות. פן יסיף
להכתו – שאם יכו אותו יותר. ונקלה – יהיה
לבח³¹. ונקלה אחידה לעיניה – גם הרשע
נקרא "אח", וגם הוא נקרא "בצלם אלהים",
ולכן אסור לבזות³² אותו.

26. חטא משפט מות – חטא שהעונש שלו הוא
מוות. והומת – ואחרי שהורגים אותו באבנים
(סקילה). ותלית אותו על עץ – לפעמים היו

to bury – לקבר²⁷to disgrace – לבזות²⁶will be disgraced – יהיה לבוז²⁴inheritance, possession – נחלה = ירשה²⁹

פָּרָק ה' בְּטָחוֹן הַחַיִּים

מבוא

מוציאים אותו מן העיר ומוסרים אותו בידו
זאלי-הדם. אכל אם הוא הרג בשגגה, או
נתנו לו רשות לשבת בעיר-המקלט עד שמת
הכהן הגדול שחי בימים ההם.

הַנִּנְהָ עֲצָמִית¹¹. - לכל אדם יש הזכות
להגן על עצמו ועל משפחתו, על עמו וארצו
ועל חפש האדם בכלל. מפני זה אין ענש למי
שהרג אדם אשר בא לרצח אותו. אמרו
חכמינו: "הבא להרגו - השכם להרגו",
כלומר: אם אתה יודע כי בא אדם להרג
אותך, יש לך הרשות להרג אותו לפני שהוא
הורג אותך.

עֲגֻלָּה עֲרוּפָה. - רצח הוא חטא לא רק
נגד האדם הנרצח ומשפחתו, אלא גם נגד
הבורא. לכן, אם נמצא מת בשדה, ואין יודעים
מי הרג אותו, או יש לכל העם אחריות¹²
מוסרית¹³ בעד הרצח. התורה אומרת, כי
זקני העיר הקרובה למקום שבו נמצא המת
חייבים להקריב¹⁴ עֲגֻלָּה¹⁵ ולהתפלל לה'
שִׁכְפָּר (שִׁסְלַח)¹⁶ לעם על החטא של שפיכת
דם נקי. הקרבן¹⁷ הזה נקרא "עֲגֻלָּה עֲרוּפָה",
כי היו שוחטים את העֲגֻלָּה במקום העֲרֻף¹⁸
שְׁלָה (אחורי הצוואר).

הָאֱלֹהִים בָּרָא אֶת הָאָדָם בְּצִלְמוֹ וְנָתַן לוֹ אֶת
חַיָּיו. מִכֵּיּוֹן (מִפְּנֵי) שְׁתֵּי הָאָדָם הֵם קְדוֹשִׁים.
לכן אין לאיש הרשות לקחת אותם ממנו. מי
ששופך דם נקי, הוא מתלל¹⁹ את צלם האלהים
ומטמא את הארץ.

בְּפָרָק הַזֶּה נִלְמַד אֶת הַחֻקִּים שֶׁבָּאוּ לְהִגֵּן עַל
חַיֵּי הָאָדָם מִפְּנֵי רִצְחָם וּמִפְּנֵי מַקְסֵי אֲחֵרִים לְטוֹבוֹ.
רִצְחָ בְּדוּדוֹן. - הַעֲנֵשׁ בְּעֵד רִצְחָ בְּדוּדוֹן
(בְּכֻנְיָה)²⁰ הוא מַטָּה לְרוֹצֵחַ; וְאֵין הַבְּדֵל אִם
הָאִישׁ הַנִּרְצָח²¹ הוא תַּפְּשִׁי או עֶבֶד, יִשְׂרָאֵלִי
או זָכְרִי (וְרָ, לֹא-יִשְׂרָאֵלִי). אֵין הַרֹצֵחַ בְּדוּדוֹן
יָכוֹל לְקַטֹּת אֶת חַיָּיו עַל-יְדֵי כֹסֶר (עֲנֵשׁ שֶׁל
כֹּסֶף)²².

בִּימֵי קֹדֶם הָיְתָה לְקְרוֹבִים שֶׁל הַנִּרְצָח הַזֶּה
לְהַרְגֵּה אֶת הַרֹצֵחַ; וְאִם לֹא הָיָה קְרוֹבִים לְנִרְצָחָ,
הָיָה בֵּית-הַדִּין הוֹרֵג אֶת הַרֹצֵחַ. הַקְּרוֹב שֶׁל
הַנִּרְצָח נִקְרָא "זֹאֵל-הַדָּם"²³.

רִצְחָ בְּשִׁגְגָה. - אֵין דִּין מַטָּה לֹאִישׁ שֶׁהָרַג
אֶת רֵעֵהוּ בְּשִׁגְגָה (בְּלִי כֻנְיָה)²⁴. בְּאַרְץ-יִשְׂרָאֵל
הָיָה שֵׁשׁ עָרֵי-מִקְלָט²⁵, שֶׁלִּשְׁמֵם הָיָה הַרֹצֵחַ
בְּשִׁגְגָה בּוֹרְחִים, וְאִסּוּר הָיָה לְזֹאֵל-הַדָּם
לְהַכְנִס לְעִיר-הַמִּקְלָט וּלְהַרְגֵּה אֶת הַרֹצֵחַ.
אִם מָצָא בֵּית-הַדִּין כִּי הָאִישׁ הָרַג בְּדוּדוֹן²⁶, הָיָה

¹ דָּם נָקִי - innocent blood. ² לְחַלֵּל - to desecrate. ³ לְטַמֵּא - to defile. ⁴ נֶזֶק - injury, damage. ⁵ בְּדוּדוֹן - intentionally. ⁶ הַנִּרְצָח - the murdered person. ⁷ כֹּסֶר - ransom. ⁸ זֹאֵל הַדָּם - blood avenger. ⁹ בְּשִׁגְגָה = בְּלִי כֻנְיָה. ¹⁰ עִיר מִקְלָט - city of refuge. ¹¹ הַנִּנְהָ עֲצָמִית (לְהִגֵּן) - self-defense. ¹² אַחֲרִיּוּת - responsibility. ¹³ מוֹסְרִי - moral. ¹⁴ לְהַקְרִיב (קָרְבָּן) - to sacrifice. ¹⁵ עֲגֻלָּה - heifer, young cow. ¹⁶ לְכַפֵּר - to atone. ¹⁷ עֲרֻף - neck.

וְנִכַּח נֶפֶשׁ. – מִי שֶׁנִּגְזַב אָדָם וּמִזְכָּר אוֹתוֹ
לְעֶבֶד, אוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְעֶבֶד לְעַצְמוֹ, הַדִּין
שֶׁלוֹ הוּא כְּדִין שֶׁל רוֹצֵחַ בְּזֶדֶן – מוֹת.

נִזְקֵי גוֹף. – אִם הִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וּפָצַע
אוֹתוֹ, אוֹ עָשָׂה מוֹם (נֶזֶק תְּמִידִי)¹⁸ בְּנוֹפוֹ, הוּא
חַיִּב לְשַׁלֵּם לוֹ בְּעַד הַנֶּזֶק, בְּעַד רוֹפְאִים¹⁹
וּרְפוּאוֹת²⁰, בְּעַד הַזְּמַן שֶׁהָאִישׁ לֹא יָכוֹל
לְעֶבֶד, וְכו'.

נִזְקֵים לְגוֹף הָעֶבֶד הָעִבְרִי. – מִי
שֶׁמָּכָה אֶת עַבְדּוֹ הָעִבְרִי – דֵּינוֹ כְּדִין הַמָּכָה
אָדָם חֹפְשִׁי: אִם מֵת הָעֶבֶד, הוֹרְגִים אֶת הָאָדוֹן;
וְאִם לֹא מֵת, מְשַׁלֵּם הָאָדוֹן לְעֶבֶד בְּעַד הַנִּזְקִים
לְנוֹפוֹ.

נִזְקִים לְגוֹף הָעֶבֶד הָעִבְרִי. – אִם
הִכָּה הָאָדוֹן אֶת עַבְדּוֹ הָעִבְרִי (הַלֹּא-עִבְרִי)
וְעָשָׂה מוֹם¹⁸ בְּנוֹפוֹ, הוּא חַיִּב לְשַׁלֵּחַ אוֹתוֹ
לְחֹפְשִׁי; וְאִם מֵת הָעֶבֶד מִכַּחַת יָדוֹ, דִּין הָאָדוֹן
כְּדִין שֶׁל רוֹצֵחַ – מוֹת. הַחֹק הַזֶּה נִמְצָא רַק
בַּתּוֹרַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּחֻקִּים שֶׁל כָּל עַם אֲחֵר.

בְּהֵמָה שֶׁהוֹרְגָתָ אָדָם. – אִם שׂוֹר נָחַץ²¹
אָדָם וְהָרַג אוֹתוֹ, אוֹ הוֹרְגִים אֶת הַשׂוֹר, כִּי הוּא
נִחָשֵׁב לְ"רוֹצֵחַ"; אָבִל אֵין נוֹתְנִים עֹנֶשׁ אַחֵר
לְבַעַל הַשׂוֹר, כִּי לֹא יָדַע שֶׁהַשׂוֹר שֶׁלוֹ מְסֻכָּן.²²
אָבִל אִם הַשׂוֹר נָחַץ בְּכָר בְּמָה פְּעָמִים מִקֵּדָם,
וְהִזְהִירוֹ אֶת הָאָדוֹן, וְהָאָדוֹן לֹא שָׁמַר עָלָיו,
וְהַשׂוֹר נָחַץ וְהָמִית אָדָם, אוֹ נוֹתְנִים עֹנֶשׁ גַּם
לְבַעַל הַשׂוֹר: הוּא צָרִיף לְשַׁלֵּם כִּפְרִי לְקָרוֹבִים
שֶׁל הַמֵּת.

¹⁸ לְנֶזֶק – to gore.

¹⁹ רֹפֵא – physician.

²⁰ רְפוּאוֹת – medicine.

²¹ מוֹם – permanent injury.

²² מְסֻכָּן – dangerous.

רִצַּח בְּדוֹן

- 1 לא תרצח. שמות כ: 13
- 2 שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם – בָּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ; כִּי בָצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת-הָאָדָם. בראשית ט: 6
- 3 מִכָּה אִישׁ, נִמְתָּ – מוֹת יוֹמָת. שמות כא: 12
- 4 וְלֹא תִקְחוּ כֶפֶר לְנַפְשׁ רֵצַח, אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת, כִּי מוֹת יוֹמָת. במדבר לה: 31
- 5 לֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ עָלָיו; וּבַעֲרַת דָּם-הַנָּקִי מִיִּשְׂרָאֵל. דברים יט: 13
- 6 רִצַּח מִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ וְלֹא תִטְמֵא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ... כִּי אֲנִי יְיָ שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. במדבר לה: 34

רִצַּח בְּשִׁנָּה

- 7 מִכָּה אִישׁ, נִמְתָּ – מוֹת יוֹמָת. מקלט להורג בְּשִׁנָּה
- 8 וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה... וְשִׁמְתִּי לָהּ מָקוֹם, אֲשֶׁר יָנוֹס שָׁמָּה.

רִצַּח בְּדוֹן

1. לא תרצח – זה הוא הדבר הששי בצעירות הדברות, ראה למעלה פרק ב: 6.
2. שִׁפְךָ דָּם הָאָדָם וְכו' – ראה למעלה פרק א: 8.
3. מִכָּה אִישׁ נִמְתָּ – אם הִכָּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּדוֹן (בְּכַנְיָה) וְהָמִית (הָרַג) אוֹתוֹ. מוֹת יוֹמָת – הָרֹצֵחַ; אֲבָל אֲסוּר לְהָמִית אֶת הָרֹצֵחַ בְּלִי מִשְׁפָּט.
4. כֶּפֶר – עוֹשׁ שֶׁל כֶּסֶף²¹. אֵין הָרֹצֵחַ בְּדוֹן יָכוֹל לְהַצִּיל אֶת-חַיּוֹ מִמוֹת עַל-יְדֵי תַשְׁלוּם שֶׁל כֶּפֶר. אֲשֶׁר הוּא רָשָׁע לְמוֹת – אִם הוּא אִשָּׁם בְּרִצַּח.

רִצַּח בְּשִׁנָּה

5. לֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ עָלָיו – לֹא תִרְחַם עָלָיו (עַל הָרֹצֵחַ בְּדוֹן). וּבַעֲרַת – תְּסִיר. דָּם הַנָּקִי – הַחֲטָא שֶׁל שְׁפִיכַת הַדָּם שֶׁל אִישׁ נָקִי.
6. אֲנִי יְיָ שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – יִשְׂרָאֵל צָרִיךְ לְהִיטֵת עִם קְדוּשָׁה, כִּי ה' שׁוֹכֵן²² (נִמְצָא) בְּתוֹכָם. עַל-כֵּן אֲסוּר לְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ עַל-יְדֵי שְׁפִיכַת הַדָּם שֶׁל אִישׁ נָקִי וְעַל-יְדֵי חֲטָאִים אֲחֵרִים.
8. צָדָה – עָשָׂה בְּדוֹן (צָדָה = וָדָה). וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה – אֲבָל אִם לֹא הָיְתָה לְרֹצֵחַ כְּנָה לְהַרְגֵּהוּ אֶת הָאִישׁ, אֲלֵא שֶׁהָרַג אוֹתוֹ בְּשִׁנָּה (בְּלִי כְנָה)²³. וְשִׁמְתִּי לָהּ מָקוֹם – עָרִי מִקְלָט²⁴.

²¹ לְשֹׁכֵן – to dwell.²² רָשָׁע – אִשָּׁם – guilty.

9 וְכִי יִזְדָּה אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ לְהַרְגוֹ בְּעֶרְמָה, -
מֵעַם מִזְבְּחֵי תִקְחֵנּוּ לָמוֹת.

שְׁמוֹת כ"א: 12-14

עֲרֵי מִקְלָט

10 וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם:

שֵׁשׁ עֲרֵי מִקְלָט 11 כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת-הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן, -
וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עֲרִים, עֲרֵי מִקְלָט... וְגַם
שְׁמָה רָצוֹחַ, מִכֵּה-נַפְשׁ בְּשֹׁנָה.

12 וְהָיוּ לָכֶם הָעֲרִים לְמִקְלָט מִגָּאֵל, וְלֹא יָמוּת
הָרָצוֹחַ, עַד-עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לְמִשְׁפָּט...

13 שֵׁשׁ עֲרֵי מִקְלָט תַּהְיֶינָה לָכֶם: אֵת שְׁלֹשׁ הָעֲרִים
תַּתֵּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן, וְאֵת שְׁלֹשׁ הָעֲרִים תַּתֵּנוּ
בְּאַרְצָה כְּנָעַן...

עֲרֵי מִקְלָט

11. וְהִקְרִיתֶם - תְּכַיֵּשׁ, וְגַם - יִכְרַח.
מִכֵּה-נַפְשׁ - מִי שֶׁהוֹרֵג בְּשֹׁנָה - לֹא בִכְנוּתָה.
12. גָּאֵל - גָּאֵל הַדָּם. הַתּוֹרָה אוֹסֶרֶת לְגָאֵל
הַדָּם לְהַרְגוֹ אֶת-הָרוֹצֵחַ בְּלִי מִשְׁפָּט. הָעֵדָה -
בֵּית הַדִּין.

13. מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן - בְּצֵד הַמִּזְרִית²⁸ שֶׁל
הַיַּרְדֵּן. שְׁמוֹת עֲרֵי הַמִּקְלָט בְּעֵבֶר-הַיַּרְדֵּן
הַמִּזְרִית הִיוּ: בְּצֵר (בְּדָרוֹם הָאֶרֶץ), רְמוֹת
(בְּאַמְצֵעַ) וְטֹלָן (בְּצִפּוֹן). בְּאַרְצֵי-כְּנָעַן - בְּצֵד
הַמִּזְרִית²⁹ שֶׁל הַיַּרְדֵּן. שְׁמוֹת עֲרֵי הַמִּקְלָט הִיוּ:
הַבְּרֹחַ (בְּדָרוֹם), שֶׁכֶם (בְּאַמְצֵעַ) וְקֵדֶשׁ (בְּצִפּוֹן).

יְיָ - יִכְרַח. מִי שֶׁהוֹרֵג אָדָם בְּשֹׁנָה הֵיכָל
לְכָרֹחַ לֹאחֶת מֵעֲרֵי הַמִּקְלָט. אִישׁ לֹא יָכוֹל
הָיָה לְהַכְנִס לְעֲרֵי הַמִּקְלָט וּלְהַרְגוֹ אֶת הָרוֹצֵחַ.
9. יִזְדָּה... לְהַרְגוֹ - יִהְיֶה אוֹתוֹ בְּזֹדוֹ.
בְּעֶרְמָה - בְּמַרְמָה, בְּרִמְאֹת³⁰. מֵעַם מִזְבְּחֵי
תִקְחֵנּוּ לָמוֹת - בְּיָמֵי קֶדֶם הָיוּ בְּמִי-הַמִּקְלָט
מְקוֹמוֹת מִקְלָט לְרוֹצְחִים. אִם בָּרַח הָרוֹצֵחַ
לְמִקְדָּשׁ וְהַחֲזִיק בְּקִרְוֹת (בְּפִטּוֹת)³¹ הַמִּזְבֵּחַ³²,
לֹא יָכוֹל אִישׁ לְהוֹצִיא אוֹתוֹ מִשָּׁם וּלְהַרְגוֹ אוֹתוֹ.
אַבֵּל הַתּוֹרָה אוֹסֶרֶת אֶת הַמִּנְגָּע³³ הַזֶּה; אֲסוּר
לְתֵת מִקְלָט לְרוֹצֵחַ בְּזֹדוֹ, לֹא בְּעִיר מִקְלָט
וְלֹא בְּמִקְדָּשׁ.

²⁸ בְּעֶרְמָה - treacherously. ²⁹ קֶרֶן - קֶנָה - corner. ³⁰ מִזְבֵּחַ - altar. ³¹ מִנְגָּע - custom.

³² וְהִקְרִיתֶם - you shall provide. ³³ מִזְרֵחַ - cast. ³⁴ מִזְרֵחַ - west.

14 לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגֵּר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תְּהִינָה
שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט, לְנוֹס שָׁמָּה כָּל־
מִכָּה־נֶּפֶשׁ בְּשָׁנָה...

15 וְשִׁפְטוֹ הָעֵדָה בֵּין הַמִּכָּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם...
וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הַרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם,
וְהָשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ... וַיָּשֶׁב
בָּה עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל...

16 וְאִם יֵצֵא יֵצֵא הַרֹצֵחַ אֶת־גִּבּוֹל עִיר מִקְלָטוֹ...
וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ לְגִבּוֹל עִיר מִקְלָטוֹ,
וַרֹצֵחַ גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הַרֹצֵחַ, - אֵין לוֹ דָּם.

17 כִּי בָעִיר מִקְלָטוֹ יָשֶׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל;
וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הַרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ
אֲחֻזָּתוֹ.

במדבר לה:
28-24, 15-9

18 וְכִי יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ, וְאָרַב לוֹ, וְקָם
עָלָיו, וְהִכְהוּ גִפְשׁ, וְנָס אֶל־אַחַת הָעָרִים
הָאֵלֶּה: -

ובצורת דם-הנקי

טַתִּינִים תְּהִינָה³³ לְכָל הַרֹצְחִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָעִיר
הַמִּקְלָט.

16. אֵין לוֹ דָּם - אֵין תִּפְאֵל אֲשֶׁם³⁵ בְּרֹצֵחַ,
אִם מָצָא אֶת הַרֹצֵחַ מִחוּץ לְעִיר הַמִּקְלָט וְהָרַג
אוֹתוֹ.

17. אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ - הָאֲדָמָה שֶׁיִּרְשׁ מֵאֲבוֹתָיו³⁴.

18. שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ - אֲבָל אִם יִדְוֶעַ, כִּי הַרֹצֵחַ
שֹׂנֵא אֶת הָאִישׁ וְהִתָּה לוֹ סִבָּה³⁵ לְהָרַג אוֹתוֹ.
לְאָרַב - לְחַכּוֹת בְּסִתְרָם³⁶, וְאָרַב לוֹ - וְהַרֹצֵחַ

14. וְלִגֵּר וְלַתּוֹשֵׁב - "גֵּר־תּוֹשֵׁב" הוּא לֹא־
יִשְׂרָאֵלִי שְׂחִי בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. עִיר הַמִּקְלָט הִיא
לֹא רַק בְּשָׂבִיל הָאֲזִרָח³² הַיִּשְׂרָאֵלִי, שֶׁהָרַג
בְּשָׁנָה, אֲלָא גַם בְּשָׂבִיל הַגֵּרִים־הַתּוֹשְׁבִים.
15. וְהָשִׁיבוּ אוֹתוֹ אֶל עִיר הַמִּקְלָט - שֶׁלְּחוּ
אֶת הַרֹצֵחַ בְּשָׁנָה לְעִיר הַמִּקְלָט לֹא רַק כְּדִי
לְהִנּוֹן עָלָיו מִיַּד גֹּאֵל־הַדָּם, אֲלָא גַם כְּדִי
לְכַפֵּר³⁵ עַל הַחֲטָא שֶׁל שְׂפִיכַת דָּם נָקִי. עַד מוֹת
הַכֹּהֵן הַגָּדֹל - כַּאֲשֶׁר מֵת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל, הִיא

³² אֲזִירָח - native-born, citizen. ³³ תְּהִינָה - amnesty. ³⁴ אֲחֻזָּה = יְרֵשָׁה = נַחֲלָה - inheritance, possession.

³⁵ סִבָּה - reason, motive. ³⁶ לְאָרַב - to ambush, to lie in wait.

19 וְשָׁלְחוּ וְקָגִי עִירוֹ, וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם, וְנָתְנוּ אֹתוֹ
בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם, וְנָמַת... וּבַעֲרַת דָּם-הַנָּקִי
מִיִּשְׂרָאֵל...

דברים
יט: 11-13

"יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה"

20 כִּי יִמָּצֵא חָלָל... בַּשָּׂדֶה, לֹא גֹדֵעַ מִי הִקְהוּ:— חָלָל בַּשָּׂדֶה

21 ...וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל-הַחָלָל, וְלָקְחוּ
וְקָגִי הָעִיר הַהִיא עֹגֶלֶת בָּקָר... וְהוֹרְדוּ...
אֶת-הָעֹגֶלֶת אֶל-נַחֲל... וְעָרְפוּ שָׁם אֶת-
הָעֹגֶלֶת בַּנַּחֲל...

22 וְכָל וְקָגִי הָעִיר הַהִיא הַקְּרֹבִים אֶל-הַחָלָל,
יִרְחֲצוּ אֶת-יְדֵיהֶם עַל-הָעֹגֶלֶת הָעֲרוּפָה
בַּנַּחֲל.

23 וַעֲנוּ וַאֲמָרוּ: "יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת-הַדָּם הַזֶּה,
וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ. כִּפֹּר לַעֲמֹד יִשְׂרָאֵל... וְאֵל
תַּחַן דָּם נָקִי בִקְרֹב עֲמֹד יִשְׂרָאֵל!"

דברים כא: 1-8

גִּנְבַת נֶפֶשׁ

24 וְגִנֵּב אִישׁ וּמִכְרוֹ, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ – מוֹת יוֹמָת. שְׁמוֹת כא: 16

21. עֹגֶלֶת בָּקָר – פָּרָה צְעִירָה¹⁵. וְעָרְפוּ –
שָׁחֲטוּ¹⁶ אֶת הָעֹגֶלֶת בַּמָּקוֹם הָעָרֻף¹⁷ (אַחֲרֵי
הַצֹּאֵר).
23. כִּפֹּר – סָלַח¹⁸.

גִּנְבַת נֶפֶשׁ

24. וְגִנֵּב אִישׁ וּמִכְרוֹ – מִי שֶׁגִּנֵּב אִישׁ וּמוֹכְרֵ
אוֹתוֹ לַעֲבָד. וְנִמְצָא בְּיָדוֹ – אוֹ אִם נִמְצָא הָאִישׁ

חֲפָה לְאִישׁ בַּסֵּתֶר, כְּדֵי לְהַרְגוֹ אוֹתוֹ. וְקָם
עָלָיו – וְהִתְנַפֵּל עָלָיו¹⁹. וְהָכֵהוּ נֶפֶשׁ – וְהָכֵה
אֶת הָאִישׁ וְהָרַג אוֹתוֹ. בַּמִּקְרָה הַזֶּה לֹא נָתַן
לְרוֹצֵחַ לְשִׁבְתָּ בַּעִיר הַמִּקְלָט, אֲלָא מָסְרוּ אוֹתוֹ
בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם. הָעָרִים הָאֵל – הָעָרִים הָאֵלֶּה.

יָדִינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת-הַדָּם הַזֶּה
20. חָלָל – מֵת, הָרֹג²⁰.

¹⁹ לְהִתְנַפֵּל – to attack. ¹⁸ חָלָל – corpse. ²⁰ לְשָׁחַט – to slaughter.

25 כי ימצא איש גנב גופש מאחיו מבוגר ישראל,

והתעמר-בו ומכרו - ומת הגנב ההוא... דברים כד: 7

נזקי גוף

26 וכי יריבון אנשים, והכה איש את-רעהו באבן

או באגרוף, ולא ימות, ונפל למשכב: -

27 אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, - ונקה

המכה; רק שבתו יתן, ורפא ירפא.

שמות כא: 18-19

28 וכי ינצו אנשים, ונגפו אשה הרה, ויצאו ילדיה,

ולא יהיה אסון [לאשה], - עונש יענש [המכה],

כאשר ישית עליו בעל האשה, ונתן בפללים.

איש מכה איש

איש מכה אשה הרה

המכה. שבתו - הזמן שהמכה לא עבד
(לשבת = לנח, לא לעבד). רק שבתו יתן -
המכה ישלם בעד הימים שהמכה לא יכל
לעבד. ורפא ירפא - המכה ישלם גם בעד
רופאים¹⁹ ורפואות²⁰.

המשנה אומרת, כי המכה צריף לשלם למכה
בעד חמשה דברים: (א) נזק - מוס²¹, נזק
תמידי לאחד מחלקי הגוף (למשל: אם שבר
את-ידו של המכה); (ב) צער - כאב;
(ג) רפוי - רופאים ורפואות; (ד) שבת -
הזמן שהמכה לא יכל לעבד; (ה) בשת -
הבושה²² שהיתה למכה מן המכות ומן הנזק.
28. ינצו - יריבו²³, וכי ינצו אנשים - אם
שני אנשים היו רבים ביניהם ומכים זה את זה.
ונגפו אשה הרה - ואחד מהם דחף (נגח)²⁴,
שלא בכונה, אשה הרה²⁵ שעברה במקום
ההוא. ויצאו ילדיה - ומן המכה שקבלה

ביר הגנב - דין מות לגנב כזה. חקמינו אמרו,
כי יש דין מות לגנב, רק אם ראו אותו עדים
בשעה שגנב את האיש, מצאו את האיש בידו
אחרי הגנבה, וגם ראו אותו בשעה שמכר את
האיש.

25. והתעמר-בו - עשה אותו לעבד.
ומכרו - או מכר אותו לעבד לאיש אחר.

נזקי גוף

26. יריבון - יריבו²⁶. באגרוף²⁷ - ביד.
ונפל למשכב - לשכב במטה, יהיה חולה.
27. אם יקום וכו' - אם המכה²⁸ יכול היה
אחרי-כן לקום ממטתו ולהתהלך בחוץ.
על משענתו - אפילו אם היה צריף להשען²⁹
על המשענת³⁰ שלו. ונקה המכה - המכה אינו
אשם³¹ ברצח, אפילו אם המכה מת אחרי-כן;
כי אפשר שהמכה מת מסבות אחרות, ולא מן

¹⁹ לריב - to quarrel. ²⁰ אגרוף - fist. ²¹ המכה - the injured person. ²² להשען - to lean.
²³ לנח - לנחף - to push. ²⁴ בשת - shame. ²⁵ הרה - pregnant. ²⁶ יריבו - to quarrel.

33 וכי יכה איש את-עין עבדו, או את-עין אמתו,
ושחתה, - לחפשי ישלחנו תחת עינו. ואם שן
עבדו, או שן אמתו יפיל, - לחפשי ישלחנו
תחת שנו.

שם: 26-27

34 וכי יגח שור את-איש, או את-אשה, ומת, -
סקול יסקל השור, ולא יאכל את-בשרו;
ובעל השור נקי.

נקי בהמה

35 ואם שור גנח הוא מתמל שלשם, והועד
בבעליו, ולא ישמרנו, והמית איש או אשה: -
השור יסקל, וגם בעליו יומת.

שור גנח

34. וכי יגח שור - אם שור גנח בן-אדם
וממית (הורג) אותו. סקול יסקל - סוקלים
(הורגים) את השור באבנים, כי שסד את-דמו
של אדם. ולא יאכל את-בשרו - ואסור
לאכל את הבשר של השור. ובעל השור נקי -
ואין ענש אחר לבעל השור.

35. ואם שור גנח הוא - שור שרגיל לגנח.
מתמל שלשם - מקדם, בעבר. והועד
בבעליו - ובאו עדים והעידו⁵⁶, כי השור גנח
פעמים אחדות, והזהירו⁵⁷ את בעל השור
(שור כזה נקרא "מועד", כי עדים העידו עליו
כי גנח). ולא ישמרנו - ואף-על-פי-כן⁵⁸
לא שמר עליו בעל השור, והשור גנח שנית
והמית אדם. וגם בעליו יומת - במקרה הזה
בעל השור אחראי⁵⁹ למות האיש. אבל אין

לאדון, וזה הענש שלו. מכאן אנו לומדים, כי
לא היתה לאדון כנעה להרג את עבדו.

33. עבדו... אמתו - הלא-ישראלים.
ושחתה - והשמיד אותה⁵⁶. לחפשי ישלחנו -
האדון נותן חפשי לעבד בעד נזק לכל חלק
מן הגוף של העבד (העין והשן שבפסוק הזה
הן רק דוגמאות). אבל אם העבד היה עברי,
או אין האדון חייב לשלח אותו לחפשי, אלא
משלם לו בעד הנזקים שעשה בטיפו, כמו לכל
אדם חפשי.

34-38. הפסוקים האלה מדברים על שור⁵⁶ (או
בהמה אחרת) שגנח⁵⁷ והמית אדם. יש שני מיני
שורים⁵⁸: "שור תם"⁵⁷ - שור שאינו רגיל לגנח,
ו"שור גנח"⁵⁸ - שור שרגיל לגנח. שור גנח
נקרא גם בשם "שור מועד"⁵⁹.

⁵⁷ שור תם - "innocent" ox.⁵⁶ שור, שורים - ox, oxen.⁵⁸ לשחת - להשמיד - to destroy.⁵⁹ להזהיר - to warn.⁵⁸ להעיד - to testify.⁵⁷ שור גנח - שור מועד - vicious ox.⁵⁹ ואף-על-פי-כן - nevertheless. ⁵⁸ אחראי - responsible.

36 אם כפר יושנת עליו, ונתן פדיון ופשו, ככל
אשר יושנת עליו.

37 או בן יגח, או בת יגח, – כמשפט הזה יעשה
לו.

38 אם עבד יגח השור, או אמה, – כסף שלשים
שקלים יתן לאדוניו, והשור יסקל.

שם : 28–32

37. כמשפט הזה – פדיון הזה; הדיון של שור
שנגח ילד או ילדה הוא פדיון של שור שנגח
איש או אשה.

38. עבד – לא-ישראל. אמה – שפחה⁶⁴
(לא ישראלית). אם השור המועד נגח ונהמית
עבד או שפחה לא-ישראלים, הבעל צריך
לשלם לאדוני העבד שלושים שקלים של כסף,
ואת השור סוקלים. דיו של שור שהרג עבד
עברי הוא כדיו של שור שהרג אדם חפשי.

הבעל מת בידי אדם, כי לא היה כאן רצח
בדיון (בכונה), אלא הוא ימות "בידי שמים"
(האלהים ישלח לו את-ענשו).

36. אם כפר יושנת עליו – בית-הדיון שם
(שת) עליו כפר (ענש של כסף)⁶⁵; בעל השור
חייב לשלם כפר לקרובים של המת. ונתן
פדיון ופשו – הוא ישלם כסף כדי לפדות⁶⁶
(להציל) את תציו. ככל אשר יושנת עליו-הוא
ישלם כמה שישים (יחית) עליו בית-הדיון.

⁶⁴ אמה = שפחה – female slave. ⁶⁵ לפדות – to redeem.

פָּרָק י בְּטָחוֹן הָרְכוּשׁ

מבוא

בפָּרָק הַקּוֹדֶם רָאִינוּ, כִּי רִצַּח וְנִקְיָה־נֶפֶשׁ אַחֲרֵיהֶם הֵם חֲטָאִים לֹא רַק נֶגַד הָאָדָם, אֲלָא גַם נֶגַד בּוֹרְאוֹ.

בפָּרָק הַזֶּה נִלְמַד עַל הַחֲקִים שֶׁבָּאוּ לְהַגִּן עַל הָרְכוּשׁ.¹ הַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ, כִּי גַם רְכוּשׁוֹ שֶׁל הָאָדָם הוּא קְדוֹשׁ, וְכָל מִי שֶׁחוֹטֵא נֶגַד רְכוּשׁוֹ שֶׁל אֲחֵר הוּא חוֹטֵא נֶגַד הָאֱלֹהִים עַצְמוֹ.

יֵשׁ לְזַכֵּר: מִי שֶׁחוֹטֵא נֶגַד הָרְכוּשׁ שֶׁל אֲחֵר גֵּעָנֵשׁ (מִקְבֵּל עָנֵשׁ) רַק בְּרִכּוּשׁוֹ, וְלֹא בְּגוֹפוֹ. לְפִי חֲקֵי הַתּוֹרָה, אִסּוּר לְתַתּ לַגֵּב עָנֵשׁ מוֹת, מֵאִסְרִי, אוֹ עָנֵשׁ נֶפֶשׁ אֲחֵרִים.

גִּנְבָה. - הַדִּינִים הַחֲשׂוֹבִים בִּיחֻדָּם שֶׁל הַגִּבּוֹהִים.⁴

(א) אִם גֵּב אָדָם דָּבָר, וְאַחֲרֵי־כֵן בָּא וְהוֹדָה:⁵ שֶׁגֵּב, הוּא מְשִׁיב אֶת הַגִּבּוֹהִים, וְאֵין לוֹ עָנֵשׁ אֲחֵר.

(ב) אִם גֵּב וְלֹא הוֹדָה, וּבָאוּ עֲדִים וְהַעֲדוּהוּ גִּנְדוּ, אוֹ שֶׁנִּמְצְאָה הַגִּבּוֹהִים בְּיָדוֹ, הוּא חָיִב (צָרִיף) לְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי־כֶסֶל (פִּי שְׁנַיִם מַעֲרָף הַגִּבּוֹהִים).⁷

(ג) אִם גֵּב שֶׁה (צֹאן)⁸, וּמִכָּר אוֹ סָבַח (שָׁחַט)⁹ אוֹתוֹ, הוּא חָיִב לְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי־אַרְבָּעָה (פִּי אַרְבָּעָה מַעֲרָף הַגִּבּוֹהִים). אֲבָל אִם לֹא סָבַח וְלֹא מִכָּר, מְשַׁלֵּם רַק תְּשֻׁלוּמֵי־כֶסֶל.

(ד) אִם גֵּב שׂוֹר (בָּקָר)¹⁰, וּמִכָּר אוֹ טָבַח אוֹתוֹ, הוּא מְשַׁלֵּם תְּשֻׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה (פִּי חֲמִשָּׁה).

דִּינֵי שְׁמִירָה. - יֵשׁ אַרְבָּעָה סוּגִים (מִינִים) שֶׁל שׂוֹמְרִים:

(א) שׂוֹמֵר חָזָם - שׂוֹמֵר שְׂאִינוֹ מִקְבֵּל שָׂכָר (תְּשֻׁלוּם)¹¹ בְּעַד שְׁמִירַת הַפְּקִדוֹן.¹² הוּא עוֹשֶׂה טוֹבָה לַמִּפְקִיד.¹³

(ב) שׂוֹמֵר שָׂכָר - שׂוֹמֵר שְׂמִינֵי שָׂכָר מִן הַמִּפְקִיד בְּעַד שְׁמִירַת הַפְּקִדוֹן.

(ג) שׂוֹאֵל - אִישׁ שֶׁשׂוֹאֵל¹⁴ דָּבָר מִהַמִּפְקִיד, כְּדִי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בוֹ, וְאֵין הָאָדָם מְשַׁלֵּם לַשּׂוֹאֵל. כָּאֵן הַמִּפְקִיד עוֹשֶׂה טוֹבָה לַשׂוֹאֵל.

(ד) שׂוֹכֵר - אִישׁ שֶׁשׂוֹכֵר¹⁵ דָּבָר מִהַמִּפְקִיד וּמְשַׁלֵּם לַמִּפְקִיד שָׂכָר בְּעַד הַזְכוּת¹⁶ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בַּפְּקִדוֹן.

כָּל שׂוֹמֵר אַחֲרָיו¹⁷ בְּעַד הַפְּקִדוֹן אֲשֶׁר בְּיָדוֹ. הוּא צָרִיף לְשַׁמֵּר עַל הַפְּקִדוֹן מִפְּנֵי גִבּוֹהִים, אֲבָדָה¹⁸, שְׂבִירָה¹⁹ וְכוּ'. אֲבָל אֵין הָאֲחִירִיּוֹת²⁰ שֶׁל כָּל הַשׂוֹמְרִים שְׁנוֹה. לְמִשָּׁל: הָאֲחִירִיּוֹת שֶׁל שׂוֹמְרֵי־שָׂכָר גְּדוּלָה מִן הָאֲחִירִיּוֹת שֶׁל שׂוֹמְרֵי־חָזָם, כִּי הָרֹאשׁוֹן מִקְבֵּל שָׂכָר בְּעַד הַשְׁמִירָה, וְהַשּׂנִי אֵינוֹ מִקְבֵּל. וְכֵן הָאֲחִירִיּוֹת שֶׁל הַשׂוֹאֵל¹⁴

¹ נִזְקִים - injuries, damages. ² רְכוּשׁ - property. ³ מֵאִסְרִי - imprisonment. ⁴ גִּנְבָה - theft, stolen article. ⁵ לְהוֹדוֹת - to confess. ⁶ לְהַעֲדִי - to testify. ⁷ תְּשֻׁלוּמֵי־כֶסֶל - double indemnity. ⁸ שֶׁה (צֹאן) - sheep. ⁹ לְטַבֵּחַ = לְשַׁחֵט - to slaughter. ¹⁰ שׂוֹר (בָּקָר) - cattle. ¹¹ שָׂכָר = תְּשֻׁלוּם - payment. ¹² פְּקִדוֹן - deposit, deposited article. ¹³ מִפְקִיד - depositor, owner. ¹⁴ לְשׂוֹאֵל - to borrow. ¹⁵ לְשׂוֹכֵר - to hire, to rent. ¹⁶ זְכוּת - privilege, right. ¹⁷ אַחֲרָיו - responsible. ¹⁸ אֲבָדָה (לְאֵבֶד) - loss. ¹⁹ שְׂבִירָה (לְשַׁבֵּר) - breakage. ²⁰ אַחֲרִיּוֹת - responsibility.

חייב לשלם לשמעון נזק שלם (כדין של שור מועד).

וְיָקִי בֹר וְאֵשׁ. – אם חסר²² אדם בור²³, או פתח בור, ולא כסה אותו, ונסלה לבור בהמה ומתה, חייב האיש לשלם לבצל הבהמה נזק שלם²⁴. זה הוא הדין אם חסר את הבור ב"רשות הרבים"²⁵; אבל אם חסר ב"רשות היחיד"²⁶ שלו, או אין הוא חייב לשלם נזקים. נזק שלם משלם גם איש שהבעיר (הדליק)²⁷ אש, והאש עברה לשדה אחר והביאה נזקים.

דִּינִים אֲחֵרִים. – בפרק הזה באו גם המצוות האלה: אסור לאדם להוטות (לרמות)²⁸ את רעהו במקושר²⁹; אסור לו להסיג את גבולו³⁰ של אחר; חייב אדם להשיב אבדה³¹ שמצא.

גדולה מהאחריות של השוכר, כי השוכר משלם למסקיד בעד הזכות להשתמש בפקדון, והשואל אינו משלם.

וְיָקִי בְהֶמָּה. – התורה מבדילה בין "שור תם"³² – בהמה שאינה רגילה לנזק³³, ו"שור מועד", או "שור נזק"³⁴ – בהמה הרגילה לנזק (ראה פרק ה: 34–38).

"שור תם" שנגח והמית בהמה אחרת, בעל השור משלם לבצל הבהמה המתה תצי-נזק³⁵, כלומר: תצי מן הערך של הבהמה המתה. ואם הנה השור הנגח "שור מועד", או משלם בעליו נזק שלם³⁶ – הערך המלא של הבהמה המתה.

אם הלכה בהמתו של ראובן לשדה של שמעון והביאה נזק ברנלים או בשצים שלה, ראובן

²² שור תם – "innocent ox". ²³ לנזק – to gore. ²⁴ מועד = נזק – habitual gorer, vicious.

²⁵ תצי-נזק – half of the damages. ²⁶ ערך – value. ²⁷ נזק שלם – full damages. ²⁸ להסיר –

להחזיר – to dig. ²⁹ בור – pit. ³⁰ רשות הרבים – public property. ³¹ רשות היחיד – private property.

³² להבעיר – להדליק – to kindle. ³³ להוטות – לרמות – to cheat, to defraud. ³⁴ מקושר – business, trade.

³⁵ להסיג גבול – to trespass, to encroach.

זנבה

לא תגנב	1 לא תגנב.	שמות כ : 13
לא תכחש	2 לא תגנבו, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו.	ויקרא יט : 11
לא תעשק	3 לא תעשק את רעהו ולא תגול.	שם : 13
תשלומי ארבעה וחמשה	4 כי יגנב איש שור או שה, וטבחיו או מקרו, - חמשה בקר ישלם תחת השור, וארבע צאן תחת השה.	שמות כא : 37
תשלומי כסף	5 אם המצא תמצא בידו הנגבה - משור, עד חמור, עד שה - חיים, שנים ישלם.	שם כב : 3

זנבה

1. לא תגנב - זה הוא הדבר השמיני בעשרת הדברות. ראה פרק ב: 8.
2. לא תכחשו - אם נתן לך אדם פקדון³⁵ לשמר, או אם אתה חייב לו כסף, אסור לך להכחיש³⁶ ולומר, כי לא נתן לך את הפקדון או את הכסף, או כי כקר השבת לו. לא תשקרו - אסור לך לומר לאדם, כי הוא חייב לך כסף, אם אין זה אמת. איש בעמיתו - איש ברעהו, אחד לשני.
3. לעשק³⁷ - לא לתת לאיש מה שאתה חייב לו. לא תעשק את רעהו - אם אתה חייב לאדם כסף (או דבר אחר), אל תכחיש³⁸ ותאמר שאינך חייב לו, או שרק נתת לו. ביחוד מזהירה התורה, שלא לעשק את העובד

(הפועל). את העני, את הנר ואת כל החלשים. לזול³⁹ - לקחת מאדם דבר בלתי 4. וטבחיו או מקרו - ושתט⁴⁰ או מכר את הבהמה. חמשה בקר... וארבע צאן - העניש בעד גנבת הבקר⁴¹ יותר גדול מהעניש בעד גנבת הצאן⁴². הסבה⁴³ היא, אולי, מפני שהבקר הוא גם בהמת עבודה, ובעל השור מפסיד⁴⁴ גם את זמן הבהמה וגם את עבודתה.

5. אם המצא תמצא... חיים - אם תפסו את הגנב לפני ששחט או מכר את הבהמה. שנים ישלם - הוא משלם רק תשלומי-כסף. בכלל: הגנב משלם ארבעה או חמשה, רק אם גנב צאן ובקר ששחט או מכר; העניש בעד כל גנבה אחרת הוא תשלומי-כסף (פי שנים). אם גנב בהמה אחרת (כמו חמור, נמל, סוס וכו'), אפילו אם מכר אותה, העניש הוא תשלומי-כסף.

³⁵ להכחיש - to deny. ³⁶ לעשק - to defraud, to exploit. ³⁷ לזול - to rob. ³⁸ סבה - reason. ³⁹ להפסיד - to suffer a loss.

6 ... אם אין לו – ונמכר בנגב. שם: 2

ונגב במחירתו. 7 אם במחירתו ימצא הנגב, והכה ומת, אין לו דמים.

8 אם זרחה השמש עליו, דמים לו... שם: 1-2

דיני שמירה

שומר חנם 9 כי יתן איש אל-רעהו כסף או כלים לשומר, ונגב מבית האיש: אם ימצא הנגב – ישלם שנים;

השמש⁴⁰, והרג אותו. דמים לו – במקרה זה אשם בעל-הבית ברצח, כי היה יכול לראות שהנגב בא רק לנגב ולא להרג.

דיני שמירה

9-10. הפסוקים האלה מדברים על שומר חנם. אם נגב⁴¹ הפקדון מבית השומר, או אבד⁴², אין השומר אחראי⁴³, כי לא קבל שקר בעד השמירה. אם אין הוא יכול להוכיח⁴⁴, כי הפקדון נגב או אבד באמת, או הוא צריך להשבע⁴⁵. אם ישבע השומר, כי הוא שמר יפה על הפקדון, וכי הוא עצמו לא לקח את הפקדון, או אין הוא צריך לשלם למפקיד. אבל אם אין הוא רוצה להשבע, הוא מקרר לשלם למפקיד בעד הנגב או האבדה. 9. ונגב – נגב⁴⁶. מבית האיש – מבית השומר. ישלם שנים – הנגב ישלם תשלומי-כסף למפקיד.

6. אם אין לו – אם אין לנגב כסף לשלם בעד הנגב. ונמכר בנגבו – בית-הדין יכול למכור את הנגב לעבד, כדי לשלם לבעל הבהמה. תקמינו אמרו, כי מתר למכור את הנגב רק אם הוא לא יכול לשלם בעד הנגב עצמה; אבל אם שלם בעד הנגב ולא יכול לשלם את הענשים (תשלומי כסף, ארבעה, או חמשה), אסור למכור אותו.

7. לחור – לחפור⁴⁷. אם במחירתו ימצא הנגב – אם בעל-הבית מוצא את הנגב בלילה, בשעה שהוא חופר (חותר) בקיר, כדי להכנס לבית ולנגב. והכה ומת – ובעל-הבית מכה את הנגב והורג אותו. אין לו דמים – אין בעל-הבית אשם⁴⁸ ברצח. הריגה זאת היא כמו הנגה עצמית⁴⁹, כי נגב כזה מוכן גם להרג אין ענש לאיש שהורג אדם לשם הנגה עצמית.

8. אם זרחה השמש עליו – אבל אם בעל-הבית מוצא את הנגב ביום, אחרי זריחת-

⁴⁰ אשם – guilty. ⁴¹ הנגה עצמית – self-defence. ⁴² זריחת השמש – sunrise. ⁴³ נגב – was stolen.

⁴⁴ אבד – was lost. ⁴⁵ להוכיח – to prove. ⁴⁶ להשבע – to swear.

10 אִם לֹא יִמָּצָא הַגֶּבַע - וְנִקְרַב בְּעַל-הַבַּיִת
אֶל-הָאֱלֹהִים, [וְנִשְׁבַּע] אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ
בְּמִלְאכַת רֵעֵהוּ.

שמות כב : 6-7

11 כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ חֲמוֹר, אוֹ שׂוֹר, אוֹ שֶׂה,
וְכָל-בְּהֵמָה לְשֹׁמֵר; וּמֵת, אוֹ נִשְׁבֵּר, אוֹ
נִשְׁבָּה - אֵין רָאָה: -

שומר שקר

12 שְׁבֻעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם, אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ
בְּמִלְאכַת רֵעֵהוּ... וְלֹא יִשְׁלַם. וְאִם גֶּבַע יִגָּב
מֵעֲמוֹ - יִשְׁלַם לְבַעְלָיו.

שם : 8-11

11. כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ... לְשֹׁמֵר - אִם
אָדָם טֵיטֵן בְּהֵמָה לְחֻבְרוֹ לְשֹׁמֵר, וּמִשְׁלָם לוֹ
שָׂכָר בְּעַד הַשְׁמִירָה. נִשְׁבֵּר - וְנִשְׁבָּרָה רִגְלָהּ אוֹ
עֲצָם⁴⁰ שֶׁל הַבְּהֵמָה. נִשְׁבָּה - אוֹ כָּאוּ אֲנָשִׁים
וְשָׁבוּ⁴¹ אֶת הַבְּהֵמָה. אֵין רָאָה - וְאֵין עֲדִים
שָׂרְאוּ מִה שֶׁקָּרָה לַבְּהֵמָה.

12. שְׁבֻעַת יְיָ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם - הַשּׁוֹמֵר
לְשֹׁבַע⁴² בְּשֵׁם ה'. אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ בְּמִלְאכַת
רֵעֵהוּ - כִּי אֵין הוּא אֲשֶׁם⁴³ בְּאִסּוֹן⁴⁴ שֶׁקָּרָה
לַבְּהֵמָה וְכִי לֹא הִשְׁתַּמֵּשׁ בַּבְּהֵמָה לְעֲצָמוֹ
(שׁוֹמֵר שָׂכָר אֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּבְּהֵמָה בְּלִי
רְשׁוּת הַמַּסְקִיד; אִם הִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְהָיָה מֵתָה אוֹ
נִשְׁבָּרָה, הוּא צָרִיף לְשִׁלְם לַמַּסְקִיד). וְאִם גֶּבַע
יִגָּב מֵעֲמוֹ - אָבֵל אִם גֶּבַע (אוֹ אָבֵד) הַמַּסְקִיד
מִבֵּית הַשּׁוֹמֵר, הוּא חַיֵּב לְשִׁלְם לְבַעַל הַמַּסְקִיד.
כִּי קָבַל מִמֶּנּוּ שָׂכָר וְהָיָה צָרִיף לְשֹׁמֵר עַל
הַמַּסְקִיד יָפָה.

10. וְנִקְרַב - יִלָּף. בְּעַל-הַבַּיִת - הַשּׁוֹמֵר.
אֶל הָאֱלֹהִים - אֶל הַשּׁוֹפְטִים. שָׁלַח יְדוֹ -
לָקַח. מִלְאכַת - רְכוּשׁ. אִם לֹא שָׁלַח יְדוֹ
בְּמִלְאכַת רֵעֵהוּ - הַשּׁוֹמֵר יִשְׁבַּע שֶׁלֹּא לָקַח
לְעֲצָמוֹ אֶת רְכוּשׁ רֵעֵהוּ (אֶת הַמַּסְקִיד). וְאֵין
אֵין הוּא צָרִיף לְשִׁלְם בְּעַד הַמַּסְקִיד שֶׁנִּגָּב אוֹ
שֶׁאָבֵד.

11-12. הַמַּסְקִיד הָאֵלֶּה מְדַבְּרִים עַל שׁוֹמֵר
שָׂכָר. שׁוֹמֵר הַשָּׂכָר אֲחֵרָא⁴⁵ בְּעַד גֶּבַע⁴⁶
וְאָבֵדָה⁴⁷, כִּי קָבַל שָׂכָר מִהַמַּסְקִיד וְהָיָה צָרִיף
לְשֹׁמֵר עַל הַמַּסְקִיד יָפָה. אָבֵל אִם הַבְּהֵמָה
(הַמַּסְקִיד) מֵתָה, אוֹ נִשְׁבָּרָה רִגְלָהּ, אוֹ קָרָה⁴⁸
לָהּ כָּל אִסּוֹן⁴⁹ אֲחֵר, אִין אֵין הַשּׁוֹמֵר אֲחֵרָא
וְאֵין הוּא צָרִיף לְשִׁלְם לַמַּסְקִיד. הָאִסּוֹן הַזֶּה
הָיָה יָכוֹל לְקָרוֹת⁵⁰ לַבְּהֵמָה גַּם בְּבֵית הַמַּסְקִיד.
אָבֵל אִם קָרָה אִסּוֹן לַבְּהֵמָה מִפְּנֵי שֶׁהַשּׁוֹמֵר
לֹא שָׁמַר עָלֶיהָ יָפָה, אִין הוּא אֲחֵרָא וְצָרִיף
לְשִׁלְם.

קָרָה (לְקָרוֹת) - to happen. ⁴⁸ אִסּוֹן - accident, mishap. ⁴⁹ עֲצָם - bone. ⁵⁰ לְשִׁבּוֹת - to capture.

שׁוֹאֵל

13 וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רַעְהוּ [חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר],
וְנִשְׁכַּר אוֹ מֵת: [אִם] בְּעָלְיוֹ אֵין עֲמוֹ – שְׁלָם
יִשְׁלָם; אִם בְּעָלְיוֹ עֲמוֹ – לֹא יִשְׁלָם.

שׁוֹכֵר

14 אִם שְׁכִיר הוּא – בָּא בְּשִׁכְרוֹ.

שם: 13-14

וְזָקִי בְּהֶמָּה

שׁוֹר תָּם

15 וְכִי יִגַּף שׁוֹר-אִישׁ אֶת-שׁוֹר רַעְהוּ, וְמֵת –
וּמָכְרוּ אֶת-הַשׁוֹר הַחַי וְחָצוּ אֶת-כִּסְפוֹ, וְגַם
אֶת-הַמֵּת יַחְצוּ.

אִם שְׁכִיר הוּא – אִם הַחֲמוֹר (אוֹ הַשׁוֹר)
שְׁכִיר⁵¹. בָּא בְּשִׁכְרוֹ – בָּעַל הַבְּהֵמָה קִבֵּל כֶּכָר
שְׁכָר מִהַשְׁכָּר; וְלִכֹּן אִם קָרָה אֶסֶן לַבְּהֵמָה,
אֵין הַשׁוֹמֵר מְשַׁלֵּם.

וְזָקִי בְּהֶמָּה

הַפְּסוּקִים 15-16 מְדַבְּרִים עַל שׁוֹר שְׁנֵנָה⁵²
בְּהֶמָּה אַחֲרֵת וְהַמִּית אוֹתָהּ. אִם הַשׁוֹר הוּא
תָּם⁵³, בְּעָלְיוֹ חַיִּב (צָרִיף) לְשַׁלֵּם לְבָעַל הַבְּהֵמָה
חֲצִי נֶזֶק⁵⁴ (חֲצִי מִן הָעֶרְךָ⁵⁵ שֶׁל הַבְּהֵמָה הַמֵּתָה).
אִם הַשׁוֹר הוּא מוּעָד⁵⁶, אָז מְשַׁלֵּם בְּעָלְיוֹ נֶזֶק
שָׁלֵם⁵⁷ (אֶת הָעֶרְךָ הַמָּלֵא שֶׁל הַבְּהֵמָה הַמֵּתָה).
15. יִגַּף – יָנַח, יָכָה בְּקַרְנָיו⁵⁸. אִם הָיָה
לְרֹאשׁוֹן שׁוֹר תָּם, וְהַשׁוֹר הָיָה נֶגַח וְהַמִּית (הָרַג)
אֶת הַשׁוֹר שֶׁל שְׁמֵעוֹן. וּמָכְרוּ אֶת הַשׁוֹר הַחַי
וְכוֹ' – אִם שְׁנֵי הַשְּׁנוּרִים הָיוּ שְׂוִים בְּעֶרְךָ שְׁלֵתָם,
אָז מוֹכְרִים אֶת הַשׁוֹר הַחַי וְגַם אֶת הַשׁוֹר הַמֵּת
וְחוֹצִים (מַחְלָקִים) אֶת הַכֶּסֶף. בְּמִלִּים אַחֲרוֹת:
רֹאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְשְׁמֵעוֹן חֲצִי נֶזֶק.

13. דִּינֵי הַשׁוֹאֵל: הַשׁוֹאֵל⁵⁴ צָרִיף לְשַׁלֵּם
לַמַּפְקִיד גַּם בְּעַד גִּנְבָה⁵⁵ וְאֶבְדָּה⁵⁶, וְגַם בְּעַד
מָוֶת וְשִׁבְיָה⁵⁷. אֲבָל אִם הַמַּפְקִיד הָיָה שָׁם
כַּאֲשֶׁר מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ נִשְׁבְּרָה, וְרָאָה שֶׁהַשׁוֹמֵר
לֹא הָיָה אִשָּׁם בְּאֶסֶן שְׁקָרָה לַבְּהֵמָה, אָז אֵין
הַשׁוֹמֵר צָרִיף לְשַׁלֵּם בְּעַד מָוֶת וְשִׁבְיָה.

וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ – אִם אָדָם שׁוֹאֵל מִמְּכֹרֵוֹ
בְּהֶמָּה כְּדִי לַעֲבֹד בָּהּ, וְהַבְּהֵמָה מֵתָה אוֹ
נִשְׁבְּרָה. אִם בְּעָלְיוֹ אֵין עֲמוֹ – אִם בָּעַל
הַבְּהֵמָה (הַמַּפְקִיד) לֹא רָאָה אִיךָ מֵתָה הַבְּהֵמָה
אוֹ נִשְׁבְּרָה. שְׁלָם יִשְׁלָם – הַשׁוֹאֵל צָרִיף לְשַׁלֵּם
לְבָעַל הַבְּהֵמָה. אֲבָל אִם הַבָּעַל הָיָה שָׁם, אָז
אֵין הַשׁוֹאֵל צָרִיף לְשַׁלֵּם.

14. דִּינֵי הַשׁוֹכֵר: אֵין הַשׁוֹכֵר⁵⁸ מְשַׁלֵּם לְבָעַל
הַבְּהֵמָה בְּעַד מָוֶת וְשִׁבְיָה, כִּי שְׁלָם לַמַּפְקִיד
בְּעַד הַזִּכּוּת⁵⁹ לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בַּבְּהֵמָה. אֲבָל אִם
נִגְבְּהָ הַבְּהֵמָה אוֹ אֶבְדָּה: יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַשׁוֹמֵר
צָרִיף לְשַׁלֵּם (כְּמוֹ שׁוֹמֵר שְׁכָר), וְיֵשׁ אוֹמְרִים
שֶׁאֵינוֹ צָרִיף לְשַׁלֵּם, אֲלֹא שֶׁהוּא צָרִיף לְהַשְׁבִּיעַ
(כְּמוֹ שׁוֹמֵר חֲנָם).

⁵¹ שְׁכִיר – is hired. ⁵² קָרָן, קַרְנִים – horn(s).

שור מועד

16 או נודע, כי שור גנח הוא מתמול שלשם, ולא
ישמרנו בעליו – שלם שלם שור תחת השור,
והמת יהיה-לו.

שמות כא: 35-36

השקמת שדה

17 ...[כי ישלח איש] את-בעירו ובער בשדה
אחר – מיטב שדהו ומיטב כרמו שלם.

שם כב: 4

הריגת בהמה

18 ומכה נפש בהמה ישלמנה: נפש תחת נפש.

ויקרא כד: 18

וְנָקִים אֲחֵרִים

נזקי בור

19 וכי-יפתח איש בור, או כי-יכרה איש בר, ולא
יכסנו, ונפל-שמה שור או חמור: בעל הבור
שלם... והמת יהיה-לו.

שמות כא: 33-34

הטוב ביותר. מיטב שדהו ומיטב כרמו
שלם – ראובן משלם לפי הערך¹⁶ של
התבואה או הפרות הטובים ביותר בשדה או
בכרם של שמעון.

18. ומכה נפש בהמה – מי שהרג את הבהמה
של איש אחר. ישלמנה נפש תחת נפש – שלם
לבעל הבהמה את הערך המלא של הבהמה.
(נפש תחת נפש הוא מנה חקי¹⁷, שפרשו
„תשלום צדק“¹⁸).

וְנָקִים אֲחֵרִים

19. וכי יפתח איש בור – אם איש פותח
בור¹⁹ שהיה מקסה. או כי יכרה – או
אם הוא חוסר (פורה)²⁰ בור חדש. ולא
יכסנו – ואין הוא מקסה את הבור. ונפל
שמה וכו' – אם תפל בהמה לבור הנה וקמות.
או תיב האיש לשלם לבעל הבהמה נזק שלם.

16. או נודע כי שור גנח הוא – אכל אם
ידוע כי השור של ראובן הוא גנח (מועד)²¹.
מתמול שלשם – בעבר, מעד. ולא ישמרנו
בעליו – ובעל השור לא שמר עליו, אף-על-
פי שהעידו עליו עדים והזהירו את הבעל.
שלם שלם שור תחת השור – נזק שלם²². אם
שני הנזרים היו שרים בערך שלהם, אז ניתן
ראובן את שורו החדש לשמעון; ואם לא היו
שרים, אז משלם ראובן את הערך של השור
המת. והמת יהיה לו – ראובן לוקח את גופו
של השור המת.

17. בעיר – בהמה. בעירו – הבהמה שלו.
ובער – והשחית²³. כי ישלח וכו' – אם ראובן
שולח את בהמתו לשדה או לכרם של איש
אחר (שמעון), והלכה הבהמה והשחיתה
(ובערה) את השדה בגזלים או בשצים שלה.
או תיב ראובן לשלם נזק שלם²⁴. מיטב – מן

¹⁶ מנה חקי – legal term.¹⁷ חקי – vineyard.¹⁸ להשחית – to destroy, to graze.¹⁹ תשלום צדק – fair compensation.

נָקִי אֵשׁ

20 כִּי תִצָּא אֵשׁ וּמִצָּאָה קָצִים, וְנֹאכַל גְּדִישׁ, אוֹ
הַקָּמָה, אוֹ הַשָּׂדֶה – שְׁלֹם יִשְׁלַם הַמִּבְעֵר
אֶת־הַבְּעֵרָה.

שם כב: 5

הוֹנָאת רֶעַ

וִירָאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ

21 וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עַמִּיתוֹ; וִירָאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ,
כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיכֶם.

ויקרא כה: 17

אָבֹן וְאָבֹן

22 לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּכִיסֶּךָ אָבֹן וְאָבֹן, גְּדוּלָּה וְקִטְנָה.

אִיסָה וְאִיסָה

23 לֹא יִהְיֶה לָּךְ בְּבֵיתְךָ אִיסָה וְאִיסָה, גְּדוּלָּה
וְקִטְנָה.

הוֹנָאת רֶעַ

בפסוקים הבאים מזהירה התורה את היהודי, שיתנהג²⁰ תמיד בלישר ובצדק במסחר²¹ ובכל
היחסים²² שלו עם בני אדם אחרים.

21. לא תונו – לא תרמו²³. איש את עמיתו –
איש את רעהו. ויראת מאלהיך – הונאת הרע
היא חסא נגד אדם וגם נגד ה'. אם הרע אינו
רואה ואינו יודע שהאיש הונה (רמה) אותו,
האלהים רואה ויודע.

22. אבן – משקל²⁴. אבן ואבן – אסור שיהיה
לאדם שתי אבנים (משקלים): האחת גדולה
שבה הוא קונה דבר מאחרים, והשניה קטנה
שבה הוא מוכר.

23. איספה – מדה²⁵ לךברים יבשים.
איספה ואיספה – שתי מדות: מדה גדולה לקנות
בה, ומדה קטנה למכור בה.

והמת יהיה לו – לבעל הבור. זה הוא הדין
של אדם שחופר בור ב"רשות הרבים"²⁶;
אבל אם חפר ב"רשות היחיד"²⁷ שלו, ונפלה
שמה בהמה ומתה, אין בעל הבור חייב לשלם
נזקים.

20. כִּי תִצָּא אֵשׁ וְכו' – אם אדם מדליק
(מבעיר)²⁸ אש, והאש עוברת לשדה של איש
אחר ומביאה נזק, אז חייב האדם לשלם לבעל
השדה נזק שלם. ומצאה קצים – והאש שורפת
קוצים²⁹, ואחר־כך עוברת האש לשדה אחר.
ונאכל – ונשרף³⁰. גדיש – ערמה³¹ של תבואה.
קמה – תבואה שמחברת³² עדן אל האדמה
ולא נקצרה³³. שלם ושלם המבער את־
הבערה – האיש שהדליק (הבעיר) את האש
משלם לבעל השדה נזק שלם.

²⁰ קוצים – thorns. ²¹ לשרף – to burn. ²² גדיש – ערמה – stack, pile. ²³ מחברת (לחבר) – is attached.

²⁴ לקצר – to harvest. ²⁵ להתנהג – to conduct oneself, to deal. ²⁶ יחסי, יחסים – relationship(s).

²⁷ אבן – משקל – weight. ²⁸ איספה – dry measure. ²⁹ מדה – measure.

24 אָבֹן שְׁלֵמָה וְצֹדֵק יִהְיֶה-לָּךְ, אִיפֹה שְׁלֵמָה
וְצֹדֵק יִהְיֶה-לָּךְ...

25 כִּי תוֹעֵבֶת יִי אֱלֹהֶיךָ כָּל-עֲשֵׂה אֵלֶּה, כָּל עֲשֵׂה
עוֹל.

דברים
כה: 13-16

26 לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט, בְּמִדָּה, בְּמִשְׁקָל
וּבְמִשׁוֹרָה.

לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל

27 מֵאֲזֹנֵי צֹדֵק, אֲבִי צֹדֵק, אִיפֹת צֹדֵק וְהִן צֹדֵק
יִהְיֶה לָכֶם.

ויקרא יט: 35-36

הַסֵּגָת גְּבוּל

28 לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רֵעֶךָ, אֲשֶׁר גָּבְלוּ רֵאשִׁימִים,
בְּנִחְלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יִי אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לָךְ לְרִשְׁתָּהּ.

לֹא תִסֵּיג גְּבוּל

דברים יט: 14

הַמִּשְׁכָּל מִזִּמְתָּהּ אֶת הַיְּהוּדִי, שֶׁלֹּא יִקַּח מִרְעוּהוּ
אֶת הַנִּחְלָה שֶׁנִּחַל (יִרְשֵׁ) מֵאֲבוֹתָיו. אִם אָדָם
קוֹנֶה אֲדָמָה מֵאִישׁ אֲחֵר, הוּא חַיֵּב לְהַשִּׁיב אוֹתָהּ
לוֹ בְּשִׁנַּת הַיּוֹבֵל (רְאֵה פָּרָק ח'). חֲקִי הַמִּשְׁכָּל
בָּאוּ לְהַבְטִיחַ²² לְכָל אָדָם חֹפֶשׁ, כְּבוֹד
וּפְרֻנְסָה²³. אָדָם שֶׁאֵבֵד אֶת נִחְלָתוֹ, אֵבֵד גַּם
אֶת פְּרֻנְסָתוֹ וְגַם אֶת הַחֹפֶשׁ וְהַכְּבוֹד שֶׁלוֹ. אֲסוּר
שִׁיחָה בִּישְׂרָאֵל (כְּמוֹ שֶׁהָיוּ בְּעַמִּים אֲחֵרִים)
מִסָּפֵר קָטָן שֶׁל עֲשִׂירִים גְּדוּלִּים, בְּעֲלֵי נִחְלָתוֹ²⁴
גְּדוּלֹת, וְשָׂרֵב הָעָם יִהְיוּ עֹבְדִים לָהֶם.
28. לֹא תִסֵּיג - לֹא תִסִּיר²⁵. גְּבוּל²⁶ - אֲבָנִים
שֶׁמְבַדִּילוֹת בֵּין שְׁתֵּי נִחְלָתוֹ. לֹא תִסֵּיג גְּבוּל
רֵעֶךָ - לֹא תִסִּיר אֶת אֲבָנֵי הַגְּבוּל שֶׁמְבַדִּילוֹת
בֵּין הַנִּחְלָה שֶׁלָּךְ וּבֵין הַנִּחְלָה שֶׁל שְׁכֵנְךָ.

24. אָבֹן שְׁלֵמָה וְצֹדֵק - מִשְׁקָל אֶחָד, מִשְׁקָל
נֶכֶד גַּם לְקִנְיָה וְגַם לְמִכִּירָה.
25. תוֹעֵבָה - מַעֲשֵׂה מַלְעָר וְשִׁנְאָה²⁷. עוֹל -
מַעֲשֵׂה לֹא יֵשֶׁר²⁸. הוֹנָאת הָרֵעַ וְכָל מַעֲשֵׂי
הָעוֹלָה (עוֹל) הֵם תוֹעֵבָה בְּעֵינֵי ה'; ה' שִׁנְאָה
אֶת הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה.
26. מִדָּה²⁹ - כָּלִי שֶׁמוֹדְדִים בוֹ דְּבָרִים יְבֵשִׁים
(הָאִיפֹה הִיא מִדָּה). מִשְׁקָל - מֵאֲזֵנִים³⁰.
מִשׁוֹרָה - כָּלִי שֶׁמוֹדְדִים בוֹ דְּבָרִים לְחִים³¹.
27. הִין - מִדָּה לְדְבָרִים לְחִים (הִין = גִּלּוֹן
אֶחָד בְּעֶרְףָּ).

הַסֵּגָת גְּבוּל

כְּאֲשֶׁר כָּבַשׁ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הָאֶרֶץ, בְּיָמֵי יְהוֹשֻׁעַ
בִּן-נֹון, קִבְּלָהּ כָּל מִשְׁפָּחָה בִּישְׂרָאֵל נִחְלָה³².

²² a measure for liquids - מִשְׁוֹרָה. ²³ scales - מֵאֲזֵנִים. ²⁴ injustice - עוֹל. ²⁵ abomination - תוֹעֵבָה. ²⁶ to guarantee - לְהַבְטִיחַ. ²⁷ inheritance - נִחְלָה. ²⁸ livelihood - פְּרֻנְסָה. ²⁹ to move, to remove - גְּבוּל. ³⁰ landmark - לְחִסִּיר -

השבת אבדה

השב תשיבם

29 לא תראה את-שור אחיך או את-שיו נדחים,

והתעלמם מהם; השב תשיבם לאחיה.

30 ואם לא קרוב אחיך אליך, ולא ידעתו, –

ואספתו אל-תוף ביתך; והיה עמך עד דרש

אחיה אתו, והשבתו לו.

לא תוכל להתעלם

31 וכן תעשה לחמרו, וכן תעשה לשמלתו, וכן

תעשה לכל-אבדת אחיך אשר תאבד ממנו,

ומצאתה; לא תוכל להתעלם.

דברים כב: 1-3

שור איבך

32 כי תפגע שור איבך או חמרו תעה, השב

תשיבנו לו.

שמות כג: 4

רואה את הבהמה ולהשאיר אותה שם.
השב תשיבם – אתה חייב לקחת את הבהמה
ולהשיב אותה לבעליה.

30. ואם לא קרוב אחיך – אכל אם בעל
הבהמה נר רחוק מביתך. ולא ידעתו – או אם
אין אתה יודע מי הוא הבעל. ואספתו אל-תוף
ביתך – אתה חייב להכניס את הבהמה לביתך
ולשמר עליה. עד דרש אחיך אתו – עד
שהבעל יחפש ומצא את הבהמה, ואז תשיב
אותה לו. אכל אם הבהמה אוכלת ואינה עושה
עבודה, אז יכול המוצא למכר את הבהמה
ולהשיב את הקסף לבעליה.

31. וכן תעשה וכו' – ככה תעשה לכל
אבדה שתמצא.

32. כי תפגע – אם תפגש, תמצא. איבך –
האובד שלך. אתה חייב להשיב את האבדה,
אפילו אם היא של האובד שלך.

אשר נבלו ראשונים – הנבולות שנקבעו בימי
קדם (בימי יהושע בן-נון) הם קדושים, ואסור
לשנות אותם.

הקטנת נבול³⁴ יש לה עוד פרוש: כל מעשה
שאדם עושה כדי לקחת מאחר את פרנסתו.
התחרות לא-צודקת³⁵ היא דגמה אחת של
הקטנת נבול.

השבת אבדה

אם אדם רואה בהמה תועה³⁶ בשדה, או
מוצא כל אבדה³⁷ אחרת, אין הוא יכול לקחת
את האבדה לעצמו, או להשאיר אותה שם;
הוא חייב להשיב אותה לבעלים שלה.

29. שיו – השוה שלו. נדחים – תועים.³⁸
להתעלם³⁹ – לסור את העיניים, לעשות את
עצמך כאלו אינך רואה. והתעלמם מהם –
אין אתה יכול לעשות את עצמך כאלו אינך

³⁴ לקבע – to fix, to establish. ³⁵ התחרות לא-צודקת – unfair competition. ³⁶ תועה (להעלות) –

to wander, to be lost. ³⁷ להתעלם – to ignore.

פרק י

החפוש האישי: דיני עבדים

מבוא

העבדות בימי קדם. - בימי קדם לא הייתה ארץ בעולם שלא הייתה בה עבדות. בהרבה ארצות היו עבדים עד לפני זמן קצר (בארצות-הברית - עד לפני כמאה שנה).

בחקי רב העמים היה העבד קנינו (רכוש)¹ של האדון, והאדון יכול היה לעשות בעבדו כרצונו (כל מה שרצה). למשל: בחקי המורבי כתוב, כי מי שעוור לעבד לברית מאדוניו, או מי שזימן מחסה (הגנה)² לעבד שברח, דין מות לו (תמורבי היה מלך בבל, שחי במאה ה-18 לפני ספירת הוצרים, בערך בזמנו של אברהם אבינו).

העבדות בישראל. - התורה נתנה רשות לישראל לקנות עבדים; היא לא בטלה (אסרה)³ את העבדות, כי בימים ההם לא היו האנשים מוכנים לשמר חק שמבטל את העבדות.

אבל לפי חקי ישראל, גם העבד נקרא בעולם אלהים. אין העבד רכוש של האדון, אלא בן-אדם, עם זכויות של אדם, זכויות שאין איש יכול לקחת אותן ממנו. האדון יכול לקנות רק את עבודתו של העבד, ולא את גופו.

התורה מוכירה אותנו פעמים רבות, כי בני

ישראל עצמם היו עבדים וגרים במצרים; ומפני שהם יודעים את גופש העבד והגור, לכן הם חבים לשמר על הזכויות של העבד והגור. שני החקים הבאים הם דוגמאות ל"חס" של תורת ישראל אל העבד:

(א) מי שחוטף (עובד) אדם ועושה אותו לעבד לעצמו, או מוכר אותו לעבד לאיש אחר - דין מות לו.

(ב) אם ברח עבד מבית אדוניו האכזר ובא לבקש מאדם מחסה (הגנה)⁴, אסור לאיש להשיב אותו אל אדוניו. הוא חייב להגן עליו, לתת לו עבודה ומקום לגור (השגה עם חקי תמורבי).

העבד העברי. - הדינים העקריים של העבד העברי הם:

(א) העבד עובד את האדון שש שנים, ובשנה השביעית צריך האדון לשלם אותו לחפשו. לפי זה, אין העבד העברי נחשב⁵ באמת לעבד, אלא רק לשכיר⁶.

(ב) אבל אם לא רצה העבד לצאת לחפשו בשנה השביעית, היה האדון צריך להביא אותו לבית-הדין ולרצו⁷ שם את אנו במרצו⁸, ואז היה העבד ממשיך לעבד

¹ עבדות - slavery. ² רכוש = קנין - property. ³ מחסה = הגנה - shelter. ⁴ לבטל = לאסור - to prohibit. ⁵ נחשב - is considered. ⁶ שכיר - hired man. ⁷ לרצו = לעשות חר - to pierce, to bore. ⁸ מרצו - an awl. ⁹ זכות, זכויות - right(s). ¹⁰ יחס - attitude. ¹¹ לקחתי - to kidnap. ¹² עקרי - principal.

באשר תגדל, או שיתן אותה לאשה לבטא. אם עשה האדון מה שהבטיח, אז היא האשה וילדיה נחשבים כבני-אדם חפשיים (דגמה: זלטה ובלקה – השפחות של ג'קוב – ובניהן). אבל אם לא רצה האדון לקחת אותה לאשה, לא היתה לו רשות למכור אותה לאיש אחר. הוא היה חייב לעזר למשפחתה לסדו (לקנות) אותה, או לשלח אותה לחפש בשנה השביעית.

העבד הכנעני – אין האדון חייב לשלח לחפש את העבד הכנעני (חלא-עברי) לא בשנה השביעית ולא בשנת היובל. אבל גם לעבד הזה היה זכות של אדם שנקרא בצלם אלהים. למשל: חייב האדון לתת לו מנוחה בשבתות ובתעם; אסור להתענה¹⁵ אותו באכזריות¹⁶; אם חקה אותו האדון ועשה נזק¹⁷ בטוב, הוא חייב לשלח אותו לחפש; ואם הרג אותו – דין מות לו!

בבית האדון. עבד כזה נקרא "עבד נרצע". (ג) כל העבדים העברים, ובתוכם גם העבדים הנרצעים, יוצאים לחפש בשנת היובל¹⁸ (שנת התמישים; ראה פרק ח). בשנת היובל יוצאים לחפש גם העבדים שעבדו את האדון סחוט משש שנים.

(ד) באשר יוצא העבד לחפש, חייב האדון לתת לו מתנות, כדי שיוכל לפרנס את עצמו ואת משפחתו ולהתחיל בחיים חדשים.

(ה) אם חקה איש את עבדו העברי ופצע אותו, דינו כדין איש הטוב אדם חפשי: הוא צריך לשלם לו בעד הנזקים¹⁹ שעשה בטוב (ראה פרק ה: 26 – 27). ואם הרג אותו, דין מות לו.

האמה²⁰ העבדית. – דין האמה העבדית הוא כדין של העבד העברי. אבל היה גם סוג (מין) אחר של אמה עבדית: אמה צעירה שנקנה אדם והבטיח לאביה שיקח אותה לאשה.

¹⁵ נזק – injury, damage.

¹⁶ אכזריות – cruelty.

¹⁷ לפרנס – to support.

¹⁸ להתענה – to treat, to deal with.

¹⁹ שנת היובל – the jubilee year.

²⁰ אמה – שפחה – female slave.

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ

יִשְׂרָאֵל עֶבְדִּי ה' 1 כִּי-לִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים... ויקרא כח : 55

2 כִּי עֲבָדִי הֵם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם – לֹא יִמְכְּרוּ מִמִּכְרֹת עֶבֶד.

שם : 42

3 יוֹם מַעֲשֵׂה לַעֲבָד יִזְכָּר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ... שְׁשַׁת יָמִים
תַּעֲבֹד, וַעֲשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ, יוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת לַיהוָה; לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה –
אֹתָהּ וּבִגְדְךָ וּבִתְךָ, וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ, וְשׁוֹרְךָ
וְחֹמְרְךָ וְכָל-בְּהֶמְתְּךָ, וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ,
לִמְעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ כָּמוֹךָ.

4 וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצֵאֲךָ
יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה... דברים ה' : 12-15

וְנָגַבְתָּ נֶפֶשׁ וְהִסְגִּירְתָּ עֶבֶד

5 וְנָגַב אִישׁ וּמִכְרוֹ, וְנִמְצָא בְּיָדוֹ – מוֹת יוֹמָת. שמות כא : 16

וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ

1. לי בני-ישראל עבדים – יִשְׂרָאֵל הֵם
עבדי אלהים, ואינם יכולים להיות עבדים
לבני-אדם אחרים. אין הם יכולים להיות
עבדים לעבדים.

2. לא ימכרו ממכרת עבד – אסור למכור
(או לקנות) איש עבדי כמו שמוכרים עבד.
האדון חייב להתנהג¹⁹ עם עבדו כמו שמתנהגים
עם אדם חפשי. עבד עבדי אינו עבד לכל
ימי חייו: הוא יוצא לחפש בשנה השביעית או
בשנת היובל²⁰.

3. ועבדך ואמתך – יוֹם הַשַּׁבָּת הוּא יוֹם
מַעֲשֵׂה לֹא רַק לְאָדָם וּלְמַשְׁפָּחָתוֹ, אֲלָא גַם
לְעַבְדִּים וּלְאִמָּהוֹת (שְׁפָחוֹת) שְׁלוֹ, בֵּין אִם
הֵם יִשְׂרָאֵלִים אוֹ נִכְרִים (לֹא-יִשְׂרָאֵלִים). הַחֹק
הַזֶּה הוּא אֶחָד הַדְּגֻמָּאוֹת לַיְחִסִּים שֶׁל תּוֹרַת
יִשְׂרָאֵל אֶל הָעֶבֶד.

4. וְזָכַרְתָּ – הַשַּׁבָּת מוֹכִיחָה אוֹתָנוּ, כִּי ה' הוּא
הָאֵל הַגּוֹאֵל. הוּא הוֹצִיא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם
בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֶרַע נְטוּיָה²¹ וַעֲשֶׂה אוֹתָם לְעַם
חֲפְשִׁי, וּמִכְנֵי זֶה תִּזְכְּרִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְתַת
לְעַבְדִּים שֶׁלָּהֶם חֲפֵשׁ וּמַעֲשֵׂה יוֹם אֶחָד בְּשָׁבוּעַ.
5. וְנָגַב אִישׁ וְכֹר – רָצָה לְמַעַלְלָה סָרָק ה' : 24.

¹⁹ וְזֶרַע נְטוּיָה – outstretched arm.

- 6 כי ימצא איש גִּבּוֹ נֶפֶשׁ מֵאֲחִיו מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהִתְעַמְר-בּוֹ וּמָכְרוֹ – וּמֵת הַגִּבּוֹ הַהוּא. דברים כד : 7
- 7 לא תסגיר עֶבֶד אֶל-אֲדֹנָיו, אֲשֶׁר יִנְצַל אֵלֶיךָ מֵעַם אֲדֹנָיו. הסגיר עֶבֶד
- 8 עֲמֹךְ יָשֵׁב בְּקִרְבְּךָ, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ, לֹא תוֹנֶנּוּ. לא תוֹנֶנּוּ
- שם כג : 16-17
- הָעֶבֶד הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּשִׁבְעֵית שָׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד
- 9 כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי, שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד, וּבְשִׁבְעֵית יֵצֵא לְחֻפְשִׁי חֲנָם. שש שנים יַעֲבֹד
- 10 אִם בְּגִפּוֹ יָבֵא, בְּגִפּוֹ יֵצֵא; אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא – וַיֵּצֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ.
- 11 אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן-לוֹ אִשָּׁה, וַיִּלְדֶּה-לוֹ בָּנִים אוֹ בָנוֹת, הָאִשָּׁה וַיִּלְדֶּיהָ תִּהְיֶה לְאֲדֹנֶיהָ, וְהוּא יֵצֵא בְּגִפּוֹ.
- שמות כא : 2-4

חֻכְמֵיטוֹ אֲמָרוּ, כִּי "לֹא תוֹנֶנּוּ" פְּרוּשׁוֹ גַם שְׁאִסוֹר לְבִישׁ²¹ אוֹתוֹ וּלְהַזְכִּיר לוֹ כִּי חָיָה עֶבֶד.

הָעֶבֶד הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּשִׁבְעֵית חָנָם – בְּלִי פְסוּף. אֵין הָעֶבֶד אוֹ קְרוֹבֵיו צָרִיכִים לְשַׁלֵּם לְאֲדוֹן בְּעַד הַזְכוּת²² לְצֵאת לְחֻפְשׁ.

10. בְּגִפּוֹ – לְבָדוֹ, יְחִידִי. אִם הָעֶבֶד בָּא לְבֵית הָאֲדוֹן לְבָדוֹ, בְּלִי מִשְׁפָּחָה, הוּא יוֹצֵא לְחֻפְשׁ לְבָדוֹ. אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא – אָבֵל אִם בָּא הָעֶבֶד עִם אִשָּׁה וַיִּלְדִּים, גַּם הֵם יוֹצְאִים עִמּוֹ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית. בְּזִמְנֵן שֶׁהָעֶבֶד נִמְצָא בְּבֵית אֲדֹנָיו, הָאֲדוֹן חַיֵּב לְפָרֹגְסוֹ²³ גַּם אֶת מִשְׁפָּחָתוֹ.

11. אִם אֲדֹנָיו יִתֶּן לוֹ אִשָּׁה – אִם הָאֲדוֹן נָתַן

6. כִּי יִמָּצָא אִישׁ וְכו' – רָאָה פֶּרֶק ה' : 25. וְהִתְעַמְר-בּוֹ – עָשָׂה אוֹתוֹ לְעֶבֶד. וּמָכְרוֹ – אוֹ מָכַר אוֹתוֹ לְאַחֵר.

7. לֹא תִסְגִּיר – לֹא תִשְׁבֵּי, לֹא תִמְסֹר. אִם בָּרַח עֶבֶד מִבֵּית אֲדֹנָיו הָאֲכֹזֵר, אִסוּר לְהִסְגִּיר (לְהִשְׁבֵּי) אוֹתוֹ אֶל אֲדֹנָיו. יִנְצַל – יִבְרַח. יִנְצַל אֵלֶיךָ – בּוֹרַח אֵלֶיךָ וּמִבְּקֵשׁ מִמֶּךָ מַחֲסֵה (הַגָּנוּחַ). עֲמֹךְ יָשֵׁב – אִתָּהּ צָרִיף לְתֵת לוֹ לֹא רַק מַחֲסֵה, אֲלָא גַם עֲבוּדָה וּמָקוֹם לְגוֹר. בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר – הוּא חֻפְשִׁי לְגוֹר בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצֶה. בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ – בְּאַחַת מִן הָעָרִים שְׁלֹף. בְּטוֹב לוֹ – בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִמָּצָא חֵן בְּעֵינָיו. לֹא תוֹנֶנּוּ – אֵל תִּרְמֶה אוֹתוֹ²⁴.

²⁰ לְהוֹטֹת – לְרַמּוֹת – to cheat, to oppress. ²¹ לְבִישׁ – to embarrass.

העניק מעניק

12 כי ימכר לך אחיך העברי, או העבריה, ועבדך שש שנים, ובשנה השביעית תשלחנו חפשי מעמך.

13 וכי תשלחנו חפשי מעמך, לא תשלחנו ריקם, העניק מעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך; אשר ברכך יי אלהיה – תתן לו.

14 וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ויפדך יי אלהיה; על-כן אנכי מצוך את-הדבר הזה היום.

דברים טו: 12–15

העבד הנרצע

15 ואם אמר יאמר העבד: "אהבתי את-אדוני, את-אשתי ואת-בני, לא אצא חפשי";

אשר ברכך ה' – תתן לעבד מכל הדברים שה' ברך אותך בהם (נתן לך).
14. ויפדך – גאל²⁴ אותך. בני ישראל קבלו את החפש שלהם מיד ה', ולכן גם הם חייבים לתת חפש לעבדים שלהם.

העבד הנרצע

15. אבל אם לא רצה העבד לצאת לחפש, כי אהב את אדוניו ואת משפחתו, אז היה האדון רוצע (עושה חר) את אזנו של העבד, והעבד נשאר בבית האדון. עבד כזה נקרא "עבד נרצע".
ואם אמר יאמר – אם העבד חוזר ואומר "לא אצא חפשי", אף-על-פי שהאדון נתן לו את החפש.

לו שפחה²⁵ כנענית (לא-ישראלית) לאשה, או לא היה האדון מכרח לשלח לחפש גם את האשה ואת ילדיה. הם נשארו בבית האדון.
12. כי ימכר לך – אם אדם מוכר את עצמו לעבד, או אם בית-דין מוכר אותו מפני שעבד ולא יכול לשלם בעד הנזקה²⁶ (ראה פרק ו, פסוק 6).

13. ריקם – בידים ריקות²⁷. העניק מעניק לו – מן לו הרבה מתנות (העניקה = מתנה). כאשר יוצא העבד לחפש, צריך האדון לתת לו מתנות רבות, כדי שיוכל האיש לפרנס²⁸ את עצמו ואת משפחתו ולהתחיל בחיים חדשים. מגרנך – מן תגרן²⁹ שלך, מן התבואה שלך. מיקבך – מן היקב³⁰ שלך, מן היין שלך.

²⁴ גרן – threshing floor.²⁵ ריקם = בידים ריקות – empty-handed.²⁶ נזקה – theft, stealing.²⁷ יקב – wine-press. ²⁸ לפרות = לקאל – to redeem.

16 וְהִגִּישׁוּ אֲדָנָיו אֶל-הָאֱלֹהִים, וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדָּלֶת
אוֹ אֶל-הַמְּזוּזָה, וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת-אָזְנוֹ
בַּמֶּרְצָע, וַעֲבָדוּ לַעֲלָם.

שמות כא : 5-6

הָעֶבֶד הָעֶבְרִי יוֹצֵא בַיּוֹבֵל

17 כְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב וְכִי יָמוּךְ אַחִיד עִמָּךְ, וְנִמְכַּר לָךְ, - לֹא תַעֲבֹד
בּוֹ עֲבֹדַת-עֶבֶד.

18 כְּשָׂכִיר, כְּתוּשָׁב, יִהְיֶה עִמָּךְ; עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל
יַעֲבֹד עִמָּךְ.

19 וַיָּצֵא מֵעִמָּךְ, הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ, וְשָׁב אֶל-
מִשְׁפַּחְתּוֹ, וְאֶל-אַחֲזוֹת אֲבֹתָיו יָשׁוּב.

ויקרא
כח : 39-41

עֲבֹדַת עֶבֶד - אֶסּוּר לְהִתְנַתֵּן עִמּוֹ כִּמּוֹ
שְׁמִתָּהֶם עִם עֶבֶד.

18. שָׂכִיר - אָדָם חֹפְשִׁי שֶׁעוֹבֵד בְּשָׂכָר¹⁶.
תוֹשָׁב - לֹא-עֶבְרִי שִׁיּוֹשֵׁב בְּאַרְץ נָחִי בָּה.
כְּשָׂכִיר כְּתוּשָׁב - הָאָדָם צָרִיף לְהִתְנַתֵּן עִם
הָעֶבֶד כְּאִלּוּ הָיָה שָׂכִיר אוֹ תוֹשָׁב. הוּא צָרִיף
לְתֵת לוֹ אֶת כָּל הַזְּכוּיֹת שֶׁיֵּשׁ לְעוֹבֵד חֹפְשִׁי.
יּוֹבֵל - שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים¹⁷. עַל שְׁנַת הַיּוֹבֵל קָרָא
בְּסֵפֶר ח. עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל יַעֲבֹד - "הָעֶבֶד
הַנֶּרְצָע", שֶׁלֹּא יֵצֵא לַחֹשֶׁשׁ בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית.
יּוֹצֵא בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל. בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל יוֹצֵאִים לַחֹשֶׁשׁ
גַּם הָעֶבְדִּים שֶׁעֲבָדוּ אֶת הָאָדָם פְּחוֹת מִשְׁשׁ שָׁנִים.
19. אַחֲזָה - נִחְלָה¹⁸. וְאֶל-אַחֲזוֹת אֲבוֹתָיו
יָשׁוּב - כָּל מִי שֶׁמָּכַר אֶת אֲדָמָתוֹ (אַחֲזָתוֹ).
הִיָּתָה הָאֲדָמָה חוֹרֶת אֵלָיו בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל (רָאָה
סֵפֶר ח). הָעֶבֶד שֶׁיָּצֵא לַחֹשֶׁשׁ בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הָיָה
חוֹזֵר אֶל אֲדָמָתוֹ וְאֶל בֵּיתוֹ וּמִתְחִיל בְּנֵיִים
חֲדָשִׁים.

16. וְהִגִּישׁוּ - יָבִיא אוֹתוֹ. הָאֱלֹהִים -
הַשּׁוֹפְטִים. הָעֶבֶד הָיָה צָרִיף לְחֹזֵר עַל דְּבָרָיו
לִפְנֵי הַשּׁוֹפְטִים, כְּדִי שֶׁלֹּא יֵאָמְרוּ הָאֲנָשִׁים
שֶׁהָאָדָם רָצַע¹⁹ אֶת אָזְנוֹ עֲבָדוֹ עַד רָצוֹנוֹ.
וְהִגִּישׁוּ אֶל-הַדָּלֶת אוֹ אֶל-הַמְּזוּזָה - אִם הָיָה
הָאָדָם מֵיִשְׂרָאֵל (מִבֵּיא) אֶת הָעֶבֶד אֶל מְזוּזַת²⁰
הַבַּיִת וְרָצַע אֶת אָזְנוֹ שָׁם. וְרָצַע אֲדָנָיו אֶת
אָזְנוֹ - מִדּוּעַ רָצַע אֶת הָאָזְנוֹ? אָמַר רַבֵּן יוֹחָנָן
בֶּן-זִכְאִי: "אָזְנוֹ זֹאת שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי, כִּי
לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" (וְלֹא עֲבָדִים לְעֶבְדִּים).
וְהִלֵּךְ (הָעֶבֶד) וְקָנָה אָדָם לְעַצְמוֹ, תֶּרֶצַע²¹.
מֶרְצָע - כָּלִי שְׂרוּצָעִים בּוֹ²². וַעֲבָדוּ לַעֲלָם -
כָּל יְמֵי חַיָּו. חֲקָמִינוּ פָּרְשׁוֹ "לְעוֹלָם" - עַד
שְׁנַת הַיּוֹבֵל (רָאָה לְמִשְׁנָה, פְּסוּקִים 17-21).

הָעֶבֶד הָעֶבְרִי יוֹצֵא בַיּוֹבֵל

17. יָמוּךְ - יִהְיֶה עָנִי. אַחִיד - אִישׁ עֶבְרִי.
וְנִמְכַּר לָךְ - מָכַר אֶת עַצְמוֹ. לֹא תַעֲבֹד בּוֹ

¹⁶ אַחֲזָה = נִחְלָה - possession, inheritance.

¹⁸ תֶּרֶצַע - let it be pierced.

²⁰ מְזוּזָה - door post.

דרור בארץ

20 וקדשתם את שנת החמשים שנה, וקראתם
דרור בארץ לכל-ישיביה! יובל היא תהיה
לכם, ושבתם איש אל-אחוזתו, ואיש אל-
משפחתו תשובו.

שם: 10

כי לי בני-ישראל
עבדים

21 כי לי בני-ישראל עבדים: עבדי הם, אשר
הוצאתי אותם מארץ מצרים - אני יי
אלהיכם!

שם: 55

האמה העבדית

לא תצא כצאת
העבדים

22 וכי ימכר איש את-בתו לאמה, לא תצא
כצאת העבדים.

23 אם רעה בעיני אדניה, אשר לו יעדה -
והפדה; לעם נכרי לא ימשל למכרה, בבגדו
בה.

20. וקדשתם - שנת היובל היא שנה קדושה.
דרור - חפש. היובל היא שנת דרור גם לאדם
וגם לאדמה. לכל-ישיביה - לכל היושבים
בארץ.

21. כי לי בני ישראל עבדים - בני ישראל
הם עבדים רק לה', ואין הם יכולים להיות
עבדים לעבדים.

האמה העבדית

22. וכי ימכר וכו' - הפסוקים האלה
מדברים על איש שקנה אמה (שפחה)³⁰ צעירה
והבטיח לשאת (לקחת) אותה לאשה, באשר
תגדל. לא תצא כצאת העבדים - נערה כזאת
אינה יוצאת לחפש כמו העבדים האחרים
(בשנה השביעית או ביובל), כי אין היא אמה
באמת.

23. אם רעה וכו' - אם, כאשר גדלה הנערה,
לא מצאה חן בעיני האדון, ואין הוא רוצה
לשאת אותה לאשה, אסור לו למכר אותה
לאיש אחר לאמה. הוא חייב לעזר לבני משפחת
הנערה לשוב ולקנות אותה. רעה בעיני
אדניה - אין היא מוצאת חן בעיניו, אין הוא
אוהב אותה. ליעד - לקבץ, ליחד³⁰. אשר לו
יעדה - אף-על-פי שהוא יחד אותה לעצמו
(הבטיח לשאת אותה לאשה). לפדות - לשוב
ולקנות³⁰. להפדה - לעזר לאחר לפדות
(לקנות). והפדה - האדון חייב לעזר למשפחת
האמה לפדות אותה. לעם נכרי - לאנשים
אחרים. לא ימשל למכרה - אין הוא יכול
למכר אותה לאחרים. בבגדו בה - אחרי
שהוא בגד³¹ בה, לא עשה מה שהבטיח.

³⁰ ליעד - to designate, to assign. ³¹ לבגד - to betray.

24 ואם לבנו ייעדנה, כמשפט הבנות יעשה-לה. שמות כא: 7-

העבד הכנעני

עבד עולם 25 ועבדך ואמתך, אשר יהיו לך מאת הנזים אשר סביבתיכם, מהם תקנו עבד ואמה.

26 וגם מבני התושבים הנזרים עמכם מהם תקנו... לעלם בהם תעבדו...

ויקרא
כה: 44-

בסחון חיי העבד 27 וכי יכה איש את-עבדו, או את-אמתו, בשבט, ומת תחת ידו, - נקם ינקם.

28 אך אם יום או יומים יעמד [העבד], לא יקם, כי כספו הוא.

שמות כא: 20-1

29 וכי יכה איש את-עין עבדו, או את-עין אמתו, ושחתה, - לחפשי ישלחנו תחת עינו.

30 ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל, - לחפשי ישלחנו תחת שנו.

שם: 26-7

26. וגם מבני התושבים - מתר לקנות עבדיו גם מן הלא-ישראלים היושבים בארץ ישראל לעלם בהם תעבדו - עבדים אלה הם עבד עולם, ואין האדון חייב לשלח אותם לחפשי בשנה השביעית או ביובל.

27-30. הסטוקים האלה מבארים בפרי: 31-33. החקים האלה באו להגן על חיי שני העבד. אם הכה האדון את עבדו והוציא ממנו שן או עין, או עשה כל נזק²⁵ אחר בנפשו, חייב לשלח אותו לחפשי. ואם מת העבד תחת יד האדון, דין מות לאדון.

24. ואם לבנו ייעדנה - אם האדון יעד (יחד, קבע)³⁰ את הנערה לבנו, הבטיח לתת אותה לאשה לבנו. משפט - מנהג³¹. כמשפט הבנות יעשה-לה - הוא צריך להתנהג עם האמה כמו שמתנהגים עם נערה חפשייה.

העבד הכנעני

25. מאת הנזים אשר סביבתיכם - מתר לקנות עבדים ואמהות (שפחות) מבני העמים אשר מסביב לארץ ישראל.

²⁵ משפט - מנהג - custom.

פָּרָק ח שְׁמֵטָה וְיֹבֵל

מבוא

החֹק הַזֶּה בָּא לְהַגֵּן עַל הָאָדָם הָעֹנֵי, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִכְרָח לְמִכָּר אֶת אֲדָמָתוֹ, וְאוֹלֵי גַם אֶת עַצְמוֹ, כְּדִי לְשַׁלֵּם אֶת חֻבּוֹתָיו.¹⁰

אָבֵל אַחֲרֵי-כֵן, בָּאֲשֶׁר הָיָה גַם סוֹחֲרִים רַבִּים בֵּין הַיְּהוּדִים, רָאוּ הַחֻקִּים כִּי הַחֹק הַזֶּה מְבִיא לַפְעָמִים נֹזֶק;¹¹ גַּם לַמַּלְוָה¹² וְגַם לַלוֹוֶה.¹³ הַמַּלְוֶה לֹא רָצָה לְהַלוּתוֹ,¹⁴ כִּי יָרָא שֶׁהַלוּוֶה לֹא יָשִׁיב אֶת הַחֹב לַפְנֵי הַשְּׁמֵטָה; וְהַלוֹוֶה – בֵּין עֲשִׂיר וּבֵין עֲנִי – קָשָׁה הָיָה לוֹ לְמַצֹּא אָדָם שֶׁיִּלוּהוּ¹⁵ לוֹ.

וְהָיָה בָּא הַלֵּל הַנָּשִׂיא (כְּמֵאָה שָׁנִים לַפְנֵי חֲרָבֵן בֵּית שֵׁנִי) וַעֲשֶׂה מַקְנָה¹⁶ לַחֹק הַזֶּה. לְפִי הַמַּקְנָה הַזֹּאת, הָיָה בֵּית-הַדִּין טוֹמֵן רְשׁוּת לַמַּלְוָה¹⁷ לְדַרֵּשׁ מִן הַלוֹוֶה אֶת הַחֹב¹⁸ בְּכָל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. הַמַּקְנָה הַזֹּאת נִקְרְאת "פְּרוֹזְבוּל" (מִן הַמְּלָה הַיּוֹנִית "פְּרוֹזְבוּלִי", שֶׁפְּרוּשָׁה "בֵּית-דִין").

שְׁנַת הַיּוֹבֵל – גַּם שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים הִיא שְׁנַת קְדוּשָׁה וְנִקְרְאת "שְׁנַת הַיּוֹבֵל". שְׁנַת הַיּוֹבֵל בָּאָה אַחֲרֵי שְׁבַע שְׁמֹטוֹת. בְּשְׁנַת הַזֹּאת צָרִיף אָדָם לְהָשִׁיב לַחֲבֵרוֹ אֶת כָּל הַשְּׁדוּת וְהַקְּבָתִים

שֶׁמִּשַּׁת קָרְקָעוֹת. – כְּמוֹ שֶׁהָאָדָם צָרִיף לְשֹׁבֵת (לְנוֹחַ) בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, כֹּךְ צָרִיכָה גַם הָאָדָמָה לְשֹׁבֵת בְּשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהִיא שְׁנַת הַשְּׁמֵטָה.¹ בְּשְׁנַת הַשְּׁבִיעִית חֵיב הָאָדָם (עוֹבֵד הָאָדָמָה) לְשַׁמֵּט (לְעֻזֵּב)² אֶת אֲדָמָתוֹ. אֵין הוּא יָכוֹל לְחַרֵּשׁ אוֹ לְרַעֵי אֶת הַקָּרְקָעוֹת³ (הָאָדָמוֹת, הַשְּׁדוּת) שֶׁלוֹ. הָאָדָמָה שֶׁיָּכֹת לֹא־לֵהִים, וְהוּא נָתַן אוֹתָהּ לָאָדָם "לְעֹבְדָהּ וּלְשִׁמְרָה" (בְּרֵאשִׁית ב: 15), וְלִכְן אֵין הָאָדָם יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּאָדָמָה כְּרִצּוֹנוֹ. הַתְּבוּאָה וְהַפְּרוֹת שֶׁיִּצְאִים מִן הָאָדָמָה בְּשְׁנַת הַשְּׁמֵטָה אֵינֶם שְׂכִימִים רַק לְבַעַל הָאָדָמָה. כָּל אֶחָד יָכוֹל לֶאֱכֹל מֵהֶם: הָעֹנֵי וְהַגֵּר, הָעוֹבֵד וְהָאָמָה (הַשְּׁפָחָה), הַשְּׂכִיר⁴ וְהַתּוֹשֵׁב,⁵ וְאִסְלֵי הַבְּהֵמָה וְהַחִיָּה.

שְׁמֵטָה חֻבּוֹת. – הַשְּׁנַת הַשְּׁבִיעִית הִיָּתָה גַּם שְׁנַת שֶׁל שְׁמֵטָה (בְּטוֹל)⁶ חֻבּוֹת⁷. כָּל הַחֻבּוֹת שֶׁהַלוֹוֶה⁸ לֹא יָכוֹל לְשַׁלֵּם לַפְנֵי שְׁנַת הַשְּׁמֵטָה, הָיָה בְּטָלִים⁹ בְּשְׁנַת הַשְּׁמֵטָה.

הַחֹק הַזֶּה הָיָה חָשׁוּב מְאֹד בִּימֵי קָדָם, בָּאֲשֶׁר רַב הַיְּהוּדִים הָיוּ אֶקְרִים (עוֹבְדֵי-אָדָמָה), וְרַק הָעֹנֵי הָיָה עַל-פִּי-רַב נֹזֶק (צָרִיף) לְהַלְנָאוֹת.¹⁰

¹ שְׁנַת הַשְּׁמֵטָה – year of release. ² לְשַׁמֵּט – to release, to neglect. ³ לְחַרֵּשׁ – to plow. ⁴ לְרַעֵי – to sow. ⁵ תּוֹשֵׁב – resident alien. ⁶ שְׁכִיר – hired person. ⁷ חֻבּוֹת – belongs. ⁸ הַלוֹוֶה – the borrower, the debtor. ⁹ בְּטָלִים – cancellation. ¹⁰ חֻב – debt. ¹¹ הַמַּלְוֶה – the lender, the creditor. ¹² הַלְוָה – loan. ¹³ לְהָשִׁיב – to lend. ¹⁴ נֹזֶק – harm, damage. ¹⁵ הַמְּלָה – the lender, the creditor. ¹⁶ מַקְנָה – amendment. ¹⁷ מַקְנָה – amendment.

שְׁקָנָה מִמֶּנּוּ. בְּשָׁנָה הַזֹּאת יוֹצְאִים לַחֲפֹשׁ גַּם כָּל
הַעֲבָדִים הָעִבְרִיִּים (רְאֵה פָּרָק ז': 17-21), חֹזְרִים
לְבֵתֵיהֶם וּלְאֲדָמָתָם וּמִתְחִילִים בְּחַיִּים חֲדָשִׁים.
שְׁנַת הַיּוֹבֵל הִיא שְׁנַת חֲפֹשׁ – חֲפֹשׁ לְאָדָם וְחֲפֹשׁ
לְאֲדָמָה.

פְּרוֹשׁ הַמִּלָּה "יּוֹבֵל" הוּא שׁוֹפָר. שְׁנֵי
הַחֲמִשִּׁים וְקָרָאָה "יּוֹבֵל", כִּי הָיוּ צְרִיכִי
לְהַכְרִיז¹⁸ עָלֶיהָ עַל-יְדֵי תְּקִיעָה¹⁹ בְּשׁוֹפְרוֹ
(יּוֹבְלוֹת) בַּיּוֹם הַכַּפוּרִים, שֶׁהוּא הַיּוֹם הַקָּדוֹן
בְּיִתְרַת בְּשָׁנָה.

¹⁸ לְהַכְרִיז – to proclaim. ¹⁹ לְתַקֵּעַ – to blow.

שמיטת קרקעות

1 וּשְׁבֻתָּהּ הָאָרֶץ ... כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם, וּשְׁבֻתָּהּ הָאָרֶץ שְׁבַת לִי.

2 שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ, וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרָמְךָ, וְאַסַּפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ; וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבֻתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ ... שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע, וְכְרָמְךָ לֹא תִזְמַר ...

3 וְהָיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לָכֶם לֶאֱכֹלָה - לָךְ, וּלְעַבְדְּךָ וּלְאֻמָּתְךָ, וּלְשִׁכִּירְךָ וּלְתוֹשֶׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ, וּלְבִהֲמֹתְךָ וּלְחִיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרְצְךָ תִּהְיֶה כָל-תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל.

ויקרא
כה: 2-4, 6-7

4 וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת-אֶרְצְךָ, וְאַסַּפְתָּ אֶת-תְּבוּאָתָהּ; וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וְנִטְשָׁתָה, וְאַכְלוּ אֲבִיגֵי עַמָּךְ, וַיִּתְּרֵם תֹּאכַל חֵיט הַשָּׂדֶה ...

שמות כג: 10-11

שמיטת קרקעות

1. כִּי תָבֹאוּ אֶל-הָאָרֶץ - מִצֵּינֵת הַשְּׁמִיטָה תִּהְיֶה רֶק עַל אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל וְלֹא עַל אֲרָצוֹת אֲחֵרוֹת. וּשְׁבֻתָּהּ - תְּבוּתָהּ. שְׁבַת לִי - שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה נִקְרָאת "שְׁנַת הַשְּׁבַת", וְהִיא שְׁנַת קְדוּשָׁה, כִּמּוֹ שְׁתֵּי שָׁנִים הַשְּׁבִיעִי הוּא יוֹם קְדוֹשׁ.
2. שָׂדֶךְ - הַשָּׂדֶה שֶׁלָּךְ. וְכָרֶם - עֵנָף.²¹ תִּזְמַר - תְּכַרֵּת²² אֶת הָעֵנָפִים. כְּרָמְךָ - הַכְּרֶם²³ שֶׁלָּךְ. שְׁבַת שְׁבֻתוֹן - מְנוּחָה שְׁלֵמָה.
3. שְׁבַת הָאָרֶץ - הַתְּבוּאָה וְהַפְּרוֹת שִׁיזְזָאִים מִן הָאָרֶץ בִּ"שְׁנַת הַשְּׁבַת". לָכֶם לֶאֱכֹלָה -

אִתְּם יְכוּלִים לֶאֱכֹל. לָךְ וְכו' - בְּעַל הָאֲדָמָה יְכוּל לֶאֱכֹל מִפְּרוֹת אֲדָמָתוֹ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, אֲבָל אֵין הוּא יְכוּל לֶאֱסֹף²⁴ אוֹתָם. כָּל אָדָם יְכוּל לֶאֱכֹל מִפְּרוֹת הָאֲדָמָה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה: הַעֲבָד וְהָאֻמָּה, הַשִּׁכִּיר, הַתּוֹשֵׁב וְהַגֵּר, וְאִפְּלוּ הַבְּהֵמָה וְהַחֲמִיָּה.

4. וְהַשְּׁבִיעִית - וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִית. תִּשְׁמְטֶנָּה - תִּשְׁמָט²⁵ אֶת הָאֲדָמָה. וְנִטְשָׁתָה - וְתִעָזֵב אוֹתָהּ. אֲבִיגֵי עַמָּךְ - הָעַמִּים שְׁבָעִים. וַיִּתְּרֵם - וּמָה שִׁיזְזָאִר (מִן הַתְּבוּאָה וְהַפְּרוֹת) שֶׁאֲכָלוּ מִהֶם בְּגִי-הָאָדָם.

²¹ ענף - branch. ²² לזמר - to prune. ²³ כרם - vineyard. ²⁴ לֶאֱסֹף - to gather, to store. ²⁵ תלה (להזיל) - applies.

שְׁמִטָּה חֹבֹת

לא יגש

5 מקץ שבע שנים תעשה שְׁמִטָּה.

6 וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה: שְׁמוּט כָּל... אֲשֶׁר יִשָּׂא

בְּרֵעֵהוּ: לֹא יִגַּשׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאֶת-אָחִיו, כִּי

קָרָא שְׁמִטָּה לֵי.

דברים טו: 1-

שְׁנַת הַיּוֹבֵל

7 וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ 7 וְסִפַּרְתָּ לָךְ שִׁבְעַת שָׁבָתֹת שָׁנִים - שִׁבְעַת שָׁנִים, שִׁבְעַת

פְּעָמִים, - וְהָיָה לָךְ... תִּשַׁע וָאַרְבָּעִים שָׁנָה...

8 בְּיוֹם הַכְּפָרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל-אַרְצְכֶם.

9 וּקְדַשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וּקְרַאתֶם

דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל-יִשְׂרָאֵל...

10 וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל-אָחִיו, וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ

תָּשָׁבוּ.

שְׁמִטָּה חֹבֹת

5. מקץ שבע שנים - בכל שבע שנים.

שְׁמִטָּה - בטול²⁵ החובות²⁶.

6. וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה - זה הוא הדין של

שְׁמִטָּה חֹבֹת. לשְׁמִט - לבטל²⁷. יִשָּׂא -יִלָּוֶה²⁸. שְׁמוּט כָּל... אֲשֶׁר יִשָּׂא בְרֵעֵהוּ -המלווה²⁹ יבטל (ישְׁמִט) אֶת כָּל הַחֲלוּאֹת³⁰ -שהלווה לאֲחֵרִים. לֹא יִגַּשׁ - לא יִלָּחֵץ³¹. אֵין

המלווה יכול לִלָּחֵץ על הלווה בשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה

וְלִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ שִׁשְׁבֵּי אֶת הַחֲלוּאֹת. אֲבָל הַחֲלוּאֹת

יכול להִשְׁבִּיב אֶת הַחֲלוּאֹת גם בשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה.

שְׁנַת הַיּוֹבֵל

7. שִׁבְעַת שָׁבָתֹת שָׁנִים - שִׁבְעַת שְׁמִטֹּת, שֶׁהֵן

אַרְבָּעִים וְתִשַׁע שָׁנִים.

8. תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר - תִּתְקַעוּ³² בשופרות. שְׁנַת

הַיּוֹבֵל מִתְחִילָה בְּיוֹם הַכְּפָרִים, עַל-יְדֵי

תְּקִיעַת שֹׁפָרוֹת.

9. וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל-יִשְׂרָאֵל - חֲפֹשׁ.

וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל-יִשְׂרָאֵל - המלים

הָאֵלֶּה הֵיוּ הַסִּטְמָה³³ שֶׁל הַרְבֵּה עַמִּים שֶׁנִּלְחַמוּ

בְּעַד הַחֲפֹשׁ שֶׁלָּהֶם. הַמִּלִּים הָאֵלֶּה כְּתוּבוֹת

גַּם עַל "פְּעֻמּוֹן הַחֲרוֹת"³⁴ הַנִּמְצָא בְּפִילָא-

דִּלְפִּיָּה.

10. אָחִיו - נִחְלָתוֹ, אֲדָמָתוֹ³⁵. וְשַׁבְתֶּם אִישׁ

אֶל-אָחִיו - אִם מִכָּר אִישׁ אֶת אָחִיו, הוּא

מִקְבֵּל אוֹתָהּ בְּשְׁנַת הַיּוֹבֵל וְשָׁב אֶל אָחִיו וְאֶל

מִשְׁפַּחְתּוֹ. וְאִם הָיָה הָאִישׁ עֶבֶד, שֶׁמִּכָּר גַּם אֶת

אֲדָמָתוֹ וְגַם אֶת עַצְמוֹ הוּא יוֹצֵא לַחֲפֹשׁ בְּשְׁנַת

הַיּוֹבֵל וְשָׁב אֶל הָאָחִיו שֶׁיִּרְשֶׁה³⁶ מֵאֲבוֹתָיו.²⁵ לְגַשׁ - לִלָּחֵץ - to press. ²⁶ סִטְמָה - battle-cry, slogan. ²⁷ פְּעֻמּוֹן הַחֲרוֹת - Liberty Bell.²⁸ יִלָּוֶה - אָחִיו - possession, inheritance. ²⁹ לְרִשְׁתָּהּ (יִרְשׁ) - to inherit.

11 יובל היא שנת החמשים... לא תורעו ולא תקצרו...

ויקרא כה: 8-11

12 וכי תמכרו ממכר לעמיתך, או קנה מיד עמיתך, אל תונו איש את-אחיו.

הארץ לא תמכר לעמיתות

13 במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך; במספר שני-תבואת ימכר-לך.

שם: 14-15

14 והארץ לא תמכר לצמחת, כי לי הארץ, כי גרים ותושבים אתם עמדי.

שם: 23-24

15 ובכל ארץ אחותכם - נאלה תתנו לארץ! נאלה תתנו לארץ

גיר ותושב³¹ שיושב על אדמה השוכת לאלהים. עמדי - עמי, על אדמתי.

15. לנאל - לשב ולקנות³². נאלה - הנכות לנאל³³. נאלה תתנו לארץ - האיש שמכר את אדמתו יש לו הנכות³⁴ לנאל (לשוב ולקנות) אותה שנית לפני שנת היובל. ואם אין האיש עצמו יכול לנאל את אדמתו, יש לקרובים שלו הנכות לנאל את האדמה.

כמה צריך הנאל לשלם בעד האדמה שנאל לפני היובל? המחר תלוי³⁵ במספר השנים שהיתה האדמה ביד הקונה ובמספר השנים שנשארו עד היובל.

למשל: עשר שנים לפני היובל, מכר ראובן לשמעון אדמה ב-200 שקלים (20 שקלים לשנה). אחרי שלש שנים רוצה ראובן לנאל את אדמתו משמעון. כמה הוא צריך להשיב לשמעון? הוא מנכה³⁶ ששים שקלים (3 x 20) מן ה-200 שקבל משמעון ומשלם לו 140 שקלים (200 - 60 = 140).

11. לא תורעו ולא תקצרו - כמו בשנת השמיטה, כך גם ביובל אסור לורע או לקצר³⁷.

12. ממכר - דבר שמוכרים (אדמה, שדה, כרם, בית וכו'). לעמיתך - לרעה. אל תונו - אל תרמו³⁸.

13. במספר שנים אחר היובל וכו' - באמת אין אדם יכול למכר את אדמתו, אלא רק להשכיר³⁹ אותה עד שנת היובל. לכן המחר⁴⁰ שהוא מקבל מן הקונה (השוכר) תלוי⁴¹ במספר השנים שנשארו עד היובל. שני-תבואה - שנים של תבואה. בעל השדה מוכר רק את תבואת השדה (עד שנת היובל) ולא את השדה עצמו.

14. לצמחת - לתמיד, לעולם. כי לי הארץ - האדמה שוכת⁴² לאלהים, ולכן אין אדם יכול למכר אותה או לקנות אותה. כי גרים ותושבים אתם עמדי - גם "בעל השדה" אינו בעל השדה באמת; הוא כמו

³⁷ לקצר - to harvest. ³⁸ לרמוס - to cheat, to defraud. ³⁹ להשכיר - to lease, to rent. ⁴⁰ המחר - price. ⁴¹ תלוי - depends. ⁴² לנאל - to redeem, to buy back. ⁴³ נאלה - to deduct. ⁴⁴ הנכות (מנכה) - right, privilege. ⁴⁵ הנכות - the right of redemption, redemption.

פָּרָק ט הַעֲבוֹדָה וְהַמַּעֲבִיד

קִבּוּא

(נִעְשֶׂק) אֶת הָעֹבֵד. הַמַּעֲבִיד חָיֵב לְשַׁלֵּם לָעֹבֵד אֶת שְׂכָרוֹ;¹ הַמָּלֵא, לְשַׁלֵּם לוֹ אֶת הַשְּׂכָר בְּזִמָּן, לֹא לְשִׁים עָלָיו עֲבוֹדָה קָשָׁה שֶׁאֵין הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ, וְכוּ'.	בְּיָמִים שְׂמֵמֵעַט כָּל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הָיוּ עֹבְדֵי- אָדָמָה, הָיָה הָעֹבֵד הַשְּׂכִירי עַל-סִי-רֵב² אִישׁ עָנִי שְׂלֹא הָיָה לוֹ אָדָמָה, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַרָּח לְמַכֵּר אֶת אָדָמָתוֹ. חָקִי הַתּוֹרָה כָּאֵל לְהִנָּן עַל הָעֹבֵד וּלְהַחֲזִיר אֶת הַמַּעֲבִיד³ שְׂלֹא לְנַצֵּל⁴
---	---

¹ עֹבֵד שְׂכִיר – hired laborer. ² עַל-סִי-רֵב – usually. ³ מַעֲבִיר – employer. ⁴ לְנַצֵּל – לִעְשֶׂק – to exploit.
⁵ שְׂכָר – wages.

שְׁכָר שְׂכִיר

עֶשֶׂק שְׂכִיר 1 לא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי וְאֶבִּיּוֹן – מֵאֲחִיָּהּ, אוּ
מִגֵּרָהּ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בְּשַׁעֲרֶיהָ.

בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ, וְלֹא תִבּוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ;
כִּי עֲנִי הוּא וְאֶלָּיו הוּא נִשָּׂא אֶת-נַפְשׁוֹ, וְלֹא
יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל-יְיָ, וְהָיָה בְּךָ חָטָא.

דברים
כד: 14-15

3 לא תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ, וְלֹא תִגּוֹל; לֹא תִלִּין
פַּעֲלַת שְׂכִיר אֲתָךְ עַד בֹּקֶר.

ויקרא יט: 13

כִּי תִבֹּא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ

אֶל כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן 4 כִּי תִבֹּא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ, וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנֹפֶשֶׁךָ
שְׂבָעָךְ; וְאֶל-כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן.

שְׁכָר שְׂכִיר

1. לַעֲשֹׂק – לְנַצֵּל. שְׂכִיר – אָדָם שֶׁעוֹבֵד
וּמִקְבֵּל שְׂכָר, בְּעֵד עֲבוֹדָתוֹ.
לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר – אֵל תִּנְצֹל אֶת הַשְּׂכִיר;
אֵל תִּתֵּן לוֹ עֲבוֹדָה קָשָׁה שֶׁאֵין הוּא יְכוּל לַעֲשׂוֹת
אוֹתָהּ; שֶׁלֹּא לוֹ אֶת שְׂכָרוֹ הַמָּלֵא בְּזִמְנָהּ, וְכו'.
אֶבִּיּוֹן – עֲנִי, אִישׁ שֶׁאֵין לוֹ דָּבָר. מֵאֲחִיָּהּ אוּ
מִגֵּרָהּ – וְאֵין תְּכַדִּיל אִם הָעוֹבֵד הוּא יִשְׂרָאֵלִי
אוֹ גֵּר.

2. בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ – שֶׁלֹּא לַעֲבוֹד אֶת שְׂכָרוֹ
בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. וְלֹא תִבּוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ – לִפְנֵי
שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ. וְאֶלָּיו הוּא נִשָּׂא אֶת-נַפְשׁוֹ –
כִּי אֵל הַשְּׂכִיר הוּא (הָעֲנִי) מִצָּעָה. הָעֲנִי עוֹבֵד
כָּל הַיּוֹם וּמִצָּעָה לְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ בְּעֶרְב; וְאִם
לֹא יִקְבֵּל, אוֹלִי לֹא יִהְיֶה אֲכָל לוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ

בְּאוֹתוֹ עֶרֶב. וְהָיָה בְּךָ חָטָא – הַמַּעֲבִיד
הָאֲכָזִר, שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם לַעֲבוֹד אֶת שְׂכָרוֹ בְּזִמְנָהּ,
חוֹטָא לֵה.

3. לֹא תַעֲשֶׂק אֶת-רֵעֶךָ – אָסוּר לַעֲשֹׂק
(לְנַצֵּל) אֶת הָעוֹבֵד אוּ כָּל אָדָם אֲחֵר.
וְלֹא תִגּוֹל – אָסוּר לְקַחַת מִמֶּנּוּ דָּבָר בְּחֻזְקָה.
לֹא תִלִּין – לֹא תִשְׁאִיר. פַּעֲלָה – שְׂכָר.
פַּעֲלַת שְׂכִיר – אֶת הַשְּׂכִיר שֶׁל הָעוֹבֵד הַשְּׂכִיר.
הַמַּעֲבִיד חַיֵּב לְשַׁלֵּם לַעֲבוֹד אֶת שְׂכָרוֹ בְּאוֹתוֹ
הַיּוֹם.

כִּי תִבֹּא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ

4. כִּי תִבֹּא וְכו' – יֵשׁ מְסַרְשִׁים אֶת הַפֶּסוּק
הַזֶּה כִּךְ: אִם עוֹבֵר אָדָם לִיד הַכֶּרֶם¹⁰ שֶׁל
אֲחֵר, הוּא יְכוּל לִבּוֹא אֶל הַכֶּרֶם וּלְאַכֵּל עֲנָבִים

¹⁰ בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ – שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ – sunset. ¹¹ נִשָּׂא אֶת נַפְשׁוֹ – מִצָּעָה – hopes for, expects. ¹² אֲכָזִר – cruel.

¹³ לְנַצֵּל – to rob. ¹⁴ כֶּרֶם – vineyard.

חרמש לא תניף

5 כי תבא בקמת רעה, וקטפת מלילת בידך,

דברים כג: 5

וחרמש לא תניף על קמת רעה.

עד שישבע¹¹, אבל אסור לו להוציא ענבים
מן הקרם. חכמי התלמוד אמרו, כי התורה
מדברת כאן רק על אדם העובד בקרם.
בנסף - כמה שאתה רוצה. שבעה - עד
שתשבע¹². כליך - הכלי¹³ שלך (בגד או דבר
אחר). ואל כליך לא תמן - אבל אין אתה
יכול לשים ענבים בכלי שלך ולהוציא מן
הקרם בלי רשות הבעלים.

5. קמה - תבואה לפני הקציר¹⁴. וקטפת -

אתה יכול לקטף¹⁵ ביד. מלילת - שכלי
חרמש¹⁶ - כלי שקוצרים בו. לא תניף
לא תרים. אדם שבא לשדה של רעהו
לקטף בידיו שבלים (מלילות) מן הן
ולאכל עד שישבע, אבל אינו יכול לקטף
מן הקמה בחרמש ולקחת הביתה. גם לפי
הזה יש שני פירושים: יש אומרים שהם
מדבר על כל אדם, ויש אומרים שרק על ה
שעובד באותו שדה.

¹¹ קמה - nding grain

¹² חרמש - kle

¹³ כלי - container, vessel

¹⁴ מלילות = שבלים - ears of corn

¹⁵ לקצר - to harvest, to reap

¹⁶ לטבע - to be satisfied, to be full

¹⁷ לקטף - to pluck

פרקי הלואה ומשכון

מבוא

דיני הלואה. – ראשית, מצנה התורה, שיש לאדם חובה מוסרית להלוות¹ לאיש עני, כי ההלואה עוזרת לו לפעמים יותר מאדקה².

שנית: אם אין העני יכול להשיב את ההלואה בזמן שהבטיח, אסור למלוה לבא אליו ולדרוש ממנו שישב את החוב, כדי שלא לביש אותו.

שלישית: אסור לקחת רבית (נשף)³ בעד הלואה. המצנה הזאת היתה חשובה מאד בזמן שרב היהודים היו עובדי-אדמה, ועל-פירב רק העניים היו זקוקים (צריכים) להלואות.

בזמן יותר מאחר, באשר היו גם סוחרים⁴ רבים בין היהודים, נתנו החכמים רשות לקחת רבית מתסותר הלואה⁵, כי אין הסותר יכול לקנות ולמכור בלי כסף ובלי הלואות. הרבית שניתן הסותר למלוה היא חלק מן הרווחים⁶ שמכריות⁷ הסותר מן הכסף שלוה. לרשות הזאת קוראים "התר עסקא".

שמינית⁸ חובות⁹. – למדנו כבר (פרק ח), כי בשנת השמיטה אסור היה לזרע¹⁰ או לקצר¹¹. לכן, עני שלקח הלואה ולא יכול להשיב אותה לפני שנת השמיטה, היה קשה לו

יותר להשיב את החוב בשנת השמיטה. מפני זה מצנה התורה לבטל (לשטט)¹² בשנת הזאת את כל החובות. החק הזה אין קמוהו בחקים של כל עם אחר. הוא בא להגן על עובדי-האדמה העני, שלא יהיה מכרח למכור את אדמתו, ואולי גם את עצמו, כדי לשלם את חובותיו.

דיני משכון¹³. – מי שמלוה לחברו כסף, אכל, או דבר אחר, יכול לדרוש מן הלואה¹⁴ שימנו לו משכון. אבל אסור למלוה לבוא אל בית הלואה ולבחר לו משכון כרצונו. הוא חייב לעמד בחוץ ולחכות עד שהלואה יוציא אליו את המשכון וימנו לו.

אם הלואה היה עני, והמשכון שניתן למלוה הוא בגד, המלוה חייב להשיב לו את המשכון בערב; כי אולי אין לעני שמירה¹⁵ או בגד אחר לכסות את עצמו בלילה.

ואם הלואה היתה אישה אלמנה, אסור לקחת ממנה את בגדה כמשכון.

אסור לקחת מעני רחים¹⁶ כמשכון, אם אין לו משכון אחר; כי בלי רחים אין האיש יכול לסחון¹⁷ את הקמח¹⁸, ואנשי ביתו יהיו רעבים ללחם.

¹ הלואה – loan. ² חובה – responsibility. ³ מוסרי – moral. ⁴ להלוות – לתת הלואה – to lend. ⁵ צדקה – charity. ⁶ מלוה – גזש – lender, creditor. ⁷ חוב – debt. ⁸ לביש – to embarrass. ⁹ רבית – נשף – interest, usury. ¹⁰ סותר – merchant. ¹¹ לווה – borrower, debtor. ¹² רח – profit. ¹³ להרניח – to profit, to earn. ¹⁴ שמיטה – בטול – cancellation. ¹⁵ לזרע – to sow, to plant. ¹⁶ לקצר – to harvest, to reap. ¹⁷ לשטט – לבטל – to cancel. ¹⁸ משכון – עבוס – security, pledge. ¹⁹ שמירה – blanket. ²⁰ רחים – grindstones. ²¹ לסחון – to grind. ²² קמח – flour.

הלואה

- 1 לא תהיה כנושה אם כסף תלוה את-עמי, את-העני עמך, לא תהיה לו כנושה; לא תשימון עליו נשף. שמות כב : 24
- 2 וכי ימוך אחיך... והחזקת בו – גר ותושב – נחי עמך.
- 3 אל תקח מאתו נשף ומרבית, ויראת מאלהיך...
- 4 אני יי אלהיכם, אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, לתת לכם את-ארץ כנען, להיות לכם לאלהים.
- 5 כי יהיה בך אביון מאחד אחיך... לא תאמץ את-לבבך ולא תקפץ את-ידך מאחיק האביון; ויקרא כה : 38-35

הלואה

1. נשה – מלנה⁶. לא תהיה לו כנושה – אם אין הלונה¹¹ יכול להשיב את ההלואה: בזמן שהבטיח, אסור למלוה (לנושה) לבא אליו יום ולדרש ממנו שישב את החוב⁷. אסור ליהודי לעשות מה שעשו בארצות אחרות: למכר לעבד את הלונה שלא השיב את החוב, או למכר את אדמתו, או לשים אותו בבית-הסתר²³. נשף – רבית⁹. אסור לקחת רבית בצד הלואה.
2. ימוך – יהיה לעני. והחזקת בו – אתה חייב לעזור לו. גר ותושב – גר²⁴ שהוא תושב²⁵; לא-ישראל הושב בארץ-ישראל. גם "הגר-התושב" נחשב ל"אח", ומצוה לעזור גם לו.
- התורה אומרת בכמה מקומות, כי צריך להיות בארץ חק אחד בשביל האזרח והגר (ראה פרק י"ג:1). נחי עמך – אתה חייב לעזור לעני ולגר כדי שיוכל להיות עמך.
3. מרבית – רבית, נשף⁹. אסור לקחת נשף (רבית) מן הגר העני, כמו שאסור לקחת מיהודי. ויראת מאלהיך – כי ה' צוה אותנו שנהיה רחמנים²⁶ כמו שהוא רחמן.
4. אני יי אלהיכם וכו' – ה' נאל (הציל) את ישראל מעבדות מצרים, ולכן צריכים בני ישראל לעזור לעניים, לגרים ולכל מי שזקוק (צריך) לעזרה.
5. אביון – עני. לא תאמץ את-לבבך – לא יהיה לך לב קשה, לא תהיה אכזר²⁷. לא

²⁵ בית-סתר – prison. ²⁴ גר – alien. ²⁵ תושב – resident. ²⁶ רחמן – merciful. ²⁷ אכזר – cruel.

פֶתַח תִּפְתַּח אֶת יָדָךְ 6 כִּי פֶתַח תִּפְתַּח אֶת יָדְךָ לוֹ, וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֻנוּ
דִּי מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ.

דברים טו: 7-8

לְנִכְרֵי תַשִּׁיף, וּלְאַחִיף לֹא תַשִּׁיף; לְמַעַן
יִבְרַכְךָ ייִ אֱלֹהֶיךָ...

שם כג: 21

משכון

בְּחוּץ תַּעֲמִד 8 כִּי תִשֶּׂה בְּרַעַף מִשְׁאֵת מְאוֹמָה, לֹא תָבֹא אֶל־
בֵּיתוֹ לַעֲבֹט עָבְטוֹ; בְּחוּץ תַּעֲמִד, וְהָאִישׁ אֲשֶׁר
אָמְהָ נִשָּׂה בוֹ יוֹצִיא אֵלָיֶךָ אֶת־הָעֲבוֹט הַחוּצָה.

לֹא תִשָּׁכַב בְּעַבְטוֹ 9 וְאִם אִישׁ עָנִי הוּא, לֹא תִשָּׁכַב בְּעַבְטוֹ; הִשָּׁב
תִּשָּׁיב לוֹ אֶת־הָעֲבוֹט כִּבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ, וְשָׁכַב
בְּשִׁלְמָתוֹ וּבִבְרַכְךָ.

דברים כד: 10-13

מְאוֹמָה - דָּבָר. עֲבוֹט - מִשְׁכּוֹן¹⁰. לַעֲבֹט
עָבְטוֹ - לְקַחַת מִמֶּנּוּ עָבוֹט (מִשְׁכּוֹן). לְמִלְכָּה
"עֲבוֹט" יֵשׁ שְׁנֵי פְרוּשִׁים: הֵלְוָה¹¹ וּמִשְׁכּוֹן.
וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אָמְהָ נִשָּׂה בוֹ - הָאִישׁ שֶׁהִלְוִית
לוֹ; הִלְוָה¹². כִּי תִשֶּׂה וְכו' - אִם אָדָם מִלְוֶה
לְחֶבְרֹו כֶּסֶף אוֹ דָבָר אֲחֵר, אֵין הוּא יָכוֹל לְבֹא
אֶל בֵּית הַלְוָה וּלְבַחֵר לוֹ מִשְׁכּוֹן (עֲבוֹט)
כְּרָצוֹנוֹ; הוּא צָרִיף לַעֲמִד בְּחוּץ, עַד שֶׁהִלְוֶה
יוֹצִיא אֶת הַמִּשְׁכּוֹן וְיָמֵן לוֹ.

9. אָבָל אִם הִלְוֶה הוּא אִישׁ עָנִי, וְהַמִּשְׁכּוֹן
שֶׁנָּתַן לְמִלְוֶה הוּא כְּגֵד (שְׁלֵמָה); לֹא תִשָּׁכַב
בְּעַבְטוֹ - אֵין הַמִּלְוֶה יָכוֹל לְהַחֲזִיק בַּמִּשְׁכּוֹן
בְּלִילָה. הוּא צָרִיף לְהַשִּׁיב אֶת הָעֲבוֹט בְּאוֹתוֹ
הַיּוֹם. כִּבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ - לַפְּנֵי שְׁקִיעַת הַשָּׁמֶשׁ¹³.
וְשָׁכַב בְּשִׁלְמָתוֹ - אוֹלֵי אֵין לַעֲנִי כְּגֵד אֲחֵר
לְכִסּוֹת אֶת עֲצָמוֹ בְּלִילָה. וּבִבְרַכְךָ - אִם תִּרְחֹם

תִּקְפֹּץ אֶת יָדְךָ - לֹא תִקָּר אֶת יָדְךָ, לֹא תִהְיֶה
קִמְצָן¹⁴, אֲלֹא תַעֲזֹר לוֹ.

6. הֶעֱבַט תַּעֲבִיטֻנוּ - מִן לוֹ הֵלְוָה. דִּי
מִחֲסָרוֹ - כִּמְהָ שֶׁחָסֵר לוֹ, כִּמְהָ שֶׁהוּא צָרִיף
וְלֹא פְתוּחַ מִזֶּה.

7. וְנִכְרֵי¹⁵ - סוֹחֵר¹⁶ לֹא־יִשְׂרָאֵלִי שֶׁבֹא
לְאַרְץ־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְץ אֲחֵרָה לְצָרְכִי (בְּשָׂבִיל)
מִסְחָר¹⁷. אֵין הוּא תוֹשֵׁב¹⁸ בְּאַרְץ. תַּשִּׁיף -
תִּשָּׂה וְשִׁיף (רְבִית)¹⁹. מִתָּר לְקַחַת רְבִית בְּעַד
הֵלְוָה שְׁנוֹתָיִם לְסוֹחֵר הַנִּכְרִי, כִּי אֵין הוּא
עָנִי, וְהַרְבִּית שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם לְמִלְוֶה הִיא חֶלֶק
מִן הָרְבִית²⁰ שֶׁהוּא מְרִוּחָ²¹ מִהַכֶּסֶף שֶׁל
הַמִּלְוֶה. וּלְאַחִיף לֹא תַשִּׁיף - אָבָל אֲסוּר
לְדַרֵּשׁ נֶשֶׁף מִיִּשְׂרָאֵלִי, אוֹ מִגֵּר־תוֹשֵׁב.

משכון

8. כִּי תִשֶּׂה - אִם תִּלְוֶה²². מִשְׁאֵת - הֵלְוָה.

¹⁰ קִמְצָן - miser. ¹¹ נִכְרִי - foreigner. ¹² מִסְחָר - trade. ¹³ בֹּא הַשָּׁמֶשׁ - שְׁקִיעַת הַשָּׁמֶשׁ - sunset.

10 אם תחבל תחבל שלמת רעך, עד בא השמש
תשיבנו לו.

11 היא כסותו לבדה כי היא כסותו לבדה, היא שמלתו לערו –
במה ישקב? והיה כי יצעק אלי, ושמעתי, כי
חנון אני.

שמות כב: 25-26

12 ... ולא תחבל בגד אלמנה; וזכרת כי עבד
היית במצרים, ויפדך יי אלהיך משם...

דברים כד: 17-18

13 לא יחבל רחמים ורכב, כי נפש הוא חבל.

סם: 6

שמיטת חובות

14 מקץ שבע שנים תעשה שמיטה.

בני ישראל צריכים לזכר תמיד, כי האלהים
הוא שגאל אותם מעבדות מצרים ונתן להם
את הארץ, ולכן הם צריכים לרחם על העני
והגר, על היתום והאלמנה.

13. רחמים¹⁰ – שמי אבנים שטוחות¹¹ את
הקמח¹². רכב – האבן העליונה של הרמים
(לאבן התחתונה קוראים „שקב“). לא יחבל
רחמים – אם אדם מלנה כסף לעני, ואין לעני
משכון אחר, מלבד הרמים, אסור למלנה
לקחת ממנו את הרמים, או את הרכב של
הרמים, כמשכון. נפש – חיים, פרנסה¹³. בלי
הרמים אין העני יכול לטחון¹⁴ את הקמח,
ואנשי ביתו יהיו רעבים ללחם.

שמיטת חובות

14. מקץ שבע שנים – בכל שבע שנים.
שמיטה – בטול החובות¹⁵.

על העני ותשיב לו את המשכון, הוא יכרו
אותו לפני ה'.

10. תחבל תחבל – תקח משכון (עבוט)¹⁶.
שלמה – שמלה, בגד. אם אדם חובל (לוקח
כמשכון) את הבגד של עני, הוא חייב להשיב
את הבגד (השלמה) לפני שקיעת השמש.

11. כסות – בגד, דבר שאדם מכסה בו את
גופו ביום או בלילה. כי היא כסותו לבדה –
אולי אין לו בגד אחר לכסות בו את עורו
(גופו) בלילה. והיה כי יצעק אלי – אם העני
יצעק אל ה' על המעשה האכזרי¹⁷ שלך.
ושמעתי כי חנון אני – ה' ישמע את תפלת
העני, כי הוא אל חנון (רחמן)¹⁸.

12. ולא תחבל בגד אלמנה – אם מלנים
כסף לאשה אלמנה, אסור לקחת את הבגד
שלם כמשכון. ויפדך – גאל (הציל) אותך.

¹⁵ פרנסה – livelihood.

לא יגש

15 וְהָ דִבֵּר הַשְׁמָטָה: שְׁמוּט כָּל... אֲשֶׁר יִשָּׂה
בְּרַעְהוּ; לֹא יִגַּשׁ אֶת-רַעְהוּ וְאֶת-אָחִיו, כִּי
קָרָא שְׁמָטָה לֵי. דברים טו: 1-2

16 הַשְּׁמֵר לָהּ, פֶּן יִהְיֶה דִבָּר עִם לְבָבָהּ בְּלִיעַל
לֹאמַר: "קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׁבַע, שְׁנַת הַשְּׁמָטָה";
וְרַעְהוּ עֵינֶיהָ בְּאֶחָיוּ הָאֲבִיוֹן, וְלֹא תִתֵּן לוֹ,
וְקָרָא עָלֶיהָ אֶל-יְיָ, וְהָיָה בָהּ חֲטָא.

נתן תתן לו

17 נָתַן תִּתֵּן לוֹ, וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ בְּתַתָּהּ לוֹ; כִּי
בְּגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-
מַעֲשֶׂיךָ....

שם: 9-10

הִיְהוּדִי, שֶׁלֹּא יִחְשַׁב בְּלִבּוֹ מַחְשָׁבָה רָעָה וְיֹאמַר:
הִנֵּה שְׁנַת הַשְּׁמָטָה קְרוּבָה, וְאִם אֵלֶּיָּה לָעֵנִי
עֲכָשָׁר, אוֹלִי לֹא יָשִׁיב אֶת הַכֶּסֶף לִפְנֵי הַשְּׁמָטָה.
וְרַעְהוּ עֵינֶיהָ – אֵל תִּהְיֶה אֶכְזֹר יְיָ לְאֲבִיוֹן (לָעֵנִי),
אֶלָּא תִּלְוָה לוֹ, אֲפִלּוּ אִם לֹא יוֹכֵל לְהָשִׁיב לָהּ.
וְהָיָה בָּהּ חֲטָא – מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְהַלְוֹת
לָעֵנִי, חֲטָא לָהּ.

17. וְלֹא יֵרַע לְבָבָהּ – אֵל תִּצְטָעֵר שְׂאֵתָה
מִלְוָה לָעֵנִי, כִּי בְּגִלְלֵי (בְּשִׁבִּיל) הַמַּצָּנָה הַזֹּאת
יִבְרַךְ אוֹתָךְ ה' בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.

15. וְהָ דִבֵּר הַשְּׁמָטָה – זֶה הוּא הַדִּין שֶׁל
שְׁמָטָה הַחֹבֵבוֹת. לְשִׁמּוֹט – לְבִטּוֹל¹⁷. יִשָּׂה –
יִלְוֶה (יִתֵּן הַלְוָאָה). שְׁמוּט כָּל אֲשֶׁר יִשָּׂה
בְּרַעְהוּ – הַמִּלְוָה חַיֵּב לְשִׁמּוֹט (לְבִטּוֹל) אֶת כָּל
הַהֲלָאוֹת אֲשֶׁר הִלְוֶה לְאֲחֵרִים. לֹא יִגַּשׁ – לֹא
יִלְחֹץ¹⁸. אֲסֹר לְמִלְוָה לְלַחֵץ עַל הַלְוָה בְּשְׁנַת
הַשְּׁמָטָה וּלְדַרֵּשׁ מִמֶּנּוּ שִׁשְׁיֵב אֶת הַהֲלָאוֹת.

16. הַשְּׁמֵר לָהּ – הַזִּהָר. בְּלִיעַל – רָע. פֶּן
יִהְיֶה דִבָּר עִם לְבָבָהּ בְּלִיעַל – שֶׁלֹּא תִחְשַׁב
בְּלִבָּהּ מַחְשָׁבָה רָעָה. הַתּוֹרָה מְזַהֶרֶת אֶת

¹⁷ לַגִּשׁ = לְלַחֵץ – to pressure.

פָּרָק י"א מִתְּנוֹת עֲנִיִּים

מבוא

מן הפָּרָקִים הַקִּדְמִים לַמִּדְנָה, כִּי חָקִי הַתּוֹרָה
הֵם חָקִי צֶדֶק וְרַחֲמִים, שֶׁלֹּא הָיוּ כְּמוֹתָם אֲצִל
שׁוּם עִם אֲחֵר.

רְאִינוּ שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָה, שֶׁכָּאֲשֶׁר יִכְנסוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, תִּקְבַּל כָּל מִשְׁפָּחָה גְּחֻלָּה
(אֲדָמָה)¹. אֲסוּר שִׁיחִי בְּיִשְׂרָאֵל מִשְׁפָּחוֹת שֵׁשׁ
לֶחֶן גְּחֻלוֹת גְּדוּלוֹת מְאֹד, וּמִשְׁפָּחוֹת אֲחֵרוֹת
שֶׁאֵין לֶחֶן גְּחֻלָּה כָּלֵל.

אִם אָדָם מִכְרָח לְמִכֹּר אֶת גְּחֻלָּתוֹ, הַגְּחֻלָּה
חֹזֶרֶת אֵלָיו בְּשֵׁנָה הַיּוֹבֵל. וְאִם הוּא מִכְרָח
לְמִכֹּר גַּם אֶת עַצְמוֹ לְעֶבֶד, הוּא יוֹצֵא לְחֹשֶׁשׁ
בְּשֵׁנָה הַשְּׁבִיעִית אוֹ בַּיּוֹבֵל, חֹזֶר אֶל גְּחֻלָּתוֹ
וּמִתְחִיל בְּחַיִּים חֲדָשִׁים.

הַמִּטְרָה שֶׁל חָקִי הַשְּׁמִטָּה, הַיּוֹבֵל וְשִׁחְרוּר:²
הָעֲבָדִים הָיְתָה לְהַבִּיא שְׂוִיָּוִי מִקְסִימָלִי
בְּחִבְרָה³ הַיִּשְׂרָאֵלִית.

מִצְוַת הַצֶּדֶקָה⁴ – אֲכָל הַתּוֹרָה יוֹדַעַת
גַּם-כֵּן, שֶׁתְּמִיד יִהְיֶה עֲנִיִּים בְּעוֹלָם. מִפְּנֵי זֶה יֵשׁ
בַּתּוֹרָה מִצְוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁבָּאוּ לְהִגֵּן עַל הָעֲנִי,
עַל הַיְתוּס וְהָאֶלְמָנָה, וְעַל הַגֵּר.

לְמִשְׁלִ: (א) מִצְוָה לָתֵת לְעֲנִי הַלֵּוָּא⁵ בְּלִי
רְבִית⁶; וְאִם לֹא יָכוֹל הָעֲנִי לְהַשִּׁיב אֶת הַהֵלְוָאָה
לְפָנֵי שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֲסוּר לְדַרֵּשׁ מִמֶּנּוּ שִׁשְׁבִּיב.
(ב) מִצְוָה לָתֵת לְעֲנִי צֶדֶקָה וּמִתְנוּת.

הַרְמֵב"ם* (רִבְנוּ מֹשֶׁה בֶּן-מִימֹן, ח' מ'-1135
ע"ד 1204) אוֹמֵר, שֶׁחֵיב אָדָם לְהַזְהִיר בְּמִצְוֹת
הַצֶּדֶקָה יוֹתֵר מִכָּל מִצְוֹת-עֲשֵׂה, שֶׁהַצֶּדֶקָה הִיא
סִימָן לַצִּדִּיק.

הוּא אוֹמֵר עוֹד, שֶׁשִּׁשְׁ שְׁמוֹנֶה מַעֲלוֹת (מִדְרָגוֹת)⁷
בְּנִתְיַצַּת צֶדֶקָה:

א. אִישׁ שֶׁעוֹזֵר לְעֲנִי וְנוֹתֵן לוֹ מִתְּנָה, אוֹ הַלְוָאָה,
אוֹ עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְשִׁתְּף⁸, אוֹ נוֹתֵן לוֹ עֲבוּדָה –
עַד שֶׁיִּכָּל הָעֲנִי לְפָרְנֵס⁹ אֶת עַצְמוֹ. עוֹנֶה
כּוֹזֵאת הִיא הַמַּעֲלָה הַגְּבוּהָה בְּיוֹתֵר בַּצֶּדֶקָה.
ב. הַנוֹתֵן צֶדֶקָה לְעֲנִי בְּסִתָּר (בְּסוּד)¹⁰: הַנוֹתֵן
אֵינוֹ יוֹדֵעַ לְמִי נָתַן, וְהַמִּקְבֵּל הָעֲנִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ
מִמִּי קִבֵּל.

ג. הַנוֹתֵן יוֹדֵעַ לְמִי נָתַן, אֲכָל הָעֲנִי אֵינוֹ יוֹדֵעַ
מִמִּי קִבֵּל.

ד. הָעֲנִי יוֹדֵעַ מִמִּי קִבֵּל, אֲכָל הַנוֹתֵן אֵינוֹ
יוֹדֵעַ לְמִי נָתַן.

ה. הוּא נוֹתֵן לְעֲנִי בְּרִדּוֹ לְפָנֵי שֶׁהָעֲנִי מִבְּקֵשׁ
מִמֶּנּוּ.

ו. הוּא נוֹתֵן לְעֲנִי אַחֲרֵי שֶׁהָעֲנִי בִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ.

ז. הוּא נוֹתֵן לְעֲנִי בְּרִצּוֹן¹¹, אֲכָל פְּחוֹת מִמֶּה
שֶׁהָעֲנִי צָרִיךְ וּפְחוֹת מִמֶּה שֶׁהַנוֹתֵן יָכוֹל לָתֵת.

ח. הוּא נוֹתֵן לְעֲנִי שֶׁלֹּא בְּרִצּוֹן. (מִשְׁנֵה תוֹרָה,
הַלְכוֹת מִתְנוֹת-עֲנִיִּים, פָּרָק י').

¹ גְּחֻלָּה – estate, land. ² שִׁחְרוּר – emancipation, freedom. ³ שְׂוִיָּוִי – equality. ⁴ חִבְרָה – society.

⁵ צֶדֶקָה – charity. ⁶ הַלְוָאָה – loan. ⁷ רְבִית – interest. ⁸ הַרְמֵב"ם – Maimonides.

⁹ מַעֲלָה = מִדְרָגָה – degree. ¹⁰ שִׁתְּף – partner. ¹¹ לְפָרְנֵס – to support. ¹² בְּסוּד = בְּסוּד – secretly.

¹³ בְּרִצּוֹן – willingly.

מעשר עני. – מלבד הלקט, השכחה והפאה, היה האכר צריך לתת לעניים גם מעשר (החלק העשירי)¹⁴ מכל תבואת אדמתו. את המעשר הזה נתנו לעניים בכל שלש שנים. שלשה מיני מעשרות נזכרים בתורה: מעשר ראשון: בכל שנה (מלבד שנת השמיטה) נתנו האכרים ללויים מעשר מכל תבואת הארץ ומבצלי-החיים. מן המעשר הזה נתנו הלוויים לכהנים את החלק העשירי ("מעשר מן המעשר": ראה במדבר יח: 21–32).

מעשר שני: מלבד המעשר שנתן האכר ללויים, הוא היה צריך להביא לירושלים עוד מעשר ולאכל אותו שם הוא וביתו. את המעשר השני הביאו בשנה הראשונה והשנייה אחרי השמיטה, וגם בשנה הרביעית והחמישית (ראה דברים יד: 22–27).

מעשר עני: בשנה השלישית והששית לשמיטה לא היה האכר צריך להביא מעשר שני לירושלים; את המעשר הזה היה צריך לתת לעניים שבצירו (שם: 28–29).

הלואה לעני. – ראינו, שלפעמים אפשר לעזר לעני על-ידי הלואה יותר מאשר על-ידי מתנה (צדקה). הלואה שנותנים לעני בלי רבית נקראת "גמילות חסדים".

נראה עתה מה הן המתנות שהתורה מצוה לתת לעניים.

לקט, שכחה ופאה. – התורה מזהירה את האכר, שלא ישכח את העניים ואת הנגרים בזמן הקציר¹⁵. הוא חייב להשאיר בשדה ובכרם חלקים מן התבואה ומן הפירות, כדי שיבאו העניים ויקחו אותם. אין העניים צריכים לבקש את הרשות של בעל-השדה כדי לקחת את חלקם.

ואלה הם החלקים שצריך האכר להשאיר לעניים בשדה בזמן הקציר:

(א) לקט: בשעה שהאכר קוצר¹⁶ את התבואה ועושה ממנה אלמוות¹⁷, אם נפלו מידיו שבבים¹⁸, אין הוא יכול לשוב וללקט (לאסוף)¹⁹ את השבבים האלה. הן שיכות לעניים. השבבים שנופלות מיד הקוצר ושהעני מלקט (אוסף) אותן נקראות "לקט".

(ב) שכחה: כאשר אוסף האכר את האלמוות, אם שכח אלקה בשדה, אין הוא יכול לשוב ולקחת אותה. הוא חייב להשאיר אותה לעניים. (ג) פאה: אסור לבעל השדה לקצר את הפאות (פנות)²⁰ של שדהו. גם הפאה שייכת לעניים.

¹⁴ שבילת, שבבים – ear(s) of corn.

¹⁵ אלקה = עמר – sheaf.

¹⁶ קציר (לקצר) – harvest.

¹⁹ מעשר – tithe.

¹⁸ פאה = פנה – corner.

¹⁷ לקט – לאסוף – to glean, to gather.

לֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֶאֶה

- 1 **פֶּאֶה וְלֶקֶט** וּבִקְצָרְכֶם אֶת-קִצִּיר אֲרָצְכֶם, לֹא תִכְלֶה
פֶּאֶה שְׂדֶה בִּקְצָרְךָ, וְלֶקֶט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקֹט;
לְעִנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם – אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם. וִיקְרָא כו': 22
- 2 **שִׁכְחָה** כִּי תִקְצֹר קִצִּירְךָ בְּשִׂדְּךָ, וְשִׁכַּחְתָּ עֹמֶר
בְּשִׂדְּךָ – לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ; לַגֵּר, לִיתּוֹם
וְלֹאֲלֻמָּנָה יִהְיֶה...
- 3 **וִיתִים** כִּי תִחַבֵּט וִיתְךָ, לֹא תִפָּאֵר אַחֲרֶיךָ; לַגֵּר,
לִיתּוֹם וְלֹאֲלֻמָּנָה יִהְיֶה.
- 4 **עוֹלָלוֹת** כִּי תִבְצֹר בְּרִמָּה, לֹא תַעֲזֹלֵל אַחֲרֶיךָ; לַגֵּר,
לִיתּוֹם וְלֹאֲלֻמָּנָה יִהְיֶה.

לֶקֶט, שִׁכְחָה וּפֶאֶה

1. וּבִקְצָרְכֶם – כַּאֲשֶׁר אֹתָם קוֹצְרִים.²¹
לֹא תִכְלֶה – לֹא תִגְמֹר. פֶּאֶה שְׂדֶה – אֶת
הַפֶּאֶה (הַתְּפִיחָה) שֶׁל הַשְּׂדֶה שְׁלֶךְ. אֶסּוּר לִקְצֹר
אֶת כָּל הַתְּבוּאָה בְּשִׂדְּךָ. צִרִּיךָ לְהַשְׁאִיר אֶת
הַפֶּאֶה לְעֲנִיִּים. וְלֶקֶט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקֹט – אֵין
אִתָּה יָכוֹל לִלְקֹט (לְאַסֹּף) אֶת הַשִּׁבְלִים²²
שֶׁנִּסְלָחוּ מִיָּדְךָ בְּשַׁעַת הַקִּצִּיר. עֲזֹב אֶת הַלֶּקֶט
לְעֲנִיִּים וְלַגֵּרִים. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם – אֲנִי הוּא
שֶׁבִרְכֹתִי אֶת שְׂדוֹתֵיכֶם, וְלִכֵּן אֹתָם צִרִּיכִים
לְזָכֹר אֶת אֱלֹהֵי שְׂאֵץ לֵהֶם דָּבָר.
2. עֹמֶר – אֲלֻמָּנָה²³. הָאֲלֻמָּה שֶׁשִּׁכַּח הַקּוֹצֵר
לְאַסֹּף מִן הַשְּׂדֶה שִׁכַּח לְעֲנִיִּים.
3. לְחַבֵּט – לְהַכּוֹת²⁴. וִיתְךָ – עֵץ הַצִּית²⁵
שְׁלֶךְ. לֹא תִפָּאֵר אַחֲרֶיךָ – לֹא תָשׁוּב וְתִקַּח

אֶת הַצִּיתִים שֶׁנִּשְׁאָרוּ עַל הַפִּאֲרוֹת (עֲנַפִּים)²⁶
שֶׁל הָעֵץ. כְּדִי לְהוֹרִיד אֶת הַצִּיתִים מֵעַל הָעֵץ.
צִרִּיךָ לְהַכּוֹת (לְחַבֵּט) אֶת הָעֵץ בְּמַקְל, אוֹ
לְנַעֲנֵעַ²⁷ אוֹתוֹ. הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת, שְׂאֲחֵרִי שְׂאֵדָם
חִבֵּט אֶת הָעֵץ וְהוֹרִיד מִמֶּנּוּ אֶת הַפִּאֲרוֹת, אִין
הוּא יָכוֹל לָשׁוּב וְלִלְקֹט בְּיָדָיו אֶת הַצִּיתִים
שֶׁנִּשְׁאָרוּ עַל הָעֲנַפִּים (הַפִּאֲרוֹת). הַצִּיתִים הָאֵלֶּה
שִׁיכִים לְעֲנִיִּים.

4. לְבָצֹר – לִקְטוֹף²⁸ עֲנָבִים. בְּרִמָּה –
הַקֶּרֶם²⁹ שְׁלֶךְ. עוֹלָלוֹת – אֲשֶׁמּוֹלוֹת³⁰ קִטְנִים
שֶׁל עֲנָבִים. לֹא תַעֲזֹלֵל – לֹא תִקַּח אֶת
הָעוֹלָלוֹת. אַחֲרֵי שֶׁנִּמְרָא אָדָם לְבָצֹר אֶת הָעֲנָבִים,
אִין הוּא יָכוֹל לָשׁוּב וְלִקַּח אֶת הָאֲשֶׁמּוֹלוֹת
הַקִּטְנִים (הָעוֹלָלוֹת) שֶׁנִּשְׁאָרוּ עַל הָעֲנָפִים³¹.
הָעוֹלָלוֹת שִׁיכּוֹת לְעֲנִיִּים.

²¹ olive – וִית. ²² to beat – לְהַכּוֹת. ²³ to shake – לְנַעֲנֵעַ. ²⁴ branches – עֲנַפִּים. ²⁵ to pick, to gather (grapes) – בָּרֶם. ²⁶ vineyard – עוֹלָלוֹת. ²⁷ to shake – לְנַעֲנֵעַ. ²⁸ to pick, to gather (grapes) – בָּרֶם. ²⁹ small clusters of grapes – גִּטְעָן. ³⁰ grape-vine – גִּטְעָן. ³¹ to shake – לְנַעֲנֵעַ.

5 וְזָכַרְתָּ, כִּי עָבַד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם; עַל-כֵּן
אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה.

דברים כד : 19-22

מעשר עני

6 מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת-כָּל-מַעֲשֶׂר^א
תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִיא, וְהַנֹּחֵת בַּשְּׁעָרֶיךָ.

מעשר

7 וּבֹא הַלֵּוִי, כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ, וְהַגֵּר
וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה אֲשֶׁר בַּשְּׁעָרֶיךָ, וְאָכְלוּ
וְשָׂבְעוּ; לְמַעַן יִזְכָּרְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-מַעֲשֶׂה
יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה.

דברים יד : 28-29

8 כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר אֶת-כָּל-מַעֲשֶׂר תְּבוּאָתְךָ
בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית, שְ�נַת הַמַּעֲשֶׂר, וְנִתְּנָה לַלֵּוִי,
לַגֵּר, לַיְתוּם וְלָאֱלֻמָּנָה, וְאָכְלוּ בַשְּׁעָרֶיךָ
וְשָׂבְעוּ; וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ:

9 "בַּעֲרַתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת, וְגַם נִתְּנִיו לַלֵּוִי
וְלַגֵּר, לַיְתוּם וְלָאֱלֻמָּנָה, בְּכָל-מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר
צִוִּיתָנִי; לֹא עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שָׁכַחְתִּי...

בערתי מקדש מן
הבית

מעשר עני

6. מִקְצֵה שְׁלֹשׁ שָׁנִים - בסוף כל שלש שנים;
בסוף השנה השלישית והששית לשמטה. כל
מעשר תְּבוּאָתְךָ - אחרי שנתן האכר
מעשר^ב ראשון ללוויים, הוא חֵיב לַתֵּת עוֹד
מעשר לעניים, לגרים וכי'.

8. כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר - כאשר תגמר לַתֵּת
את המעשרות של השנה השלישית, שהם מעשר

ראשון ומעשר עני. שְׁנַת הַמַּעֲשֶׂר - שנת מעשר
עני. וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְיָ - אז תבוא למקדש
ותתפלל שם את התפילה הבאה.

9. בַּעֲרַתִּי - הסרתי^א. הַקֹּדֶשׁ - המעשרות
שהם קֹדֶשׁ. הַמַּעֲשֶׂרוֹת הֵם קֹדֶשׁ, וְאֵין רְשׁוּת
לָאָדָם לְהַשְׁאִירָם בְּבֵיתוֹ; וְאִם בְּשֵׂמִי הַשָּׁנִים
הַקּוֹדְמוֹת לֹא הֵבִיא לִירוּשָׁלַיִם אֶת הַמַּעֲשֶׂר
הַשָּׁנִי, הֵיךְ צָרִיךְ לְהֵבִיא בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית.

^א לְבַעַר - להסיר - to clear out, to remove.

בָּרַךְ אֶת-עַמּוּךְ

10 הִשְׁקִיפָה מִמַּעַן קִדְשֶׁךָ, מִן הַשָּׁמַיִם, וּבָרַךְ
אֶת-עַמּוּךָ, אֶת-יִשְׂרָאֵל, וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לָנוּ, כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתֵּינִי, אֶרֶץ וְבֵית
חֵלֶב וְדָבָשׁ.¹⁵

שם כו: 12-15

הַלֹּאָה לְעָנִי

הָעֶבֶט תַּעֲבִיטֶנּוּ

11 כִּי יִהְיֶה בְךָ אֶבְיֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ... לֹא תֹאמַר
אֶת-לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ מֵאַחֶיךָ
הָאֶבְיֹן.

12 כִּי פָתַח תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ לוֹ, וְהָעֶבֶט תַּעֲבִיטֶנּוּ
דִּי מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ.

13 הִשְׁמֹר לָךְ, פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לִבְּךָ בְּלִיעַל
לֵאמֹר: "קִרְבָּה שְׁנַת הַשָּׁבַע, שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה";
וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחֶיךָ הָאֶבְיֹן וְלֹא תָמוּן לוֹ, וְקָרָא
עָלֶיךָ אֱלֹהֵי, וְהָיָה בְּךָ חֲטָא.

נָתַן תָּמוּן לוֹ

14 נָתַן תָּמוּן לוֹ, וְלֹא יָרַע לִבְּךָ בְּתַתָּךְ לוֹ; כִּי
בְגִלְלֵי הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרַךְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-
מַעֲשֶׂיךָ...¹⁰

דברים טו: 7-10

רבים לתת לעניים בכל שנה מעשר מקל
ההכנסות²⁰ שלהם.

הַלֹּאָה לְעָנִי

את הפסוקים 11-14 בארנו כבר בפָּרָק על
"דיני הַלֹּאָה ומשכון". ראה למעלה פָּרָק י,
פסוקים 5-6, 16-17.

10. הִשְׁקִיפָה - הבט. מִמַּעַן קִדְשֶׁךָ -
מהמקום הקדוש אשר אתה נמצא שם. וּבָרַךְ
אֶת-עַמּוּךָ - כמו שֶׁאֲנִי עֹשֶׂה מִה שְׁצִוִית אֵינִי
לַעֲשׂוֹת, כִּי עָשָׂה גַם אֵתָה מִה שֶׁהִבְטַחְתָּ
לְאַבְתֵּינִי, וּבָרַךְ אֶת עַם יִשְׂרָאֵל וְאֵת אֲדָמָתוֹ.
מִן הַיּוֹם שֶׁחָרַב²⁰ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִתְּנִים יְהוּדִים

²⁰ הכנסות - income.²⁰ חָרַב - was destroyed.

סדר יב ואהבת לרעה כמוך

מבוא

רבי עקיבא וכן-עזאי. רבי עקיבא אומר:
"ואהבת לרעה כמוך" – זה כלל גדול בתורה
(בבבא מציעא: זאת היא המצוה הנשכח ביהודה
בתורה). אבל בן-עזאי אומר, כי "זה ספר
תולדות אדם... בדמות אלהים עשה אתו"
(בראשית 1:1) הוא כלל גדול מזה. מדוע? כי
הפסוק הראשון דורש מאדם רק שיאהב את
רעהו כמו שהוא אוהב את עצמו. ולכן יכול
אדם לומר: אני אהב (לא אכבד) את חברי,
משני שאחרים באו אותי. אבל הפסוק השני
משנה את האדם לאלהים שיקרא אותו. ולכן
אם הוא מבנה את רעהו, את האלהים עצמו
הוא מבנה.
בפרק הזה באו כמה מצוות חשובות אחרות,
שאהבת האדם היא היסוד לקלן. ובאר כל
מצוה במקומה.

התלמוד מספר, שיום אחד בא נכרי (לא-
יהודי) אל הלל הזקן (חי לפני כאלפים שנה)
ואמר לו: ברי אותי (עשה אותי ליהודי).
בתנאי שתלמד אותי את כל התורה כשאת
עומד על רגל אחת. הנכרי רצה להתעורר
(להיות יהודי). אבל לא רצה ללמוד ולשטור
את כל התורה, אלא רק את המצוות העקרוניות
(החשובות ביותר). הלל הסכים ואמר: "מה
ששוא? עליך אל תעשה לחברך: זאת
היא כל התורה כלה, והשאר הוא רק
פרוש".¹

דברי הלל הם פרוש למצוה של "ואהבת
לרעה כמוך". הלל חשב, כי במצוה הזאת
יש התמצית של כל המצוות שבין אדם
לחברו.

במדרש יש מחלקת (ריב) בין שני חכמים –

¹ פרוש = באור – commentary.

² יסוד – basis.

³ שוא (לשוא) – is hateful.

⁴ תמצית – essence, summary.

⁵ ולגור – to convert.

- 1 ... ואהבת לרעה כמוך – אני יי!
 2 לא תשנא את אחיך בלבבך...
 3 ... הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא.
 4 לא תקם ולא תטר...
 5 לא תלך רכיל בעמך...
 6 ... לא תעמד על-דם רעה – אני יי!

נצי למע מביאה מלחמות וחרבן⁸. השנאה יכולה להביא חרבן לא רק לשנא (לאיש ששונאים אותו), אלא גם לשנא עצמו.

3. הוכח תוכיח⁹ – אם אדם רואה את חברו חוטא, הוא חייב לדבר על לבו שימתן את מעשיו. כל בני האדם אחראים¹⁰ זה לזה; ועל-כן אם איש אחד חוטא, וחבריו אינם "מוכיחים"¹¹ אותו, יש להם חלק בחטא הזה. אבל כאשר אדם מוכיח את חברו, הוא צריך להזהר שלא לביש אותו בפני אנשים אחרים, כי אין חטא גדול מזה.

4. לא תקם – לא תבקש נקמה¹¹. לא-תטר¹² – לא תשמר שנאה בלבבך. אפלי אם עשה לך אדם רעה, עליך לסלח לו. אסור לבקש נקמה או לשמר שנאה בלבב נגד האיש.
 5. לא תלך רכיל בעמך – אסור ללכת מאיש לאיש ולספר דברי רכילות¹³, או לשון הרע¹⁴, על בני אדם אחרים. חכמינו אמרו, כי הרכילות יותר מסכנת¹⁵ מרצח, כי היא הורסת¹⁶ את השם השוכן של האדם.

6. לא תעמד על-דם רעה – אם אתה רואה

1. ואהבת לרעה כמוך – אתה חייב לאהב כל אדם כמו שאהב אוהב את עצמך; אבל לא יותר, כי שניכם נבראתם בצלם אלהים ושניכם חשובים לפני הבורא.

התלמוד מספר על איש אחד שבא אל החכמים ושאל: מה אעשה? הנה צנה אותי איש אחד: "לך נהרג אדם, ואם לא, אני אהרג אותו". אמרו לו החכמים: אסור לך לקחת את חיו של איש אחר, כדי להציל את תניף. אבל במקום אחר שאלו חכמי התלמוד: מה לעשות, אם שני אנשים היו הולכים במדבר, ולאחד מהם היו מעט מים; אם ישתו שניהם, שניהם ימותו; ואם ישתה אחד מהם, יתיה עד שיבוא למקום שיש בו מים. אמר להם רבי עקיבא: ישתה האחד שלו המים, כי גם תניף חשובים לפני הבורא, ואין הוא חייב למות כדי להציל את חיי חברו.

2. לא תשנא את אחיך בלבבך – אסור לאדם לשמר בלבבו שנאה¹⁷ לאחר, ובחוד אם זאת היא שנאת-חנם (שנאה בלי סיבה). שנאת חנם בין איש לרעהו, בין עם לעם ובין

⁸ שנאה – hatred. ⁹ נצע – race. ¹⁰ אחראי – responsible. ¹¹ נקמה – revenge. ¹² לטר – לשמר שנאה בלבב. ¹³ רכילות – slander, gossip. ¹⁴ לשון הרע – evil tongue, gossip. ¹⁵ סכנה (מסכן) – danger. ¹⁶ להרס – to destroy.

¹⁷ שנאה – hatred. ¹⁸ נצע – race. ¹⁹ אחראי – responsible. ²⁰ נקמה – revenge. ²¹ לטר – לשמר שנאה בלבב. ²² רכילות – slander, gossip. ²³ לשון הרע – evil tongue, gossip. ²⁴ סכנה (מסכן) – danger. ²⁵ להרס – to destroy.

- 7 לא תִקְלַל חֵרֶשׁ, וְלִפְנֵי עֹר לא תִתֵּן מִכְשָׁל;
וְרֵאתָ מֵאֲלֹהֶיךָ – אֲנִי יי.
8 אָרוּר מִשְׁנֵה עֹר בְּדֶרֶךְ...
9 מִפְּנֵי שִׁיבָה תִּקּוּם, וְהִדְרִית פָּנָי זָקֵן; וְרֵאתָ
מֵאֲלֹהֶיךָ – אֲנִי יי.
10 אֱלֹהִים לא תִקְלַל, וְנָשִׂיא בְעֵמֶק לא תֹאֵר.
11 לא תִחְמַד בֵּית-רֶעֶף; לא תִחְמַד אִשֶּׁת רֶעֶף,
וְעִבְדּוֹ, וְאִמָּתוֹ, וְשֹׁרוֹ, וְנַחֲמֻרוֹ, וְכָל אֲשֶׁר
לִרְעָף.

שם : 14

דברים כו : 18

ויקרא יט : 32

שמות כב : 27

שמות כ : 14

שִׁיבָה זָקֵן – הָאָדָם חָיִב לְכַבֵּד אִישׁ זָקֵן וְלִקְוֹם
מִפְּנֵי. "זָקֵן" פָּרוּשׁוֹ גַּם אִישׁ חָכֵם, שֶׁלֹּמֶד הִרְבֵּה
חֻזָּה וְנִדְעָה.

10. אֱלֹהִים – שׁוֹפֵט. נָשִׂיא – מוֹשֵׁל. תֹּאֵר –
תִּקְלַל. 11. אֱלֹהִים לא תִקְלַל זָקֵן – אָסוּר
לְקַלֵּל אוֹ לְבַזּוֹת 20 שׁוֹפְטִים, מוֹשְׁלִים וְנֹאשִׁי-
הָעָם, אֲלֵא צָרִיכִים לְכַבֵּד אוֹתָם. בְּמָקוֹם שֶׁאֵין
כְּבוֹד לְשׁוֹפְטִים וְלְמוֹשְׁלִים, אֵין שָׁם גַּם כְּבוֹד
לְחָק וְלְמִשְׁפָּט.

11. לא תִחְמַד זָקֵן – אָסוּר לְאָדָם לְחַמְדּוֹ 21
אֶת הַרְבוּשׁ 22 שֶׁל אַחֵר וְלִחְשֵׁב מִחֻשְׁבוֹת רְעוּת,
אִיךָ לְקַחַת אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא-יִשְׁרָה. רֵב
הַפְּשָׁעִים 23 בְּעוֹלָם בָּאִים מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי-אָדָם
חוֹמְדִים אֶת הַרְבוּשׁ שֶׁל אַחֲרֵים, חֲקֹמֵיגוֹ אֲמָרוּ:
"אֵיזֶהוּ עֲשִׂיר? – הַשְׁמַח בְּחֵלְקוֹ". הַ"עֲשִׂיר"
הָאֲמָתִי הוּא זֶה שֶׁאֵינוֹ חוֹמֵד אֶת "חֵלְקוֹ" (רְבוּשׁוֹ)
שֶׁל אַחֵר. "לא תִחְמַד" הוּא הַדְּבָר הָאֲחֵרוֹן
בְּעֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת (רֵאשׁ פֶּרֶק ב: 10).

אָדָם שֶׁחָיָה בְּסִכְנָה 24, אֵין אִתּוֹ יָכוֹל לְעֲמֹד
בְּצֹד וְלֹא לְעֲשׂוֹת דְּבָר; אִתּוֹ חָיִב לְעֹזֵר לוֹ
וּלְהַצִּיל אוֹתוֹ.

7. לא תִקְלַל חֵרֶשׁ – אָסוּר לְקַלֵּל 25 אֶת
הַחֵרֶשׁ 26, אֶת-עַל-פִּי שֶׁאֵין הוּא יָכוֹל לְשַׁמֵּעַ
אֶת הַקְּלָלָה 27. וְלִפְנֵי עֹר לא תִתֵּן מִכְשָׁל –
אָסוּר לְשִׂים מִכְשָׁל 28 בְּדֶרֶכּוֹ שֶׁל הָעוֹר 29 כְּדִי
לְהַפִּיל אוֹתוֹ, אוֹ כְּדִי שֶׁאֲנָשִׁים יִצְחָקוּ עָלָיו.

מִן הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲנִיחֵנו לְוֹמְדִים עוֹד, שֶׁאָסוּר
לְתֵת לְאָדָם עֲצָה 30 רְעָה בְּכֻנָּה 31 כְּדִי
לְהַכְשִׁיל 32 אוֹתוֹ. כָּל אָדָם הוּא "עוֹר" בְּדִבְרֵים
שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ עֲלֵיהֶם, אוֹ שֶׁאֵינוֹ מֵבִין אוֹתָם.

8. אָרוּר – מִקְלָל 33. מִשְׁנֵה – מִרְאָה לְאָדָם
דֶּרֶךְ לא נְכוֹנָה 34. מִשְׁנֵה עֹר בְּדֶרֶךְ – אָדָם
שֶׁמוֹלִיךְ אֶת הָעוֹר בְּדֶרֶךְ לא נְכוֹנָה, אוֹ טוֹתוֹ
עֲצָה רְעָה לְאִישׁ כְּדִי לְהַכְשִׁיל 35 אוֹתוֹ.

9. שִׁיבָה – זָקֵן 36. וְהִדְרִית – כְּבוֹד. מִפְּנֵי

17 לְקַלֵּל (קְלָלָה) – to curse. 18 חֵרֶשׁ – deaf. 19 מִכְשָׁל – stumbling-block. 20 עוֹר – blind.
21 עֲצָה – advice. 22 בְּכֻנָּה – intentionally. 23 לְהַכְשִׁיל – to mislead. 24 אָרוּר – מקלל – cursed.
25 מִשְׁנֵה – misdirects, misleads. 26 שִׁיבָה – זָקֵן – old age. 27 מוֹשֵׁל – ruler. 28 מִכְשָׁל – crime.
29 לְכַבֵּד – to respect. 30 לְחַמְדּוֹ – to covet. 31 רְבוּשׁ – property. 32 עֲשִׂיר – crime.

סָרַק יג הַגֵּר הַיָּתוֹם וְהָאֶלְמָנָה

מבוא

הַגֵּר לֹא יֵרָאֵל לֹא שָׁכַח אֶף פָּעַם, כִּי בְּרֵאשִׁית
הַהִיסְטוֹרְיָה שְׁלֹו הָיָה עִם שְׁלֹו גֵרִים וְעַבְדִּים;
וְלִכֵּן אֵין עִם שְׁיֹדֵעַ אֶת "נֶפֶשׁ הַגֵּר" כִּמּוֹ עִם
יִשְׂרָאֵל. הַתּוֹרָה מְלַאָּה מִצְוֹת שֶׁכּוּא לְהַגִּי
עַל הַגֵּר.

לְעַמִּים הָאֲחֵרִים הָיָה חֹק אֶחָד לְאֻזְרָתִים:
וְחֻקִּים מִיְּחָדִים לְגֵרִים. חֻקֵּי הַתּוֹרָה אֵינָם
מְבַדִּילִים בֵּין הָאֻזְרָה וּבֵין הַגֵּר. זֶה הוּא חֹק
הוּמָאניטָארי, שֶׁאֵין כְּמוֹהוּ אֲצִל כָּל עַם
מִעַמֵּי הַקָּדָם.

הַתּוֹרָה אוֹמֶרֶת כִּי תִיב אָדָם לְהַתְנַהֵג עִם

הָאֶלְמָנָה וְהַיָּתוֹם, כִּמּוֹ הַגֵּר, הֵם אֲנָשִׁים חַלְשִׁים.
שֶׁאֵין לָהֶם בַּעַל אוֹ אֵב שֶׁיִּגְמִי עֲלֵיהֶם מִפְּנֵי
הַחֹק; לִכֵּן תִּיב כָּל אָדָם לַעֲזֹר לָהֶם וּלְהַגִּי
עֲלֵיהֶם. הָאֱלֹהִים עֲצָמוּ נִקְרָא בְּשֵׁם "אָבִי
יְתוֹמִים וְדִין אֶלְמָנָה" (תהלים סח: 6).

¹ לְהַגִּי - to protect. ² אֻזְרָה - native-born. ³ לְהַבְדִּיל - to distinguish. ⁴ הוּמָאניטָארי - humanitarian.
⁵ לְהַתְנַהֵג - to treat. ⁶ תְּמִצִּית - essence. ⁷ דִּין = שֹׁפֵט - judge.

- 1 חָקָה אֶחָת לַגֵּר ... חָקָה אֶחָת יִהְיֶה לָכֶם וּלְגֵר וּלְאַנְרַח הָאָרֶץ. במדבר ט: 14
2 תּוֹרָה אֶחָת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וּלְגֵר הַגֵּר וְלְאַנְרַח אִתְּכֶם. שם טו: 16
3 וְכִי יִגֹּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם, לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ. וְכַאֲנִיחַ מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם, וְאַהֲבַת לוֹ כְּמוֹךָ; כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... שם כז: 20
4 וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ; כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. שם כז: 20
5 וְגֵר לֹא תִלְחָץ; וְאַתֶּם יָדַעְתֶּם אֶת-גִּפְשׁ הַגֵּר, כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. שם כז: 9
6 כָּל אֲלֻמְנָה וְיָתוֹם לֹא תַעֲנוּן. שם כז: 9
7 אִם עֲנָה תַעֲנֶה אוֹתוֹ, כִּי אִם צָעַק יִצְעַק אֵלַי, שָׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹתוֹ; וְחָרָה אַפִּי וְהִרְגָתִי אֶתְכֶם בְּחָרֶב, וְהָיוּ נְשִׁיכֶם אֲלֻמְנוֹת וּבְנֵיכֶם יָתוֹמִים. שם כז: 21-23

1. חָקָה אֶחָת יִהְיֶה לָכֶם – אָסוּר שִׁיחִיָּה לְיִשְׂרָאֵל חָק אֶחָד לְאַנְרַחִים וְחָקִים מִיְּחֻדִּים לְגֵרִים. כָּל הָאֲנָשִׁים שֶׁרִים לְפָנֶי הַחָק.
2. תּוֹרָה אֶחָת – חָק אֶחָד.
3. לֹא תוֹנוּ אוֹתוֹ – לֹא תַרְמוּ אוֹתוֹ. אָסוּר לְהוֹנוֹת (לְרַמּוֹת) אֶת הַגֵּר כְּאִשֶּׁר נִתְּנָם לוֹ עֲבוּדָה, כְּאִשֶּׁר מוֹכְרִים לוֹ אוֹ קוֹנִים מִמֶּנּוּ וְכוּ'. הַתּוֹרָה תּוֹנֶה עַל הַמַּצָּוָה הַזֹּאת כִּמְהָ פְּעָמִים. כְּאִנְרַח מִכֶּם יִהְיֶה – צָרִיכִים לְהַתְּנֶנּוּ עִם הַגֵּר כְּמוֹ עִם אֲנִיחָה, וְלֹא לְהַבְדִּיל בֵּינֵיהֶם. וְאַהֲבַת לוֹ כְּמוֹךָ – מַצָּוָה זֹאת הִיא הוֹסֵפָה לְמַצְוֹת „וְאַהֲבַת לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ” (רֹאה פָּרָק

1. לְהוֹנוֹת – לְרַמּוֹת – to cheat, to defraud.
2. לְלַחֵץ – to oppress.
3. לְצַעַר – לענות – to cause grief or suffering.
4. לְהִרְגֵּשׁ – to feel.

פרקי חיי המשפחה

מבוא

נשואים בין קרובים¹⁵. לנשואים אסורים אלה קוראים "גלוי-ערויות"¹⁴. יש בתורה רשימה של שלשה-עשר קרובים שאסור לאדם לשאת לאשה, ואלה הם:

- א. אמו של אדם;
- ב. אשת-אביו (שאינה אמו);
- ג. אחותו - בת-אביו, או בת-אמו;
- ד. בתו;
- ה. נכדתו¹⁶ - בת-בנו, או בת-בתו;
- ו. דודתו - אחות-אביו;
- ז. דודתו - אחות-אמו;
- ח. דודתו - אשת אחי-אביו;
- ט. בלתו¹⁷ - אשת-בנו;
- י. גיסתו¹⁸ - אשת-אחיו;
- יא. אשה ובתה;
- יב. אשה ונכדתה (בת-בנה, או בת-בתה);
- יג. אשה ואחותה.

נשואי-תערובת¹⁹. - התורה אוסרת נשואים בין יהודים ולא-יהודים. נשואי כאלה נקראים "נשואי-תערובת".

עם ישראל היה תמיד אחד העמים הקטני ביותר בעולם, ולכן נשואי-תערובת הו

המשפחה בישראל. - המשפחה היא היסוד של העם ושל החברה. אי אפשר שיהיה עם בריא²⁰ וחזק, אם המשפחה אינה בריאה וחזקה.

המשפחה נוצרת על-ידי ברית בין איש ואשה - על-ידי נשואים²¹. הנשואים הם ברית דתית, ולכן אסור לחלל את קדשת המשפחה. הרבה מצוות יש בתורה שבאו לשמר על טהרת המשפחה בישראל ועל קדשתה.

המפקיד²² החשוב ביותר של המשפחה הוא להוליד²³ ילדים. המצוה הראשונה בתורה²⁴ (613) המצוות שבתורה היא מצוות "פרו ורבו"²⁵. זאת היא המצוה הראשונה שצוה ה' את אדם הראשון ואת אשתו.

ההורים (האב והאם) חייבים לתת לילדיהם לא רק אכל ובגדים, אלא גם חינוך²⁶ טוב. הם חייבים ללמד אותם את התורה, כדי שילכו בדרך ה' ויהיו חיים טובים ומוסריים²⁷.

והילדים חייבים לכבד את ההורים שלהם ולשמע בקולם. "כבד את-אביו ואם-אמו" הוא אחד מעשרת הדברות.

נשואים אסורים²⁸. - התורה אוסרת

1 יסוד - foundation, basis. 2 חברה - society. 3 בריא - healthy. 4 נוצרת (ליצר) - s formed. 5 ברית - agreement, covenant. 6 נשואים - marriage. 7 לחלל - to desecrate. 8 טהרה - purity. 9 תפקיד - role, function. 10 להוליד - to give birth. 11 פרו ורבו - so fertile and increase. 12 חינוך (לחנך) - education. 13 מוסרי - moral. 14 נשואים אסורים = גלוי ערויות - orbidden marriages. 15 קרוב - relative. 16 נכדה - granddaughter. 17 בלה - laughter-in-law. 18 גיסת - sister-in-law. 19 נשואי-תערובת - mixed marriages.

סכנה גדולה לקיום²⁰ של העם. מלבד זה, יש סכנה לאשר²¹ ולשלמות²² של המשפחה. כאשר האיש ואשתו אינם בני דת אחת ועם אחד.

ברית מילה. – למדנו (פרק א), כי ישראל הוא עם נבחר: ה' בחר בישראל וברת אמו ברית. אבל לפני הברית עם כל העם לרגלי הר סיני, ברית ה' ברית עם אברהם, האב הראשון של העם העברי. האות (הסימן) של הברית היה המילה²³. ולכן, יהודי שאינו מקיים (שומר) את מצות המילה, אינו נחשב כבן לעם ישראל, כי הוא מפר (מבטל)²⁴ את הברית בינו ובין האלהים.

פדיון²⁵ הבכור. – הרבה מצוות בתורה באו להוקיר לנו את הנס הגדול של יציאת מצרים; אחת מהן היא מצוות פדיון הבכור. המצוה הזאת מוקירה לנו, כי כאשר מתו הבכורות של המצרים, לא מת מבני ישראל אף בכור אחד. מפני זה צוה ה' לקדש את כל בכורי ישראל. בראשונה היו הבכורות בנהגי המשפחה והעם, והם אשר הקריבו את הקרבנות (ראה שמות כד: 5). אחרי-כן, כאשר נבחר שבט לוי לשירת במקדש במקום הבכורות, צוה התורה לפדות (לקנות)²⁶ את הבכורות (ראה במדבר ג: 12-13). האב תיב לפדות את בנו הבכור מן הכהן ולשלם לכהן חמשה שקלים.

כבוד אב ואם. – ראינו כי התורה מצוה את הבנים והבנות לכבד את ההורים שלהם ולשמע בקולם. אבל אם אין הבן מכבד את הוריו, אינו שומע בקולם ועושה חטאים אחרים, חייבים ההורים להזהיר אותו וגם לענש אותו (לתת לו ענש). ואם הבן ממשיך (מוסיף) לחטא, יכולים ההורים להביא את בנו למשפט. בית-המשפט יכול היה לתת לבן כזה עונשים כבדים.

ירשה²⁷. – לפי חקי ישראל, מקבל הבן הבכור שני חלקים מן הירשה (הנחלה) שמשאיר האב לבניו אחרי מותו. אסור לאב לסור מן החק הזה ולתת לבן אחר את הנכיות²⁸ של הבן הבכור.

בדרך כלל מקבלים ירשה רק הבנים. אבל אם מת האיש בלי בנים, אז מקבלות הבנות את הירשה. ואם אין לו גם בנות, עוברת הירשה לקרובים של המת.

גט²⁹. – הפעל יכול לגרש את אשתו, אם בגדה³⁰ האשה בכעלה, אם אין אהבה ושלוש במשפחה, או מפני כמה סבות אחרות. מי שמגרש (משלח)³¹ את אשתו צריך לתת לה גט³².

איש שמגרש את אשתו יכול לשוב ולשאת (לקחת) אותה לאשה. אבל אם הלכה האשה ונשא³³ איש אחר, וגם האיש השני גרש אותה או מת, אין הפעל הראשון יכול לשוב ולשאת אותה.

²⁰ קיום - existence. ²¹ אשר - happiness. ²² שלמות - integrity, harmony. ²³ מילה (למול) - circumcision. ²⁴ להפר - לביטול - to break, to annul. ²⁵ לפדות (פדיון) - to redeem. ²⁶ בכור, בכורות - first-born (male). ²⁷ ירשה - inheritance. ²⁸ זכות, זכיות - right(s), privilege(s). ²⁹ גט = ספר בריתות - a divorce. ³⁰ לבגד - to be unfaithful. ³¹ לגרש = לשלח - to divorce. ³² להנשא - to be married.

יבום וחליצה. – אם מת אדם בלי בנים, אחי-המת היה לוקח את אשת-המת לאשה ומקבל את הירשה³² של אחיו. הבן הראשון שילדה האשה נקרא על-שם המת. המנהג³³ הזה (שנמצא גם אצל עמים אחרים) בא להשאיר זכר³⁴ למת, כדי שהאנשים לא ישכחו את שמו. לנשואים כאלה קוראים יבום (ליבם)³⁵. אחי-המת נקרא "יבם", ואשת-המת נקראת "יבמה".

אבל אם לא חפץ היבם (אחי-המת) ליבם את אשת-אחיו, אז הביאה אותו האשה אל בית-הדין. שם היתה האשה חולצת (מסירה)³⁶ את הנצל שלו מעל רגלו, יורקת³⁷ לפניו על הארץ, ואז היה בית-הדין טמן לה רשות להנשא³⁸ לאיש אחר. השכם³⁹ הזה נקרא

"חליצה". חליצת הנצל פרושה, כי האיש מותר⁴⁰ על זכותו⁴¹ לשאת את אשת-אחיו ולקבל את הירשה⁴² של אחיו.

מצות היבום היתה חשיבה בזמן שבני-ישראל היו עם של עובדי-אדמה. בימים ההם היתה לכל אדם גחלת אדמה, שאקרא על שמו ועברה בירשה מאב לבן. על-ידי היבום נשאר זכר⁴³ למת וגם הגחלה נשארה במשפחה.

אבל כאשר הלכו היהודים לעלה, לא היתה מצות היבום חשיבה עוד כל-כך. בשנת 1000 אחרי ספירת הוצרים, שם רבנו גרשם חרם (אסור)⁴⁴ על כל יהודי שינשא יתור מאשה אחת. החרם הזה נקרא "חרם דרבנו גרשם". מאז אין היהודי נשא יתור מאשה אחת ואינו מיבם. במקום יבום יש היום רק חליצה.

³² מנהג – custom. ³³ זכר – remembrance. ³⁴ יבום (ליבם) – levirate marriage. ³⁵ לחלץ = לתסיר –
³⁶ to remove. ³⁷ לירק (יורקת) – to spit. ³⁸ טכס – ceremony. ³⁹ ליתור – to renounce.
⁴⁰ חרם – אסור – excommunication.

פרו ורבו

פרו ורבו

1 ... פרו ורבו ומלאו את-הארץ...

בראשית א: 28

נשואים אסורים

גלוי עריות

2 איש איש אל-כל-שאר בשרו לא תקרבו

לגלות ערוה, אני יי:

(א) ... וערות אמה לא תגלה...

(ב) ערות אשת-אביך לא תגלה...

(ג) ערות אחותך בת-אביך או בת-אמה...

לא תגלה...

(ד) [ערות בתך לא תגלה.]

(ה) ערות בת-בנה או בת-בתך לא תגלה...

(ו) ערות אחות-אביך לא תגלה...

(ז) ערות אחות-אמה לא תגלה...

(ח) ערות [אשת] אחי-אביך לא תגלה...

ידדתך היא.

(ט) ערות כלתך לא תגלה, אשת בנה היא...

פרו ורבו

1. פרו ורבו - יהיו לכם הרבה פרות (בנים) ותהיו רבים. זאת היא הבקשה שבברך ה' את אדם ונתנה. זאת היא גם המצוה הראשונה בתורה.

נשואים אסורים

2. שאר-בשר - קרובי. לגלות ערוה - לשאת לאשה קרובי משפחה. נשואים עם קרובי משפחה (שאר-בשר) נקראים "גלוי-עריות"¹¹, והם נשואים אסורים. יש בתורה שלושה-עשר נשואים אסורים, או גלוי-עריות.

2 (ב) אשת-אביך - אפילו אם אין היא אמה. 2 (ג) בת-אביך או בת-אמה - אבל יכול אדם לשאת לאשה את בת אשת-אביו, שאינה אחותו.

2 (ד) בתך - לא כתוב בתורה בפרוש שאסור לאדם לשאת לאשה את בתו; אבל מן הפסוק הבא, האומר שאסור לאדם לשאת את נכדתו (בת-בנו או בת-בתו)¹⁶, אנוחז מבינים שבנדאי אסור לו לשאת את בתו.

2 (ח) אשת אחי-אביך - אסור לשאת לאשה את הדודה שהיא אשת אחי-האב.

2 (ט) כלתך - אשת-בנה¹⁷.

(י) עֲרֹנֹת אִשֶּׁת-אָחִיךָ לֹא תִגְלֶה...

(יא) עֲרֹנֹת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תִגְלֶה.

(יב) אֶת-בֵּית-בְּנֵה וְאֶת-בֵּית-בָּתָּהּ לֹא תִקַּח...

(יג) וְאִשָּׁה אֶל-אָחִתָּהּ לֹא תִקַּח... לְגִלּוֹת

עֲרֹנָתָהּ עָלֶיךָ בְּחַיֶּיהָ.

ויקרא יח: 6-18

נְשׂוּאִים אֲסוּרִים לִכְתֵּן 3 וַיֹּאמֶר יי אֶל-מֹשֶׁה: אָמַר אֶל-הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֹהֲרֹן:

4 ...וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקַּח, כִּי קֹדֶשׁ הוּא לַאלֹהִיו...

הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל 5 וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל... אֶלְמֶנָה וְגְרוּשָׁה... לֹא יִקַּח, כִּי אִם בְּתוּלָה מִעַמּוּי יִקַּח אִשָּׁה.

ויקרא כא: 14, 10, 7, 1

שמות כ: 13

קֹדֶשֶׁת הַמִּשְׁפָּחָה 6 לֹא תִנָּאֵף.

נְשׂוּאֵי תַעֲרֻכָּה

לֹא תִתְחַמֵּן בָּם 7 וְלֹא תִתְחַמֵּן בָּם [בְּנִיזִם]: בְּתֻקָּה לֹא תִתֵּן לְבָנוֹ, וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לְבִנָּהּ; כִּי יִסִּיר אֶת-בִּנְיָהּ מֵאֲחֵרֵי, וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים...

5. וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל - אֵינִי יָכוֹל לְשַׁאֵת אִשָּׁה גְרוּשָׁה אוֹ אֶלְמֶנָה. בְּתוּלָה - אִשָּׁה שְׂלֵמָה הָיְתָה וְנִשְׁאַתָּה אַף פַּעַם. מִעַמּוּי - אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית אִשֶּׁת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל צָרִיכָה לִהְיוֹת אִשׁ יִשְׂרָאֵלִית, שְׂלֵמָה הָיְתָה וְנִשְׁאַתָּה לְשׁוֹם אִישׁ אֲחֵר. 6. לֹא תִנָּאֵף - לֹא תִקַּח לָךְ אִשָּׁה שְׂאִינִי שְׁלֹף. זֶה הוּא הַדְּבָר הַשְּׂבִיעִי בַּעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת

נְשׂוּאֵי תַעֲרֻכָּה¹⁰

7. לִהְתַּחֲמֵן - לְשַׁאֵת לְאִשָּׁה, אוֹ לְהַנְשִׂא לְאִשׁ. הַתּוּרָה אוֹסֶרֶת לִיהוּדֵי לִהְתַּחֲמֵן עִנִּי הַנִּיזִים. יִסִּיר אֶת-בִּנְיָהּ - יִרְחִיק אֶת לֵב בֶּן

2 (י) אִשֶּׁת-אָחִיךָ - אֲסוּר לְשַׁאֵת אֶת אִשֶּׁת-הָאָח. אֶלָּא אִם מֵת הָאָח בְּלִי בָנִים (רְאֵה "יְבוּם וְחִלּוּצָה" בְּסוֹף הַפָּרָק הַזֶּה).

2 (יב) אֶת-בֵּית-בְּנֵה וְכו' - אֲסוּר לְשַׁאֵת אִשָּׁה וְנִכְדָּתָה¹⁶.

2 (יג) וְאִשָּׁה אֶל-אָחִתָּה... בְּחַיֶּיהָ - אֲסוּר לְשַׁאֵת שְׁתֵּי אָחִיוֹת, כְּאִשֶּׁר שְׁתֵּיהֶן בְּחַיִּים; אֲבָל אִם מֵתָה הָאִחָה, יָכוֹל הָאִישׁ לְשַׁאֵת אֶת אָחִתָּה.

4. וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה - אֲסוּר לְכַתֵּן לְשַׁאֵת אִשָּׁה שְׁהָיְתָה נִשְׁאַתָּה, וּבְעֵלָהּ גֵּרָשׁ אוֹתָהּ.

עם קדוש אמה

8 כי עם קדוש אמה ליי אלהיך; בך בחר יי
אלהיך, להיות לו לעם סגלה מכל העמים
אשר על-פני האדמה.

דברים ז: 3-6,4

ברית מילה

9 ברית בין ה' וישראל ויאמר אלהים אל-אברהם:

10 ואמה את-בריתי תשמר, אמה וזרעה אחריך
לדורתם.

11 זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם, ובין
זרעה אחריך: המול לכם כל-זכר... והיה
לאות ברית ביני וביניכם.

12 ובן-שמנת ימים ימול לכם כל-זכר
לדורתיכם...

13 וערל זכר אשר לא ימול... ונכרתה הנפש
ההיא מעמיה; את-בריתי הפר.

בראשית יז:
14, 12-9

מאחרי ה', מאחרי דת ישראל ועם ישראל.
עם סגלה - עם יקר ואהוב⁴¹.

ברית מילה⁴²

10. את-בריתי תשמר - ה' בחר באברהם
וברת (עשה) ברית⁴³ עמו ועם זרעו (בניו)
אחרי. האות (הסימן) של הברית היה המילה.
לדורתם - הברית ומצוות המילה הן לכל
הדורות.

11. המול לכם כל זכר - תמולוג כל בן
מזרע אברהם.

12. ובן שמנת ימים - מלים⁴⁴ את הילד ביום
השמיני להלדתו; אבל אם הוא חולה, אפשר
לדחות⁴⁵ את המילה.

13. ערל - אדם שלא נמול⁴⁶. ונכרתה הנפש
ההיא - האיש שהוא ימות ("כרת" היא מיתה
בידי שמים ולא בידי אדם). אדם מזרע
אברהם שלא נמול אינו נחשב כבן לעם ישראל;
הוא נחשב לנכרי. הפר - בפסל⁴⁷. את-בריתי
הפר - יהודי שלא נמול מבטל את הברית
בינו ובין ה', ולכן אין הוא נחשב ליהודי. מצוות
המילה היא אחת המצוות החשובות ביותר
בתורה.

41. ערל - uncircumcised.

42. לדחות - to postpone.

43. סגלה - treasured possession.

פרדיון הבכור

- קדשת הבכור 14 קדש-לי כל-בכור... בבני ישראל, באדם ובבהמה...
- פרדיון הבן 15 ...אך פדה תפדה את בכור האדם, ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה.
- 16 ופרדיו - מבן-חדש תפדה: בערךך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש...
- מה זאת? 17 והיה כי ישאלך בנוך מחר לאמר: מה זאת?
- 18 ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים;
- 19 ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויהרג יי כל-בכור בארץ מצרים, מבכר אדם ועד בכור בהמה.

שמות יג: 2

במדבר יח
16-15

שמות יג: 14-15

על-כן... כל-בכור בני אפדה.

- פרדיון הבכור⁴⁵
14. קדש-לי - כל הבכורות של ישראל הם קדושים לה, גם בכורות האדם וגם בכורות הבהמה.
15. פדה תפדה את בכור האדם - האב חייב לפדות (לקנות) מהפחן את בנו הבכור בחמשה שקלים. פודים רק בן זכר, שהוא בכור לאמו (אסלו אם היו לאב עוד בנים מאשה אחרת). אין האב צריך לפדות את בנו הבכור, אם הוא פחן או לוי, או אם אשתו היא בת פחן או בת לוי. בכור הבהמה - אם היא בהמה טהורה (כשהיה), צריכים לתת אותה למקדש; אבל אם היא בהמה טמאה
- (לא-כשהיה), מוכרים אותה וקונים בפסח בהמה טהורה ונותנים למקדש.
16. ופרדיו - כסף הפרדיון שלו (של בכור האדם). מבן-חדש תפדה - פודים את הבן כאשר הוא בן שלושם ואחד יום. בערךך - הערך (המחיר) של הפרדיון. כסף חמשת שקלים - חמשה שקלים של כסף. בשקל הקדש - לשקל היו משקלים⁴⁶ שונים; "שקל הקדש" היה המשקל הרשמי⁴⁷, שלפיו היו משלמים את המסים⁴⁸ למקדש.
18. בחזק יד - ביד חזקה. כי הקשה פרעה לשלחנו - כאשר היה קשה לפרעה (לא רצה) לשלח את בני ישראל.

⁴⁵ ערך = מחיר - value, price. ⁴⁶ משקל - weight. ⁴⁷ רשמי - official. ⁴⁸ מס - tax.

כבוד אב ואם

- כבוד הורים 21 כבוד את-אביו ואת-אמו, למען יארכו
ימיו על האדמה, אשר יי-אלהיו נתן לה.
שמות כ: 12
- 22 איש אמו ואביו תיראו... אני יי-אלהיכם.
ויקרא יט: 3
- בן סורר ומורה 23 כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, איננו שמע
בקול אביו ובקול אמו, ויסרו אותו, ולא ישמע
אליהם;
- 24 ותפשו בו אביו ואמו, והוציאו אתו אל-זקני
עירו ואל-שער מקמו.
- 25 ואמרו אל-זקני עירו: "בגנו זה סורר ומורה,
איננו שמע בקולנו, זולל וסבא".
- 26 ורגמיהו כל-אנשי עירו באבנים, ומת; ובערת
הרע מקרבך. וכל-ישראל ישמעו ויראו.
- דברים כא:
21-18

כבוד אב ואם

21. כבוד - תן כבוד. כבוד אב ואם הוא
אחד מעשרת הדברות. בן שאינו מכבד את
הוריו (אביו ואמו), כאשר יגדל, לא יכבד
ולא ישמר גם את תפי המדינה²¹ ואת תפי
האלהים. למען יארכו ימיו - אם ישמרו
בני ישראל את המצוה של כבוד אב ואם, אז
יהיה העם חיים ארוכים בארצו. עם שגניו
אינם מכבדים את הוריהם, אינו יכול לחיות
בעם זמן רב.
22. תיראו - תהיה לכם יראת-כבוד²².
23. בן סורר²³ - בן שסר מן הדרך הנשקפה.
מורה - מורד²⁴. ויסרו אותו - ענשו אותו²⁵.

²¹ מדינה - State. ²² יראת-כבוד - reverence. ²³ סורר - delinquent. ²⁴ מורה - מורד - defiant, rebellious.
²⁵ לְיָסֵר = לענש - to discipline, to punish. ²⁶ זולל - glutton. ²⁷ סבא = שכור - drunkard.
²⁸ תענוגות - pleasures. ²⁹ לזלל - to rob. ³⁰ לרגום = לקלל - to stone. ³¹ לבצר - to purge, to remove.

מִכָּה הוֹרִי	27	וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ – מוֹת יוֹמָת.	שמות כא : 15
מִקְלָל הוֹרִי	28	וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ – מוֹת יוֹמָת.	שם : 17

יְרֵשָׁה

זְכוֹת הַבְּכוֹרָה	29	כִּי תִהְיֶינָה לְאִישׁ שְׁמֵי נָשִׁים, הָאֵחָת אֲהוּבָה וְהָאֵחָת שְׁנוּאָה, וַיֵּלְדוּ לוֹ בָּנִים הָאֲהוּבָה וְהַשְּׁנוּאָה, וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לְשִׁנְיָאָה;	
	30	וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת-בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לוֹ – לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת-בֶּן-הָאֲהוּבָה עַל- פְּנֵי בֶן-הַשְּׁנוּאָה הַבְּכֹר;	
	31	כִּי אֶת-הַבְּכֹר בֶּן-הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר, לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ, כִּי... לוֹ מִשְׁפָּט הַבְּכוֹרָה.	דברים כא : 15-17
הַעֲבֵרַת הַיְרֵשָׁה לְקְרוֹבִים	32	... אִישׁ כִּי יָמוּת, וּבֶן אֵין לוֹ, וְהַעֲבֵרְתָּם אֶת- נַחֲלָתוֹ לְבָתוֹ.	
	33	וְאִם אֵין לוֹ בֵּת, וְנָתַתָּם אֶת-נַחֲלָתוֹ לְאָחָיו.	

אוֹהֵב אֶת הָאִשָּׁה הָאֵחָת יוֹתֵר מִן
הַשְּׁנִיָּה.

30. בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת-בָּנָיו – בְּיוֹם שֶׁהוּא מְחַלֵּק
לְבָנָיו אֶת הַנְּחִלָּה (הַיְרֵשָׁה) ²⁷ שֶׁלוֹ. לֹא יוּכַל –
אֵין לוֹ רְשׁוּת. לְבַכֵּר ²⁸ – לָתֵת לוֹ יוֹתֵר זְכוּיוֹת;
אֵין לָאֵב רְשׁוּת לָתֵת אֶת זְכוּיוֹת הַבְּכוֹרָה לְבֶן
הַשְּׁנִיָּה (בֶּן-הָאֲהוּבָה).

31. כִּי אֶת-הַבְּכֹר בֶּן-הַשְּׁנוּאָה יִכִּיר – אֵלָּא
הוּא חַיֵּב לְהִכִּיר אֶת הַזְכוּיוֹת שֶׁל הַבְּכוֹר וְלָתֵת
לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים מִכָּל הַיְרֵשָׁה. כִּי לוֹ מִשְׁפָּט
הַבְּכוֹרָה – כִּי יֵשׁ לוֹ הַזְכוּיוֹת שֶׁל הַבְּכוֹר.

עַם יִשְׂרָאֵל. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ – הָעָם
הַקָּשָׁה הָיָה יִהְיֶה לְדֹגְמָה לְאֲחֵרִים.

27. וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ – בֶּן שֶׁהִכָּה אֶת הוֹרִי
וּפָצַע ²⁹ אוֹתָם. מוֹת יוֹמָת – עַל-יְדֵי בֵּית-
דִין. אַחֲרֵי תִקְרָה מִשְׁפָּטִית ³⁰.

28. וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ – בֶּן שֶׁמְקַלֵּל ³¹ אֶת
הוֹרִי בְּשֵׁם ה'. בֶּן כְּזֶה חוֹטֵא לֹא רַק נֶגֶד הוֹרִי,
אֲלָא גַם מְחַלְלִי אֶת שֵׁם ה'. מוֹת יוֹמָת – עַל-
יְדֵי בֵּית-דִין. אַחֲרֵי תִקְרָה מִשְׁפָּטִית.

יְרֵשָׁה ²⁷

29. הָאֵחָת אֲהוּבָה וְהָאֵחָת שְׁנוּאָה – הוּא

²⁹ לְפָצַע – to wound. ³⁰ תִּקְרָה מִשְׁפָּטִית – legal investigation. ³¹ לְקַלֵּל – to curse. ³² לְבַכֵּר – to prefer.

34 ואם אין לו אחים, ונתתם את-נחלתו לאחי
אביו.

35 ואם אין אחים לאביו, ונתתם את-נחלתו
לשאריו הקרוב אליו ממשפחתו, וירש אתה... במדבר כז: 8-11

ט

36 כי יקח איש אשה ובעלה; והיה אם לא תמצא
חן בעיניו, כי מצא בה ערות דבר, וכתב
לה ספר כריתת, ונתן בידה, ושלחה מביתו;
37 ויצאה מביתו, והלכה והיתה לאיש אחר;
38 ושנאה האיש האחרון, וכתב לה ספר
כריתת, ונתן בידה ושלחה מביתו, או כי
ימות האיש האחרון, אשר לקחה לו לאשה: -
39 לא יוכל בעלה הראשון, אשר שלחה, לשוב
לקחתה להיות לו לאשה...

ספר כריתות

דברים כד: 1-4

יבום ונחליצה

40 כי ישובו אחים יחדו, ומת אחד מהם, ובן אין
לו, - לא תהיה אשת-המת החוצה לאיש

יבום

יבום³⁵ ונחליצה³⁶

40. כי ישובו אחים יחדו - יחיו בזמן אחד.
ובן אין לו - בן או בת; אבל אם היו לאיש
המת בנים או בנות, אין הוא יכול לשאת את
אשתו, כי אלה הם "נשואים אסורים" (ראה
פסוק 2) (י) בפסוק הזה). החוצה לאיש זר -
לאיש מחוץ למשפחה. יבמה - הנכס שלח,
אחי-בעלה. ויבמה - יקח את מצות
היבום³⁵; יקח אותה לאשה וגם יקבל את
הירשה²⁷ של אחיו.

35. שאר - קרוב¹⁵. לשאריו הקרוב אליו -
הירשה עוברת לאיש הקרוב ביותר למת.
וירש אתה - והקרוב הזה יקבל את הירשה.

ט

36. ובעלה - ישא אותה לאשה. לא תמצא
חן בעיניו - אין הוא אוהב אותה. כי מצא
בה ערות דבר - מפני שמצא בה איזה
חפרון³⁸ או חסא. ספר כריתת - נט²⁹. ושלחה
מביתו - גרש אותה.

חפרון - ערות דבר - fault.

זר; יבמה יבא עליה, ולקחה לו לאשה,
ויבמה.

41 והיה הבכור, אשר תלד, יקום על-שם אחיו
המת, ולא ימחה שמו מישראל.

42 ואם לא יחפץ האיש לקחת את-יבמתו,
ועלתה יבמתו השערה אל-הזקנים, ואמרה:

43 "מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל; לא
אבה יבמי."

44 ונקראו לו זקני עירו ודברו אליו; ועמד ואמר:
"לא חפצתי לקחתה."

45 ונגשה יבמתו אליו, לעיני הזקנים, וחלצה
נעלו מעל רגלו, וירקה בפניו, וענתה ואמרה:

46 "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את-בית-
אחיו!"

47 ונקרא שמו בישראל: "בית חלוץ הנעל". דברים כה: 5-10

להשאיר זכר⁴¹ לאחיו. לא אבה - לא רצה
(מאן). יבמי - ליבם אותי, לקים את מצות
היבום.

45. וחלצה נעלו - היא תסיר⁴⁵ את הנעל
שלו. וירקה בפניו - היא תירק⁴⁷ על הארץ
לפני היבם כדי לביש⁴⁸ אותו.

47. בית חלוץ הנעל - האיש שחלצו
(הסירו)⁴⁹ את נעלו.

41. יקום על-שם אחיו - הבן הבכור של
האשה יקרא על-שם האב המת; הוא יחשב
לבנו של המת. ימחה - ישכח⁴⁴. ולא ימחה
שמו - כדי ששמו לא ישכח מישראל.

42. יבמתו - היבמה שלו, אשת-אחיו.
השערה אל-הזקנים - אל השופטים אשר
בשער העיר.

43. מאן - לא רצה. להקים לאחיו שם -

⁴⁴ ימחה = ישכח - will be forgotten - ⁴⁵ לביש = to put to shame.

פָּרָק טו

שָׁבָת

מבוא

במצוות השבת יש שלשה יסודות:

- (א) יסוד דתי – השבת היא יום המנוחה של הבורא: "כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ, וביום השביעי שבת וינפש" (שמות לא: 17). על-ידי שמירת השבת מביע האדם את האמונה שלו באלהים בורא העולם.
- (ב) יסוד חברתי – השבת היא יום מנוחה לא רק למעביד (לעומת העבודה), אלא גם לאנשים העובדים בשבילי: "לא תעשה כל-מלאכה – אתה ובנך ובתך, עבדך ואמתך, ובקמך, וגרך אשר בשעריך" (שמות כ: 10). המעביד חייב לתת לעובד יום מנוחה אחד בשבוע – מנוחה לרוח ומנוחה לגוף. על-ידי שמירת השבת אנחנו מביעים את האמונה שלנו בחפץ האדם; כי אין בשבת לא אדונים ולא עבדים, לא מעבידים ולא עובדים.
- (ג) יסוד לאומי – השבת היא גם אות (סימן) לבחירת ישראל ולברית שכרת הבורא עם

ישראל עמו לרגלי חר סיני: "ושמרו בני-ישראל את-השבת... בני ובין בני ישראל אות היא לעולם" (שמות לא: 16–17).

הסופר והפילוסוף אחד-העם (1856–1927) אמר, כי "יותר משישראל שמרו את השבת, שמרה השבת אותם". בלי שבת אפשר שעם ישראל לא היה יכול להתקיים (לחיות) בגלות⁵ וזמן רב. השבת אחדה את העם בכל הדורות ובכל הארצות. היא נתנה לעם רוח חדשה וכח לסבל⁶ את סבל הגלות (אחד העם: "שבת וציונות", על פרשת דרכים, חלק ג').

השבת היא אחת התרומות (המתנות)⁷ הגדולות ביותר שתרם⁸ (נתן) עם ישראל לעולם. בימי קדם היה ישראל העם היחיד ששמר את השבת; היום יש לרב העמים בעולם יום מנוחה אחד בשבוע.

¹ יסוד – element. ² להביע – to express. ³ חברתי – social. ⁴ מעביד – employer. ⁵ לאומי – national. ⁶ סופר – writer, author. ⁷ פילוסוף – philosopher. ⁸ גלות – exile. ⁹ לאחד – to unite. ¹⁰ לסבל – to suffer. ¹¹ תרומה (לתרם) – contribution.

הַשָּׁבֶת בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם	1 וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צָבָאָם.
	2 וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכָל-מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה.
	3 וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכָל-מְלָאכְתּוֹ, אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת.
הַשָּׁבֶת בַּעֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת	4 זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשָּׁבֶת לְקַדְּשׁוֹ.
	5 שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד, וַעֲשִׂיתָ כָּל-מְלָאכְתְּךָ.
	6 יוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ; לֹא תַעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה – אֹתָהּ, וּבִנְיָהּ וּבְתִירָהּ, עֲבֹדְךָ וְאִמְתְּךָ, וּבְהִמְתְּךָ, וְגִרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ.
זְכוֹר לְבְרִיאָהּ	7 כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ, אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר בָּם, וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל-כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת-יוֹם הַשָּׁבֶת וַיְקַדְּשֵׁהוּ.

שמות כ: 8-11.

הַרְבִּיעִי בַּעֲשֻׁרַת הַדְּבָרוֹת (רְאֵה פָּרָק ב: 4) לְקַדְּשׁוֹ – לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ לְקַדּוֹשׁ.	1. וַיְכַלּוּ – נִגְמְרוּ. וְכָל-צָבָאָם – וְכָל אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ.
6. מְלָאכָה – עֲבֹדָה. לֹא תַעֲשֶׂה כָּל-מְלָאכָה – בַּמִּשְׁנָה יֵשׁ רִשְׁמָהּ שֶׁל שְׁלוֹשִׁים וְתִשְׁעֵי מְלָאכּוֹת שֶׁאֲסוּר לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בַּשָּׁבֶת. אֹתָהּ וּבִנְיָהּ וְכו' – לֹא רַק לְאִישׁ עֲצָמוֹ אֲסוּר לַעֲבֹד בַּשָּׁבֶת, אֲלָא אֲסוּר לוֹ לְדָרֵשׁ גַּם מֵאַחֲרִים שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּשִׁבְלֵהוּ: מִן הַיְלָדִים שְׁלוֹ, מִן הַעֲבָד וְהָאֻמָּה (הַשְּׁפָחָה) שְׁלו, וּמִן הַגֵּרִים (לֹא-יִשְׂרָאֵלִים). חַיֵּב אָדָם לְתַתּ בַּשָּׁבֶת מַעֲוָה אֲפִלּוּ לְבִהמֹת שְׁלוֹ.	2. וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי – אֱלֹהִים נִגְמַר אֶת הַבְּרִיאָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. שְׁאֵלוֹ חֲכָמֵינוּ: וּמָה בָּרָא ה' בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי? וְאָמְרוּ, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה בָּרָא ה' אֶת הַמַּעֲוָה. מְלָאכְתּוֹ – עֲבֹדָתוֹ. וַיִּשְׁבֹּת – שָׁבַת ¹¹ , הַסָּסִיק לַעֲבֹד, נָח.
7. עַל-כֵּן בֵּרַךְ יְיָ – הַשָּׁבֶת מִזְכִּירָה לָנוּ אֶת	3. וַיְבָרֶךְ... וַיְקַדֵּשׁ – הַשָּׁבֶת הִיא לֹא רַק יוֹם מַעֲוָה ("וַיִּשְׁבֹּת"), אֲלָא גַם יוֹם מְבָרֵךְ וְיוֹם קַדּוֹשׁ. אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת – אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים עַל-יְדֵי בְרִיאָהּ.
	4. זְכוֹר אֶת-יוֹם הַשָּׁבֶת וְכו' – זֶה הוּא הַדְּבָר

¹¹ שָׁבַת = הַסָּסִיק לַעֲבֹד – ceased from work.

וְכָר לִיצִיאַת מִצְרַיִם 8 שְׁמֹר אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁ...

9 וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וַיֹּצִאֲךָ
יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם בְּיָד חֲזָקָה וּבְזֹרֹעַ נְטוּיָה;
עַל-כֵּן צִוְּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת-יוֹם הַשַּׁבָּת.

דב' ה: 12, 15

חלול שבת 10 וּשְׁמַרְתָּם אֶת-הַשַּׁבָּת, כִּי קֹדֶשׁ הִיא לָכֶם; *
מִחֻלְלֶיהָ – מוֹת יוּמָת...

שבת-שבתון 11 שֵׁשֶׁת יָמִים יַעֲשֶׂה מְלָאכָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבַּת שַׁבְתוֹן, קֹדֶשׁ לִי; כָּל-הַעֲשֵׂה מְלָאכָה
בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת – מוֹת יוּמָת.

ברית עולם 12 וּשְׁמַרְוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַשַּׁבָּת, לַעֲשׂוֹת אֶת-
הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם, בְּרִית עוֹלָם.

13 בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעָלֶם, כִּי שֵׁשֶׁת
יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ, וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׁ.

שמות לא: 14-17

לא תבצעו אש 14 לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת. שם לה: 3

הַכַּפּוּרִים. שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה נִקְרָאת בַּתּוֹרָה שְׁנַת
„שַׁבַּת-שַׁבְתוֹן“ לְאַדְמָה (רָאָה פָּרָק ח: 2).

12. לְדֹרֹתָם – מִצְוַת הַשַּׁבָּת הִיא מִצְוָה לְכָל
הַדּוֹרוֹת. בְּרִית עוֹלָם – בְּרִית לְתָמִיד. הַשַּׁבָּת
– כְּמוֹ הַמִּילָה – הִיא אוֹת (סִימָן) לְבְרִית שֶׁכָּרַת
ה' עִם יִשְׂרָאֵל.

13. שַׁבַּת – הַפְּסִיק אֶת מְלָאכָתוֹ¹². וַיִּנָּפֶשׁ – נָח¹³.

14. לֹא תַבְעֲרוּ¹⁴ אֵשׁ – אָסוּר לְהַדְלִיק אֵשׁ
בַּשַּׁבָּת. זֹאת הִיא אַחַת מִן הַמְּלָאכּוֹת הָאָסוּרוֹת
בַּשַּׁבָּת. בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם – בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת
אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בָּהֶם.

בְּרִיאַת הָעוֹלָם וְאֵת בּוֹרְאוֹ. הַבּוֹרָא עֲצָמוֹ נָח
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, קֹדֶשׁ אוֹתוֹ וּבִכְרָךְ אוֹתוֹ.

9. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ וְכו' – הַשַּׁבָּת הִיא
„וְכָר לִיצִיאַת מִצְרַיִם“, יוֹם הַנֶּאֱלָה¹⁵ וְהַחֲפֵשׁ.
הַחֲפֵשׁ הוּא אַחַת מִמִּתְּנוֹת הַנְּדוּלוֹת בַּיָּתֵר שֶׁנֶּמְנוּ
לְנוּ ה', וְלָכֵן אָנוּ חֹבְבִים לְהִגֵּן תָּמִיד עַל הַחֲפֵשׁ
– חֲפֵשׁ לְעֲצָמֵנוּ וְחֲפֵשׁ לְאַחֲרֵינוּ.

10. מִחֻלְלֶיהָ – כָּל מִי שֶׁמֻּחֲלָל¹⁴ אוֹתָהּ.
מוֹת יוּמָת – הָעֹנֵשׁ עַל חִלּוּל¹⁴ שַׁבָּת הוּא מוֹת.

11. שַׁבַּת שַׁבְתוֹן – מְנוּחָה שְׁלֵמָה. יֵשׁ עוֹד
יוֹם בְּשָׁנָה שֶׁנִּקְרָא „שַׁבַּת-שַׁבְתוֹן“, וְהוּא יוֹם

¹⁵ לְהַנָּפֵשׁ = לְרַחֵם – to rest.

¹⁴ לְחַלֵּל (חִלּוּל) – to desecrate.

¹³ נֶאֱלָה (לְמָלָה) – redemption.

¹⁶ לְקַצֵּר = לְהַדְלִיק – to kindle.

פרק טו
שְׁלֹש רִגְלִים: פֶּסַח

מבוא

שְׁלֹש רִגְלִים. – פֶּסַח, שְׁבוּעוֹת וְסֻכּוֹת הֵם חֲמִי עֲלִיָּה לְרִגְלֵי וְנִקְרָאִים "שְׁלֹש רִגְלִים". בַּחֲמִישִׁים הָאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹלִים לַמִּקְדָּשׁ, כְּדִי לְשַׁמֵּחַ וּלְחַגֵּל לִפְנֵי ה'.

לִפְנֵי שְׁבֻעָה שְׁלֵמָה הִמְלִיךְ אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם וּלְפָנָי שֶׁהָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל עִיר בִּירָה¹ מְרֻכְזִית, הָיוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עוֹלִים לְכַמֵּה מְקוֹמוֹת קְדוּשִׁים, כְּמוֹ שִׁילֹה, בֵּית־אֵל וְעוֹד. אֲבָל מִיָּמֵי דָּוִד וְשְׁלֹמֹה הָיְתָה יְרוּשָׁלַיִם לֹא רַק עִיר הַבִּירָה שֶׁל מְלָכוֹת יִשְׂרָאֵל, אֲלָא גַם הַמֶּרְכָּז הַדָּתִי שֶׁל הָעָם.

חֲגֵ הַפֶּסַח. – חֲגֵ הַפֶּסַח הוּא הָרִאשׁוֹן בַּמַּחְזוֹר² שֶׁל חֲמִי יִשְׂרָאֵל. הוּא חֵל (בָּא) בַּחֲדָשׁ נִיסָן, שֶׁנִּקְרָא בַּתּוֹרָה "הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן". הַחֲגֵ מִתְחִיל בַּחֲמִשָּׁה־עָשָׂר לַחֲדָשׁ, וְנִמְשָׁךְ³ שִׁבְעָה יָמִים.

חֲגֵ הַפֶּסַח הוּא חֲגֵ הַיְסוּדִי, דָּתִי וְחֻקְלָאִי.⁴ (א) חֲגֵ הַיְסוּדִי: הַפֶּסַח הוּא "חֲגֵ הַחֵרוֹת" (הַחֲפֵשׁ)⁵ שֶׁלָנוּ, זְכָר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. אֲנַחְנוּ חוֹנְגִים⁶ אוֹתוֹ כְּדִי לִזְכֹּר אֶת הַמַּאֲרָע⁷ הַגָּדוֹל

וְהַחֲשׁוֹב בְּיוֹתֵר בַּהִיסְטוֹרִיָּה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כָּאֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל נַעֲשֶׂה לָעַם, עִם חֲפָשִׁי הַהוֹלֵךְ לְרֹשׁ אֶת אֶרְצוֹ. יִצִּיאַת מִצְרַיִם הָיְתָה גַם הַמַּאֲרָעוֹת הַחֲשׁוֹבִים בְּיוֹתֵר בַּהִיסְטוֹרִיָּה הָעוֹלָמִית, כִּי זֹאת הָיְתָה הַפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה שֶׁ שֶׁל עַבְדִּים יָצָא לַחֲפֵשׁ. מִפְּנֵי זֶה הָיְתָה יִצִּי מִצְרַיִם לְסִמְלָל⁸ וְלִדְגֻמָּה לְכָל הָעַמִּים עַד הַיּוֹם (ב) חֲגֵ דָתִי: הַתּוֹרָה מְלַמֶּדֶת אוֹתָנוּ, כִּי יִשְׂרָאֵל יָצָא לַחֲפֵשׁ לֹא בְכַחוֹת עַצְמוֹ, לֹא עַל־מַהֲפָכָה⁹ צְבָאִית¹⁰, אֲלָא נִגְאָל¹¹ עַל־הָאֱלֹהִים עַצְמוֹ. הָאֵל הַנּוֹאֵל הוּא הוּא אֵל נָאֵל אֶת הָעָם, הַבִּיא אוֹתָם לְרִגְלֵי הַר־וְיָכַרְתָּ עִמָּהֶם בְּרִית.

(ג) חֲגֵ חֻקְלָאִי: הַפֶּסַח נִקְרָא גַם הָאָבִיב¹². הַטֵּבֵעַ¹³ כְּאֵלֶּי גוֹלֵד מִחֲדָשׁ¹⁴ בַּחֲדָשׁ נִיסָן מִתְחִילִים (בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל) לְקַצֵּר¹⁵ אֶת הַשְּׁעוּרִים¹⁶. זֶה הוּא חֲגֵ לְעוֹב הָאֲדָמָה וְחֵג לְטֵבֵעַ.

שֵׁם חֲחֵג בַּתּוֹרָה הוּא "חֲחֵג הַמִּצּוֹת". הַשֵּׁם הָאֲחֵרִים, כְּמוֹ שֶׁרָאִינוּ לְמַעַלָּה, הֵם: 'הַפֶּסַח', "חֲחֵג הָאָבִיב", וְ"חֲחֵג חֵרוֹתֵינוּ", "חֲחֵג הַחֵרוֹת".

¹ עֲלִיָּה לְרִגְלֵי – pilgrimage. ² לְחַג – to celebrate. ³ עִיר־בִּירָה – capital city. ⁴ מְרֻכָּז – center.
⁵ מַחְזוֹר – cycle. ⁶ נִמְשָׁךְ – continues, lasts. ⁷ חֻקְלָאִי – agricultural. ⁸ חֵרוֹת = חֲפֵשׁ – freedom, liberty.
⁹ מַאֲרָע – event. ¹⁰ לְרֹשׁ – to inherit, to occupy. ¹¹ סִמְלָל – symbol. ¹² מַהֲפָכָה – revolution.
¹³ צְבָאִית (צָבָא) – military. ¹⁴ נִגְאָל (לְהִנָּאֵל) – was redeemed. ¹⁵ אָבִיב – spring. ¹⁶ טֵבֵעַ – culture.
¹⁷ נוֹלֵד מִחֲדָשׁ – is reborn. ¹⁸ לְקַצֵּר – to harvest. ¹⁹ שְׁעוּרִים (שְׁעוּרָה) – barley.

שְׁלֹש רָגְלִים

- 1 שְׁלֹש רָגְלִים תַּחַג לִי בַשָּׁנָה. שמות כג: 14
- 2 שְׁלֹש פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל-זָכוֹר אֶת-עֲלִיָּה לָרֶגֶל פָּנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר: בַּחֲגֹ המצות, ובחג השִׁבְעוֹת, ובחג הַסִּכּוֹת...

דברים טו: 16

פָּסַח

- 3 בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ, בֵּין הָעֲרֵבִים - פָּסַח לִי. תג המצות
- 4 וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה - חַג הַמִּצּוֹת לִי; שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ. חמץ
- ...וְלֹא יִרְאֶה לָךְ חֶמֶץ, וְלֹא יִרְאֶה לָךְ שָׂאֵר בְּכָל-גִּבְלֶיךָ. שמות יג: 7

מִצְרַיִם וְהִסָּדָה אֶת כָּל הַבְּכוֹרוֹת²⁰, הוּא פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

4. חַג הַמִּצּוֹת - זֶה הוּא שֵׁם הַחֲגֵג בַּתּוֹרָה. אוֹכְלִים מִצּוֹת בְּפֶסַח, כִּי אֲבוֹתֵינוּ יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם בַּחֲפוּזִין²¹ וְלֹא יָכְלוּ לְחַכּוֹת עַד שֶׁהִבְצַק²² שֶׁלֶהֶם חֶמֶץ²³. שִׁבְעַת יָמִים - מִן הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּנִסָּן וְעַד הָעֶשְׂרִים וְאֶחָד בּוֹ. שִׁבְעָה הוּא מִסְפַּר קָדוֹשׁ: הַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי בַּשָּׁבִיעַ הוּא שְׁבִיעִי; סוּף הַשָּׁבִיעַ הַשְּׂבִיעִי (אַחֲרֵי פָסַח) - חַג הַשָּׁבִיעִי; הַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי (תְּשִׁירֵי) - חֹדֶשׁ הַחֲזִים (רֵאשִׁי-הַשָּׁנָה, יוֹם הַקִּפּוּרִים, סִכּוֹת); הַשָּׁנָה הַשְּׂבִיעִית - שְׁמִשָּׁה; אַחֲרֵי הַשְּׁמִשָּׁה הַשְּׂבִיעִית - יוֹבֵל.

5. וְלֹא יִרְאֶה - לֹא יִהְיֶה בַּמָּקוֹם שֶׁאִתָּךְ לְרֵאוֹת. חֶמֶץ - לֶחֶם, אוֹ כָּל מֵאֻכָּל (אֲכָל)

שְׁלֹש רָגְלִים

1. שְׁלֹש רָגְלִים - שְׁלֹש פְּעָמִים. תַּחַג - תַּעֲשֶׂה חֲגִי.
2. יִרְאֶה... אֶת פָּנֵי יְיָ - יוֹפִיעַ²⁴ (יָבוֹא) לִפְנֵי ה' בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כָּל זָכוֹר - כָּל הַזָּכָרִים²⁵ (הָאָנָשִׁים) שֶׁלָּךְ. הַנָּשִׁים לֹא הָיוּ חַיִּבוֹת לַעֲלוֹת לָרֶגֶל לַמִּקְדָּשׁ. בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר - בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.
3. בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן - הוּא חֹדֶשׁ נִסָּן. נִסָּן הָיָה בִּימֵי קֶדֶם "רִאשׁוֹן לַחֹדֶשׁ הַשָּׁנָה". אַחֲרֵי-כֵן הָיָה תְּשִׁירֵי הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּלוֹיֹת²⁶ הָעֲבָרִי, וְנִסָּן - הַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי. בֵּין הָעֲרֵבִים²⁷ - בְּעֶרֶב, לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַשָּׁמֶשׁ. פָּסַח לִי - תִּקְרִיבוּ אֶת קָרְבַּן²⁸ הַפָּסַח לַה'. "לִפְסַח" = פִּירוּשׁ "לְעֹבֵר". בְּאֲשֶׁר עָבַר הַמַּלְאָךְ בְּאֶרֶץ

²⁰ יִרְאֶה = יוֹפִיעַ - will appear. ²¹ זָכוֹר - male. ²² לֵחֶם - calendar. ²³ בֵּין הָעֲרֵבִים - twilight.
²⁴ קָרְבַּן (לְהִקְרִיב) - (to) sacrifice. ²⁵ לִפְסַח - to pass over. ²⁶ בְּלוֹיֹת - first-born (male).
²⁷ בֵּין הָעֲרֵבִים - in haste. ²⁸ בְּצֶק - dough. ²⁹ לְהִתְחַמֵּץ - to ferment.

6 ...כִּי כָל-אֹכֵל חֶמֶץ – וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא
מִיִּשְׂרָאֵל, מִיּוֹם הָרֵאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי.

מִלֵּאכָה 7 וּבַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם; כָּל-מִלֵּאכָה לֹא
יַעֲשֶׂה בָהֶם; אֶךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל-נֶפֶשׁ –
הוא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם.

8 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַמִּצְוֹת, כִּי בַעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה
הוֹצֵאתִי אֶת-צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם;
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת-
עוֹלָם.

שם יב : 15-7.

חֹדֶשׁ הָאָבִיב 9 שְׁמֹר אֶת-חֹדֶשׁ הָאָבִיב, וַעֲשִׂיתָ פָּסַח לִי

לְהַתְּפִיל וּלְחַגֵּי. "מִקְרָא קֹדֶשׁ" הוא יום תג
שְׁמֹר לַעֲשׂוֹת בוֹ מִלֵּאכָה. הַיּוֹם הָרֵאשׁוֹן וְהַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שֶׁל פָּסַח הֵם "מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ", וְחַמְשֵׁי
הַיָּמִים שֶׁבֵּינֵיהֶם נִקְרָאִים "חֹל הַמּוֹעֵד". כָּל-
מִלֵּאכָה לֹא יַעֲשֶׂה – אֲסוּר לַעֲשׂוֹת כָּל מִלֵּאכָה
(עֲבוּדָה) בַּחַג, כְּמוֹ בַּשַּׁבָּת. אֶךְ אֲשֶׁר יֹאכֵל
לְכָל-נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם – אֲכָל בֶּתַּח
(וְלֹא בַשַּׁבָּת) מִתֵּר לְהַכִּין³⁵ אֹכֶל לְאָדָם
וּלְבַהֲמָה: לְבִשֵּׁל³⁷, לְאָפוֹת³⁸, וְכו'.

8. אֶת הַמִּצְוֹת – אֶת חַג הַמִּצְוֹת. בַּעֲצָם הַיּוֹם
הַזֶּה³⁹ – בְּחַמְשֵׁי-עֶשֶׂר בְּנִיסָן. אֶת-צְבָאוֹתֵיכֶם –
אֶת כָּלְכֶם. לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת-עוֹלָם – בְּגִי
יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְשֹׁמֵר אֶת חֻקֵּי הַפָּסַח בְּכָל
הַדּוֹרוֹת, עַד עוֹלָם.

9. חֹדֶשׁ הָאָבִיב⁴⁰ – הוּא חֹדֶשׁ נִיסָן. וַעֲשִׂיתָ

אֲחֵר, שְׁעָשִׂי אוֹתוֹ מִבְּצָק⁴¹ אֲחֵרִי שֶׁהָחֵמֵץ⁴².
שָׂאֵר – בְּצָק חֶמֶץ מֵאֲדָר⁴³. בְּכָל-זֶכֶר –
בְּגִבּוּלוֹת⁴⁴ אֶרֶץ; בְּכָל מְקוֹם שָׂאֵתָה יוֹשֵׁב.
בְּכָל שַׁבַּעַת יְמֵי הַחַג אֲסוּר שְׂיִרְאָה אוֹ יִמְצֵא
חֶמֶץ בְּכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל. בָּעֶרֶב שֶׁלִּפְנֵי
הָאֲרֻבָּעָה-עֶשֶׂר בְּנִיסָן עוֹשִׂים "בְּדִיקַת חֶמֶץ"
בַּבַּיִת, וּבַיּוֹם הָאֲרֻבָּעָה-עֶשֶׂר מִבְּעָרִים⁴⁵
(שׁוֹרְפִים) אֶת הַחֶמֶץ ("בַּעֲוֵר חֶמֶץ") שֶׁנִּשְׁאָר
בַּבַּיִת. חֶמֶץ שָׂאֵן רוֹצִים לְבַעַר אֶפְשָׁר לְמַכֵּר
אוֹתוֹ לְגוֹי עַד אֲחֵרֵי הַחַג.

6. וְנִכְרְתָה⁴⁶ הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִיִּשְׂרָאֵל – מִי
שֶׁאֹכֵל חֶמֶץ בְּפָסַח אֵינוֹ נִחְשָׁב לְיִשְׂרָאֵלִי; הוּא
מוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִתּוֹךְ עַמּוֹ.

7. מִקְרָא קֹדֶשׁ⁴⁷ – יוֹם חַג, שָׁבוּ מִתְאַסְּפִים
בְּבֵית-הַתְּפִלָּה אוֹ בְּבֵית-הַמִּקְדָּשׁ בְּשִׁבְלִי

³⁹ שָׂאֵר – yeast. ⁴⁰ גִּבּוּל – boundary. ⁴¹ בְּדִיקַת (לְבִדֵּק) – search. ⁴² לְבַעַר = לְשַׂרֵּף – to burn.
⁴³ וְנִכְרְתָה – shall be cut off, cast out. ⁴⁴ מִקְרָא קֹדֶשׁ – sacred convocation. ⁴⁵ לְהַכִּין – to prepare.
⁴⁶ לְבִשֵּׁל – to cook. ⁴⁷ לְאָפוֹת – to bake. ⁴⁸ בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה – on this very day.

אלהיה; כי בחדש האביב הוציאך יי אלהיה
ממצרים לילה.

קרבו פסח 10 וזבחת פסח ליי אלהיה, צאן ובקר, - במקום
אשר יבחר יי לשכן שמו שם.

לחם עני 11 לא תאכל עליו חמץ. שבעת ימים תאכל
עליו מצות, לחם-עני, כי בחפזון יצאת
מארץ מצרים; למען תזכר את-יום צאתך
מארץ מצרים כל ימי חייך.

דברים טז: 1-3

פסח מצה ומרור 12 ואכלו את-הבשר בלילה הזה צלי אש,
ומצות על מרים יאכלו.

שמות יב: 8

בחפזון 13 וככה תאכלו אתו: מתניכם חגרים, ועליכם
ברגליכם, ומקלכם בידכם, ואכלתם אתו
בחפזון - פסח הוא ליי.

שם: 11

פסח - מקריב את קרבן הפסח. לילה -
בלילה.

10. וזבחת - מקריב. במקום אשר יבחר
יי - בבית המקדש (בירושלים). לשכן שמו
שם - בית המקדש נקרא "בית יי", כאלו ה'
שוכן (ישוב) שם.

11. לא תאכל עליו חמץ - אסור לאכל
חמץ ביחד עם הבשר של קרבן הפסח. לחם
עני - לחם של צרה. המצה מופירה לנו
את צרתם של אבותינו, כאשר יצאו ממצרים
בחפזון, ולא יכלו לחכות עד שהבצק שלהם
יחמיץ.

12. צלי אש - את קרבן הפסח צריך היה

לצלות באש. מרים - מרור, וזכר לחיים
המרים של אבותינו במצרים. על מצות
ומרים יאכלו - את בשר הפסח צריכים
לאכל ביחד עם מצה ומרור. קרבן הפסח,
המצה והמרור הם שלשת הסמלים¹⁰ החשובים
ביותר של חג. מיום שתרב בית-המקדש,
ואין מקריבים קרבנות, נהגים לשם על שלחן
ה"סדר" עצם צליה, שקוראים לה "ורע".
העצם היא זכר לקרבן הפסח, שהקריבו
אבותינו בזמן שבית-המקדש היה קיים.

13. מתניכם - המתנים¹¹ שלכם. חגרים -
קשרים בחטרה¹². את קרבן הפסח הראשון,
שהקריבו בני ישראל לפני שיצאו ממצרים,

¹⁰ לשכן - to establish. ¹¹ עני = צרה - distress. ¹² לצלות - to roast. ¹³ מרור - bitter herbs.

¹⁴ עצם צליה - roasted bone. ¹⁵ מתנים - loins. ¹⁶ חטרה - girdle, belt.

תורה אחת לאֶזְרַח 14 וְכִי יִגֹּר אֶתְּךָ גֵר, וַעֲשֵׂה פֶסַח לִי: הַמּוֹל לוֹ
כָּל-זֶכֶר, וְאִזּוּ יִקְרַב לַעֲשׂוֹתוֹ, וְהָיָה כְּאֶזְרַח
הָאָרֶץ; וְכָל עָרַל לֹא יֹאכַל בּוֹ.

15 תורה אחת יהיה לאֶזְרַח וְלִגֵּר הֵגֵר בְּתוֹכְכֶם. שם: 48-49

פָּסַח שְׁנִי

16 ...אִישׁ כִּי יִהְיֶה טָמֵא לְנֶפֶשׁ, אוֹ בְּדֶרֶךְ
רְחֻקָּה... וַעֲשֵׂה פֶסַח לִי: בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי,
בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר יוֹם, בֵּין הָעֲרֵבִים, יַעֲשׂוּ אֹתוֹ;
עַל מִצּוֹת וּמִרְרִים יֹאכְלֶהוּ.

במדבר ט:
11-10

בן: בְּאַרְבַּעַת-עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנִי, שְׁהוּא
חֹדֶשׁ אֲבִיר.

16. טָמֵא – לֹא טָהוֹר⁴⁸. טָמֵא לְנֶפֶשׁ – אִישׁ
שֶׁנֶּעַר בְּמַת, אוֹ בְּקֶבֶר⁴⁹, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹר שְׁבוֹ
הָיָה מֵת, אִישׁ כִּזְוָה וַעֲשֵׂה לְטָמֵא, וְאִינוּ יְכוּלִּים
לֵאכֹל מִבֶּשֶׂר הַקִּרְבָּנוֹת עַד שֶׁיַּעֲבִרוּ שְׁבַעַת
יָמִים וְעַד שִׁטְהַר⁵⁰ אֶת עַצְמוֹ. אוֹ בְּדֶרֶךְ
רְחֻקָּה – וְלֹא יָכֹל לָבֹא לִירוּשָׁלַיִם, וְלִהְיוֹת
אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֵדוֹ (בְּזִמְנוֹ). וַעֲשֵׂה פֶסַח לִי –
יַעֲשֵׂה פֶסַח שְׁנִי לְפִי כָּל הַחֲקִים שֶׁל הַפֶּסַח
הָרִאשׁוֹן.

אֶפְשָׁר לְדַחֲוֹת⁵¹ אֶת קֶרְבֵּן הַפֶּסַח, אֲבָל אִסּוּר
לְדַחֲוֹת אֶת שְׁבַעַת הַקִּמִּים שֶׁל "חֲג הַמִּצּוֹת".
גַּם הַטָּמֵא⁵² וְגַם הָאִישׁ הַנִּמְצָא בְּדֶרֶךְ רְחֻקָּה
יְכוּלִּים לַחֹג אֶת הַחֲג בְּמוֹעֵדוֹ, כְּלוּמֹר: לֹא
לֵאכֹל חֲמִץ וְלֹא לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה ב' מִקְרָאֵי
קֹדֶשׁ" (בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי).

הָיוּ צָרִיכִים לֵאכֹל בְּחֻפּוֹן: הַחֲטָא קְשׁוּרָה
עַל הַמִּתְנִים, הַנֶּעֱלִים בְּרִגְלִים וְהַפֶּקֶל⁴⁷ בְּיָד.
כִּי הָיוּ צָרִיכִים לְהִיזֵת מִכְּנִים לְצֹאת מִדֶּ. 14.
וְכִי יִגֹּר אֶתְּךָ גֵר – גַּם הֵגֵר יְכוּלִּים הָיָה
לְהִשְׁתַּמֵּךְ⁴⁸ בְּקֶרְבֵּן הַפֶּסַח, אֲבָל רַק אִם נִמּוֹל⁴⁹
קֹדֶם וְקָבַל עָלָיו אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל. עָרַל – אָדָם
שֶׁלֹּא נִמּוֹל.

15. תורה אחת וכו' – הֵגֵר שֶׁנִּמּוֹל וְשֶׁקָּבַל
עָלָיו אֶת דַּת יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לוֹ כָּל הַחֻבּוֹת⁵⁰ וְכָל
הַזְּכוּת⁵¹ שֶׁל הָאֶזְרַח⁵² הַיִּשְׂרָאֵלִי.

פָּסַח שְׁנִי

⁴⁷ כָּל יִשְׂרָאֵל הָיוּ תְּקִיבִים לְהִקְרִיב אֶת קֶרְבֵּן
הַפֶּסַח בְּמוֹעֵדוֹ (בְּזִמְנוֹ): בַּיּוֹם הָאֲרֻבָּעָה-עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, בֵּין הָעֲרֵבִים⁵³. אֲבָל אִם לֹא
יָכֹל אָדָם לְהִקְרִיב אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֵדוֹ, אָז
הָיָה צָרִיךְ לְהִקְרִיב אוֹתוֹ חֹדֶשׁ אַחֵר אֲחֵרִי.

⁴⁷ מקל – staff. ⁴⁸ להשתמש – to participate. ⁴⁹ נמול – was circumcised. ⁵⁰ חובות – obligation(s).
⁵¹ זכות, זכויות – privilege(s). ⁵² אזרח – native born. ⁵³ טמא – ritually unclean. ⁵⁴ קבר – grave.
⁵⁵ לטהר – to purify. ⁵⁶ לדחות – to postpone.

ספירת העמר

הבאת העמר

17 ...כי תבאו אל-הארץ, אשר אני נתן לכם,

וקצרתם את-קצירה, - והבאתם את-עמר

ראשית קצירכם אל-הכהן.

18 והניף [הכהן] את-העמר לפני יי' לרצונכם;

ממחרת השבת יניפנו הכהן.

ויקרא כג: 10-11

ספירת העמר

19 וספרתם לכם ממחרת השבת, מיום הביאכם

את-עמר התנופה, שבע שבתות תמימת

תהינה;

מנחה חדשה

20 עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים

יום, והקרבתם מנחה חדשה ... בכורים ליי'.

שם: 15-17

ספירת העמר

17. וקצרתם את-קצירה - כאשר תקצרו¹⁷

את תבואת הארץ. התבואה הראשונה שקוצרים

בארץ-ישראל היא השעורה¹⁸. את השעורה

מתחילים לקצר בתוך ניסן, ושבעות אחדים

אחרי-כן מתחילים לקצר את החטה¹⁹. עמר -אלמה²⁰. והבאתם את-עמר וכו' - תביאו למקדש

את העמר הראשון של השעורים שקצרתם בשדה.

18. והניף - ירים וינענע²¹. הכהן צריך להניף

את העמר לפני המזבח ולהודות לה, "המוציא

לחם מן הארץ" ו"הן את הכל". לרצונכם -

כדי שהאלהים ירצה (יקבל) את העמר שלכם.

השבת - היום הראשון של תג הפסח. יום תג

(או "יום-טוב") נקרא לסעמים "שבת", כי

הוא יום מנוחה. ממחרת השבת - ביום

השני של תג הפסח (ט"ז בניסן). את העמר היו

מביאים למקדש ביום השני של התג, והכהן

היה מניף²² אותו באותו היום. יניפנו - יניף אותו.

19. וספרתם לכם - מן היום השני של פסח

צריכים לספר ארבעים ותשעה ימים (שבעה

שבועות), וביום החמשים ל"ספירת העמר"

צריכים להביא למקדש "מנחה חדשה" (קרבן

קדש). מיום הביאכם - מיום אשר הבאתם.

את-עמר התנופה - את עמר השעורים אשר

הניף הכהן. שבע שבתות - שבעה שבועות.

תמימת - שלמות, מלאות.

20. עד ממחרת השבת השביעית - עד היום

שאתרי השבוע השביעי. מנחה - מתנה, קרבן.

והקרבתם מנחה חדשה - תביאו למקדש קרבן

קדש. "המנחה-החדשה" היתה שמי בקריות²³של לחם, שנאפו²⁴ מן החטה²⁵ הראשונה

שקצרו בשנה הריא. הלחם הזה נקרא "לחם

הבכורים". היום שהקריבו בו את לחם

הבכורים הנה יום תג - תג השבועות. (בכורים -

הפרי הראשון, או התבואה הראשונה).

מיום שחרב בית המקדש, אין מביאים עמר,

אלא "סופרים את העמר" בכל ערב - מן היום

השני של פסח ועד היום השלישי תג השבועות.

¹⁷ חטת, חטים - wheat. ¹⁸ עמר - אלמה - sheaf. ¹⁹ להניף - to wave. ²⁰ כקר, בקרות - loaf, loaves.

פָּרָק י"ז שֶׁל שְׁנֵי רָגְלִים : שְׁבֻעוֹת

מבוא

נִתְּנָה חֻמְּמִינִי לַחֲגֹג גַּם טַעַם (סִבָּה) הִיסְטוֹרִי וְטַעַם דְּתִי: הֵם קָרְאוּ לוֹ "זְמַן מִתֵּן תּוֹרַתְנוּ". בְּסֵפֶר שְׁמוֹת (פָּרָק יט) כְּתוּב, כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לְמִדְבָּר סִינַי "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי", שֶׁהוּא חֹדֶשׁ סִינַי; אָכֵל לֹא כְּתוּב בְּאַיִזָּה יוֹם בַּחֹדֶשׁ בָּאוּ שָׁמָּה וּבְאַיִזָּה יוֹם קִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה. חֻמְּמִינִי אָמְרוּ, כִּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאוּ לְסִינַי בְּרֹאשׁ-חֹדֶשׁ סִינַי, וְהָאֱלֹהִים נִגְלָה (נִרְאָה)¹ אֲלֵיהֶם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וְנָתַן לָהֶם אֶת עֲשֻׁרֵת הַדְּבָרוֹת. מִקְּאֵן שְׁנֵי הַשְּׁבֻעוֹת, שֶׁאֲנִי חוֹגְגִים² אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁי בְּסִינַי, הוּא גַּם חֵג מִתֵּן תּוֹרָה.

בַּמִּשְׁנָה קוֹרְאִים לַחֲגֹג הַשְּׁבֻעוֹת גַּם בְּשֵׁם "עֲצֻרָת" (= יוֹם אֲחֻרּוֹן). כְּמוֹ שֶׁ"שְׁמִינִי עֲצֻרָת" הוּא הַיּוֹם הָאֲחֻרּוֹן לַחֲגִי הַסְּתוּמִי³, כֵּן "עֲצֻרָת" (שְׁבֻעוֹת) הִיא הַיּוֹם הָאֲחֻרּוֹן לַחֲגִים שֶׁל הָאֱכִיב⁴.

שְׁבֻעוֹת הוּא חֵג הַשְּׁנִי מִ"שֶׁלֶשׁ הָרָגְלִים". הוּא נִקְרָא בְּשֵׁם הַזֶּה, כִּי הוּא חֵל (בָּא) שְׁבֻעָה שְׁבֻעוֹת אַחֲרֵי שֶׁהֵבִיאוּ אֶת הָעֹמֶר לַמִּקְדָּשׁ (בַּיּוֹם הַשְּׁנִי שֶׁל פֶּסַח). תַּאֲרִיד⁵ הַחֵג הוּא ר' בְּסִינַי, וּבְחוּץ-לְאֶרֶץ - גַּם ר' בְּסִינַי. יֵשׁ בַּתּוֹרָה עוֹד שְׁנֵי שְׁמוֹת לַחֲגֹג הַזֶּה:

חֵג הַקְּצִיר⁶ - כִּי זֶה הוּא זְמַן קְצִיר הַחִטִּים⁷ בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל;

יוֹם הַבְּכוֹרִים⁸ - כִּי בַיּוֹם הַזֶּה הָיוּ מֵבִיאִים לַמִּקְדָּשׁ שְׁתֵּי בְכוֹרוֹת⁹ שֶׁל "לֶחֶם הַבְּכוֹרִים" מִן הַחֹטֶה הַחֲדָשָׁה (בְּכוֹרִים - הַפָּרִי הָרִאשׁוֹן, אוֹ הַתְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה).

מִזֶּה אֵנִי רוֹאֶה, כִּי בַיּוֹם הַזֶּה הָיָה שְׁבֻעוֹת יְדוּעַ רַק כְּחַג תְּקֵלָאִי וְכְחַג הַטַּבָּעִי. אַחֲרֵי-כֵן

¹ עֹמֶר = אֱלֻמָּה - sheaf. ² תַּאֲרִיד - date. ³ קְצִיר (לְקַצֵּר) - harvest. ⁴ חֹטֶה, חִטִּים - whcat.
⁵ בְּכוֹרִים - first fruits. ⁶ כֶּכֶר - loaf. ⁷ תְּקֵלָאִי - agricultural. ⁸ טַבָּע - nature.
⁹ נִגְלָה - נִרְאָה - revealed himself. ¹⁰ לַחֲגֹג - to celebrate. ¹¹ סְתוּ - autumn. ¹² אֱכִיב - spring.

חג השבועות

- שבועה שבועות 1 שבועה שבועת תספור-לך... ועשית חג שבועות ליי אלהיך...
- 2 ושמחת לפני יי אלהיך: אתה ובנך ובתך, ועבדך ואמתך, והלוי אשר בשעריך, והגר והיתום והאלמנה אשר בקרבך - במקום אשר יבחר יי אלהיך לשכן שמו שם.
- 3 וזכרת כי עבד היית במצרים; ושמרת ועשית את החקים האלה.
- בכורי קציר חטים 4 וביום הבכורים, בהקריבכם מנחה חדשה ליי, בשבעתיכם - מקרא קדש יהיה לכם, כל-מלאכת עבודה לא תעשו.
- 5 וחג שבועת תעשה לך - בכורי קציר חטים.
- דברים טו: 22-26
במדבר כח: 26
שמות לד: 22

חג השבועות

1. שבועה שבועת תספור-לך - מן היום השני של חג הפסח. ועשית חג שבועות - ביום רביעי.
2. ושמחת לפני יי - האפר צריך לעלות לרגל לירושלים, לשמח "לפני יי" ולהודות לו על ברכת הארץ. אתה ובנך וכו' - כאשר אתה יושב לאכל, לשותות ולשמח, אל תשכח את העניים, את הגרים, את היתומים והאלמנות, ואת הלהים שאין להם נחלות (שדות וגנים). הן להם חלק משלה, כדי שגם הם יוכלו לשמח.
3. וזכרת - גם בזמן של שמחה, חתנים בני ישראל לזכר את העניים, הגרים והעבדים, כי הם עצמם היו גרים ועבדים.
4. בכורים - הפרות שמתבכרים¹³ בראשונה. יום הבכורים - חג השבועות, היום שבו היו צריכים להביא למקדש את "לחם הבכורים" מן החטה החדשה. בהקריבכם - כאשר מקריבו. מנחת חדשה - שתי בפרות של לחם, שאפו¹⁴ מן החטה הראשונה. (ראה למעלה, פרק טז: 19). בשבעתיכם - בחג השבועות שלכם. מקרא קדש - יום שאסור לעשות בו מלאכה, מלבד "אשר יאכל לכל נפש" (ראה פרק טז: 7).
5. בכורי קציר חטים - היום שבו צריכים

¹³ להתבכר (בכורים) - to ripen. ¹⁴ לאפות - to bake.

6 וְחַג הַקִּצִּיר [תְּשֹׁמֵר, עֵת] בַּכּוֹרֵי מַעֲשִׂיךְ, אֲשֶׁר

תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה...

שמות כג: 16

הַבָּאֵת הַבְּכוֹרִים

בְּכוֹרֵי פְרֵי הָאֲדָמָה 7 רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יי אֱלֹהֶיךָ...

שמות כג: 19

8 וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר יי אֱלֹהֶיךָ
נָתַן לְךָ נַחֲלָה וִירֵשְׁתָּהּ, וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ;

9 וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרֵי הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר
תָּבִיא מֵאֲרָצְךָ, אֲשֶׁר יי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ, וְשָׂמְתָּ
בַטֶּנָּא, וְהִלַּכְתָּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר יי
אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם.

הָרֵאשִׁיטִים מֵאֲדָמָתוֹ, מִתְפַּלֵּל לֵאלֹהִים וּמוֹדָה
לוֹ עַל כָּל הַחֶסֶד¹⁶ שֶׁעָשָׂה ה' עִמּוֹ וְעַם אֲבוֹתָיו,
שֶׁהוֹצִיא אוֹתָם מִמִּצְרָיִם וְהָבִיא אוֹתָם ל"אָרֶץ
זָבַת¹⁷ חֶלֶב וְדָבָשׁ¹⁸.

7. רֵאשִׁית בְּכוֹרֵי אֲדָמָתְךָ וכו' - תָּבִיא
לְמִקְדָּשׁ מִן הַפְּרוֹת הָרֵאשִׁיטִים שֶׁל הָאֲדָמָה.
חֲכָמֵינוּ אָמְרוּ, כִּי צְרִיכִים לְהָבִיא בְּכוֹרִים רַק
מִ"שִׁבְעַת הַמִּינִים" שֶׁאֲרָץ-יִשְׂרָאֵל הָיְתָה עֹשֶׂינָהּ
בָּהֶם: חֲטָה¹⁹, שְׁעִירָה²⁰, גֶּסֶן (עֲנָבִים)²¹, תְּאֵנָה²²,
רְמוֹן²³, זֵית²⁴, וְתִמְרֵי²⁵.

8. כִּי תָבֹא אֶל-הָאָרֶץ - צְרִיכִים לְהָבִיא
בְּכוֹרִים רַק בְּאֲרֶץ-יִשְׂרָאֵל וְרַק בְּזֶמַן שְׁבִיט-
הַמִּקְדָּשׁ קָיָם. נַחֲלָה - יְרֵשָׁה²⁶. וִירֵשְׁתָּהּ -
וְתִירֶשׁ²⁷ אוֹתָהּ.

9. מֵרֵאשִׁית כָּל-פְּרֵי הָאֲדָמָה - מִבְּכוֹרֵי פְרֵי
הָאֲדָמָה (שִׁבְעַת הַמִּינִים). טֶנָּא - סֵל²⁸. אֶל

לְהָבִיא לְמִקְדָּשׁ לֶחֶם בְּכוֹרִים מִן הַקִּצִּיר²⁹
הָרֵאשִׁיטִים שֶׁל הַחֹטִים.

6. חַג הַקִּצִּיר - עוֹד שָׁם לְחַג הַשְּׁבוּעוֹת, כִּי
בְּזֶמַן הַזֶּה מִתְחִילִים לְקַצֵּר אֶת הַחֹטִים. בְּכוֹרֵי
מַעֲשִׂיךְ - הַתְּבוּאָה הָרֵאשִׁיטָה שֶׁלָּךְ. וְחַג הַקִּצִּיר
בְּכוֹרֵי מַעֲשִׂיךְ - תְּשֹׁמֵר אֶת חַג הַקִּצִּיר, כִּי
זֶה הוּא הַזֶּמַן (הָעֵת) שֶׁבוֹ קוֹצְרִים אֶת בְּכוֹרֵי
הַחֹטִים. אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה - אֲשֶׁר יִרְעֶת
בַּשָּׂדֶה.

הַבָּאֵת בְּכוֹרִים

רֵאשִׁיט, כִּי בַיּוֹם הַשְּׁנִי שֶׁל פֶּסַח הָבִיאוּ לְמִקְדָּשׁ
עֲמֻרֵי מִבְּכוֹרֵי הַשְּׁעִירִים³⁰, וּבְשְׁבוּעוֹת שְׁמִי
בְּכָרוֹת לֶחֶם מִבְּכוֹרֵי הַחֹטִים³¹. הַתּוֹרָה מְצַוָּה,
כִּי כָל אִכְרֵי יִבִּיא לְמִקְדָּשׁ בְּכוֹרִים גַּם מִפְּרוֹת
הָעֵץ. אֶת הַבְּכוֹרִים הֵיוּ מְבִיאִים מִחַג הַשְּׁבוּעוֹת
עַד חַג הַסֻּכּוֹת. הָאִכְרֵי הָיָה מְבִיא אֶת הַפְּרוֹת

¹⁶ שְׁעִירָה, שְׁעִירִים - barley. ¹⁷ חֶסֶד - loving-kindness. ¹⁸ דָּבָשׁ - honey.

¹⁹ גֶּסֶן - vine. ²⁰ תְּאֵנָה, תְּאֵנִים - fig(s). ²¹ רְמוֹן - pomegranate. ²² זֵית, זֵיתִים - olive(s).

²³ תִּמְרֵי, תְּמָרִים - date(s). ²⁴ נַחֲלָה = יְרֵשָׁה - possession. ²⁵ לְרֵשֶׁת - to possess. ²⁶ טֶנָּא = סֵל - basket.

10 ובאת אל הכהן, אשר יהיה בימים ההם...
ולקח הכהן הטנא מידך, והניחו לפני מזבח
יְיָ אֱלֹהֶיךָ.

11 וענית ואמרת לפני יְיָ אֱלֹהֶיךָ:

12 "ארמי אביד אבי, בִּרְדִּי מִצְרִימָה, ויָגֵר שֵׁם
בְּמִתִּי מֵעַט, וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי גָּדוֹל, עָצוּם וְרַב.

13 וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים, וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ
עֲבֹדָה קָשָׁה.

14 וַנִּצְעַק אֶל-יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, וַיִּשְׁמַע יְיָ אֶת-
קִלְנוּ... וַיּוֹצֵאֵנוּ יְיָ מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָד
נְטוּיָה... וַיָּבֵאֵנוּ אֶל-הַמָּקוֹם הַזֶּה, וַיִּתֵּן-לָנוּ
אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

15 ועתה, הנה הבאתי את-ראשית פְּרִי הָאֲדָמָה,
אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי, יְיָ!"

יָרְדוּ עִם יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם לְטוֹר שָׁם. וַיְהִי שֵׁם
לְגוֹי גָּדוֹל – אֲבָל בְּמִשְׁשׁ הַזָּמָן הָם הִתְרַבּוּ (הָיוּ
רַבִּים) וַהֲיוּ לְעַם גָּדוֹל. עָצוּם – חֲזָק. מִסְפָּרָם
הָיָה רַב מְאֹד – שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ.

13. וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִים – אָנְשֵׁי מִצְרַיִם
עָשׂוּ לָנוּ רָעָה גְדוֹלָה. וַיַּעֲנוּנוּ – וַעֲנוּ²⁷
אוֹתָנוּ.

14. וַנִּצְעַק – אֲנִי צָעַקְנוּ וַהֲתַפְּלִלְנוּ לָהּ, וְהוּא
שָׁמַע אֶת תַּפְּלִתָּנוּ וַהֲוֹצִיא אוֹתָנוּ מִמִּצְרַיִם בְּיַד
חֲזָקָה וּבְיָד נְטוּיָה. אֶרֶץ זָבֹת חֶלֶב וְדָבָשׁ²⁸ –
אֶרֶץ עֲשִׂירָה מְאֹד.

15. אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי יְיָ – הַפְּרוֹת הֵם מִתְּנֵת

הַמָּקוֹם וְכו' – לְבֵית-הַמִּקְדָּשׁ. לְשֹׁכְנֵי²⁷ שָׁמוּ
שֵׁם – הַמָּקוֹם שֶׁשֵּׁם ה' נִקְרָא עָלָיו.

10. וַהֲנִיחוּ – הִכְהִינוּ יָמִים (שָׁנִים) אֶת הַטֵּנָא
לְפָנֵי הַמִּזְבֵּחַ.

11. וְעָנִיתָ – תְּדַבֵּר, תַּתְּפַּלל אֶת הַתַּפְּלָה
הַבָּאָה.

12. אֲרָמִי – זֶה יַעֲקֹב אֲבִינִי, שֶׁבָּרַח לְאֶרֶץ
אֲרָם מִפְּנֵי עָשׂוּ. אֲבִד – נִדָּד²⁸. יַעֲקֹב הָיָה
נִדָּד רַב יָמִים חַיָּו: בְּרֹאשׁוֹנָה בָּרַח לְאֶרֶץ אֲרָם,
וְכַאֲשֶׁר חָזַר לְאֶרֶץ כְּנָעַן, הָיָה צָרִיד לְרֹדֶת
לְמִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב²⁹. בְּמִתִּי מֵעַט – בְּאֲנָשִׁים
מְעַטִּים. רַק אָנְשִׁים מְעַטִּים – שְׂכָעִים נֶפֶשׁ –

²⁷ לְשֹׁכְנֵי – to establish. ²⁸ אֲבִד – נִדָּד – wanderer. ²⁹ רָעָב – famine. ³⁰ לְעַנּוּת – to oppress.

16 וְהִנָּחֲתוּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ, וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְיָ
אֱלֹהֶיךָ.

17 וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־טוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ
וּלְבֵיתְךָ, אֵתָהּ וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ.

וְשִׂמַּחְתָּ

דברים כו:1-11

אֱלֹהִים לְאָדָם, וּמִהֶם הוּא מְבִיא בְּכוֹרִים כָּאוֹת
(סִימָן) תּוֹדָה.

16. וְהִנָּחֲתוּ וְכו' – אַחֲרֵי שֶׁנִּזְכָּר הָאָדָם אֶת
תְּפִלָּתוֹ, הָיָה מְצִיחַ (שָׁם) אֶת הַטָּנָא לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ,
מִשְׁתַּחֲוֶה¹¹ וְהוֹלֵךְ. הַבְּכוֹרִים הָיוּ מִתְּנָה לַכֹּהֲנִים.

17. וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־טוֹב – וְכַאֲשֶׁר יוֹשֵׁב הָאָדָם
לְאָכַל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשִׂמְחָה, אֵין הוּא צָרִיךְ לְשַׁכַּח
אֶת הַעֲנִיִּים, הַלְוִיִּם וְהַגֵּרִים; הוּא צָרִיךְ לְתַת
גַּם לָהֶם חֶלֶק מִמֶּה שֶׁה' נָתַן לוֹ.

¹¹ להשתחוות – to bow down.

פָּרָק יח שֶׁל שְׁלֹשׁ רִגְלִים: סְכוּת

מבוא

אַרְבָּעָה מִיָּמִים שֶׁל צִמְחָה וּפְרוּת וְלִשְׁמֹחַ לִפְנֵי ה'. אַרְבַּעַת הַמִּיָּמִים הֵם: אֶתְרוֹג, לולב,¹ הָדָס² וְעֵרְבָה³. הֵם מְסֻמָּלִים⁴ אֶת חַג הָאָסִיף. עַל-יְדֵי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲנַחְנוּ מוֹדִים לֵאלֹהִים עַל בְּרַבּוּת הַתְּבוּאָה וְהַפְּרוּת.

אֶת חַג הַסְּכוּת חוֹגְגִים שְׂבָעָה יָמִים. הַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי נִקְרָא "הוֹשַׁעֲנָא רַבָּא".

אַחֲרֵי שְׂבָעַת הַיָּמִים הָאֵלֶּה יֵשׁ עוֹד חַג הַנִּקְרָא "שְׁמִינִי עֲצָרָת". שְׁמִינִי עֲצָרָת הוּא הַיּוֹם הָאֲחֵרוֹן שֶׁל חַג הַסְּכוּת.⁵

בְּחוּץ-לְאֶרֶץ (בְּאַרְצוֹת שְׂמַחוֹן לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל) גַּם הַיּוֹם הַתְּשִׁיעִי הוּא "יוֹם-טוֹב" (יוֹם חַט). הוּא נִקְרָא "שְׁמִינִי-תוֹרָה". בַּיּוֹם הַזֶּה קוֹרְאִים אֶת הַפָּרָשָׁה הָאַחֲרוֹנָה בַּתוֹרָה (פָּרָשַׁת "הַזֹּאת הַבְּרָכָה") וּמִתְחִלִּים לִקְרֹא שְׁנֵית בְּפָרָשַׁת "בְּרֵאשִׁית". בְּאַרֶּץ-יִשְׂרָאֵל שְׁמִינִי-תוֹרָה וְשְׁמִינִי-עֲצָרָת הֵם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם – בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי שֶׁל הַחַג.

חַג הַסְּכוּת הוּא חַג הַשְּׁלִישִׁי וְהָאֲחֵרוֹן בְּמַחְזְרוֹ שֶׁל "שְׁלֹשׁ רִגְלִים". הוּא מִתְחִיל בְּחַמִּשָּׁה-עָשָׂר לַחֹדֶשׁ תִּשְׁרִי. הַנִּקְרָא בַּתוֹרָה בָּשֵׁם "הַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי".

חַג נִקְרָא בָּשֵׁם הַזֶּה מִפְּנֵי מִצְוַת הַיִּשְׁבָּה בַּסֵּכָה. הַסֵּכָה הִיא בֵּית זְמַנִּי, שְׂאֵדָם עוֹשֶׂה לוֹ כְּדֵי לִשְׁכַּת בּוֹ זְמַן קֹצֵר. הַתוֹרָה נִתְּנָה טַעַם (סִבָּה) הִיסְטוֹרִי לַמִּצְוַת הַיִּשְׁבָּה בַּסֵּכָה: כְּדֵי לְזַכֵּר אֶת הַנִּדְוִדִּים שֶׁל אֲבוֹתֵינוּ בַּמִּדְבָּר, כְּאִשֶּׁר יָשְׁבוּ בַּסְּכוּת וּבְאֵלֵיהֶם⁶ אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד שֶׁנִּכְנְסוּ לְאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל.

חַג הַסְּכוּת נִקְרָא גַּם בָּשֵׁם "חַג הָאָסִיף"⁷, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה הַחֲקֵלָאית⁸, אַחֲרֵי שֶׁאִסְפוּ הָאֲדָמָה אֶת תְּבוּאֹת הָאֶרֶץ.

שֵׁם שְׁלִישִׁי לַחַג הַסְּכוּת הוּא "הַחַג", וְשֵׁם רַבִּיעִי – "זְמַן שְׂמִינִי".

מִלְכּוּד הַמִּצְוָה שֶׁל יִשְׁבָּה בַּסֵּכָה, הַתוֹרָה מִצְוָה אֶת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל שִׁיקְחוּ בְּחַג הַסְּכוּת

¹ מחזור – cycle. ² זמני – temporary. ³ נדודים – wanderings. ⁴ אהל – tent. ⁵ אסיף – ingathering.
⁶ חקלאי – agricultural. ⁷ צמח – plant. ⁸ אתרוג – citron. ⁹ לולב – palm branch. ¹⁰ הדס – myrtle.
¹¹ ערבה – willow. ¹² לסמל – to symbolize. ¹³ סתו – autumn.

- חג הסוכות 1 ... בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה – חַג
הַסְּכּוֹת, שִׁבְעַת יָמִים לִי.
2 בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא-קֹדֶשׁ; כָּל-מְלֹאכֶת
עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ...
שְׁמִי עֲצָרָת 3 בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם...
וַיִּקְרָא כֵּן: 34–36 עֲצָרָת הִיא; כָּל-מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.
אַרְבַּעַת הַמִּינִים 4 וַיִּקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן: פְּרִי עֵץ הָדָר,
כַּפֹּת תְּמָרִים, וְעֹנַף עֵץ-עָבֹת, וְעַרְבֵי נָחַל –
שִׁם: 40 וַשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים.
יְשִׁיבָה בַּסֵּכָה 5 בַּסֵּכָת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים; כָּל-הָאֹזֶרֶח
בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֵּכָת.
6 לְמַעַן יָדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם, כִּי בַסֵּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, –
שִׁם: 42–43 אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם.

1. לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי – הוּא חֹדֶשׁ תִּשְׁרִי.
2. מִקְרָא קֹדֶשׁ – יוֹם חַג, או "יוֹם טוֹב", שֶׁבוּ
מִתְאַסְּפִים בְּבֵית-הַתְּפִלָּה אוּ בְּבֵית-הַמִּקְדָּשׁ
כְּדִי לְהַתְפַּלֵּל וּלְחַגֵּג. אֲסוּר לַעֲשׂוֹת מְלֹאכָה
בְּ"יוֹם-טוֹב" (מִקְרָא קֹדֶשׁ). מִלְכּוּד "אֲשֶׁר יֹאכַל
לְכָל נֶפֶשׁ"; רֹאה לְמַעַלָּה פָּרָק טו:7. בְּחוּץ-
לְאֶרֶץ גִּם הַיּוֹם הַשְּׁנִי שֶׁל סְבוּת הוּא "יוֹם-
טוֹב". חוּל-הַמּוֹעֵד סְבוּת מִתְחִיל בַּיּוֹם הַשְּׁנִי
שֶׁל הַחַג (בְּחוּץ לְאֶרֶץ: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי) וְנִגְמַר
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.
3. בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי – גִּם הַיּוֹם הַשְּׁמִינִי הוּא
"מִקְרָא קֹדֶשׁ", או יוֹם-טוֹב, וְנִקְרָא "שְׁמִינִי
עֲצָרָת". עֲצָרָת – אֲחֵרוֹן. "שְׁמִינִי עֲצָרָת"

16 עֹנַף – branch.

15 עֲצָרָת = אֲסֵפָה – solemn gathering.

14 לְחַג – to celebrate.

17 תְּמָר – date (palm tree). 18 נָחַל – brook.

7 חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים, באספה
מגננה ומיקנה.

8 ושמחת בחגך - אתה ובנך ובתך, ועבדך
ואמך, והלוי והגר, והיתום והאלמנה אשר
בשעריך.

9 שבועת ימים תחג לך אלהיך במקום אשר
יבחר יי; כי יברכה יי אלהיך בכל תבואתך
ובכל מעשה ידיך, והיית אף שמח.

דברים טו: 13-15

10 ... וחג האסף - בצאת השנה, באספה את
מעשיך מן השדה.

שמות כג: 16

ללויים ולכל אלה שאין להם שדות וכרמים,
כדי שגם הם יוכלו לשמח אתו.

9. תחג... במקום אשר יבחר יי - חג הסוכות
הוא אחד מן התעודות שבו היו אבותינו עולים
לירושלים וחוגגים¹¹ אותו שם.

10. חג האסף¹² - זה הוא שם אחר לחג
הסוכות. בצאת השנה - בסוף השנה. בחדש
תשרי מתחילה שנה חדשה לעובדי האדמה.
הם אספו בקר את התבואה ואת הפרות של
השנה שעברה, וברקוב יתחילו לחרש¹³
ולזרע¹⁴. את מעשיך - את פרי מעשיך¹⁵.

7. באספה - כאשר תאסף. חג הסוכות הוא
גם חג תהליך, כי בזמן הזה אוספים האפרים
את תבואת השדה ואת פירות העצים. מגננה -
מו הגנן¹⁶ שלך. הגרן הוא המקום שבו דשים¹⁷
את התבואה. ומיקנה¹⁸ - ומן היקב¹⁹ שלך.
אחרי שבוזרים²⁰ את הענבים, מביאים אותם
מן הכרם²¹ אל היקב, ושם עושים מהם יין.
8. ושמחת בחגך - השמחה בחג הסוכות גם
היא מצוה. אכל אסור לאדם לשמח על ברכת
ה' כל זמן שיש אנשים רעבים בארץ. הוא חייב
לתת חלק מתבואתו לעניים, לגרים, לאלמנות,

¹⁰ תרן - threshing floor. ¹¹ לדרוש - to thresh. ¹² יקב - wine-press, vat. ¹³ לבצר - to harvest (grapes).
¹⁴ לזרע - to sow, to plant. ¹⁵ פרי מעשיך - the fruit of your labor. ¹⁶ גרן - vineyard. ¹⁷ דשים - to plow.
¹⁸ מיקנה - to plow. ¹⁹ היקב - wine-press, vat. ²⁰ שבוזרים - to plow. ²¹ הכרם - vineyard.

פרקיט מועדים אחרים

מבוא

ראש-השנה היום הכפורים ונקראים "ימים נוראים".⁹

ראש-חדש. - החדש העברי הוא חדש הלכנה (ה'ת"ת)¹⁰, ויש בו עשרים ותשעה או שלשים ימים. היום הראשון של החדש נקרא "ראש-חדש". באשר יש שלשים ימים בחדש, או היום השלישים נקרא "א' דראש-חדש", והיום הראשון של החדש החדש נקרא "ב' דראש-חדש".

ראש-החדש דומה למועדים (לחגים) האחרים בזה שהקריבו בו קרבן מוקד¹¹ מיוחד. אבל בראש-חדש מותר לעשות מלאכה, ולכן דומה ראש-החדש ל"חול-המועד".

חגים שלא נזכרו בתורה. - ראיתי כי הימים הקדושים הנזכרים בתורה הם: שבת; פסח, שבועות וסוכות (שלש רגלים); ראש-השנה ויום הכפורים (ימים נוראים); ראש-חדש.

אבל יש במחזור¹² של חגי ישראל גם חגים שלא נזכרו בתורה, כי הם חגים מאתרים. החגים האלה אינם "ימים טובים", ומותר לעשות בהם מלאכה. ואלה הם החגים:

ראש השנה. - שני ראשי-שנים היו בישראל בימי קדם: האחד ב"חדש האביב"¹, הוא חדש ניסן, והשני ב"חדש האסיו"², הוא חדש תשרי. ניסן נקרא בתורה "החדש הראשון", ותשרי - "החדש השביעי". ניסן היה "ראשון לחודש השנה" (שמות יב: 2), כי בו יצאו אבותינו ממצרים, ותשרי היה ראש-השנה העמלקאית. בזמן יותר מאחר נחשב רק תשרי לחדש הראשון בשנה, וראש-חדש תשרי נקרא בשם "ראש השנה".

השם "ראש השנה" לא נמצא בתורה. היום הזה נקרא בתורה "יום תרועה" וגם "זכרון תרועה".

בזמן יותר מאחר קראו לחג גם בשמות "יום הזכרון" ו"יום הדין". לפי המסורת, האלהים זוכר ביום הזה את כל בני-האדם ודן (שופט)³ אותם על מעשיהם.

יום הכפורים. - יום הכפורים הוא היום היותר קדוש בשנה. הוא יום של צום⁴, תפלה ותשובה⁵. ביום הזה אנו צריכים לצום, לעשות תשובה ולהתפלל לה' שיכפר⁶ לחטאים שלנו.

יום הכפורים חל (בא) בעשירי לחדש תשרי. עשרת הימים מראש-השנה ועד יום הכפורים נקראים "עשרת ימי תשובה".

¹ אביב - spring. ² אסיו - ingathering. ³ חקלאי - agricultural. ⁴ מסורת - tradition. ⁵ לדון = לשפוט - to judge. ⁶ צום (לצום) - fast. ⁷ תשובה - repentance. ⁸ לכפר - to atone. ⁹ ימים נוראים - Days of Awe. ¹⁰ חדש הלכנה - lunar month. ¹¹ מוקד - additional. ¹² מחזור - cycle.

שם התנ"ך	האריך התנ"ך	מדוע חומות
חנניה	כ"ה בכסלו (8 ימים)	לזכר נצחון ¹³ התשמונאים במלחמה נגד היונים-הסורים וחנניה ¹⁴ המקדש.
פורים	י"ד באדר	המון רצה להשמיד (להרג) את כל היהודים, וה' הציל אותם מידיו.
ט"ו בשבט	ט"ו בשבט	ראש-השנה לאילנות (לעצים).
ל"ג בעומר	י"ח באדר	לזכר המרד של בר-כוכבא נגד-הרומאים.
יום העצמאות	ה' באדר	מדינת ישראל נעשתה למדינה חפשיה ועצמאית ¹⁵ (1948).

שנפלה ירושלים לפני הבבלים, נחרב ביום
הזה בית-המקדש הראשון (בשנת 586 לפני
הספירה). גם בית-המקדש השני נחרב ביום
הזה על-ידי הרומאים - בשנת 70 אחרי
הספירה.

צום גדליה - ג' בתשרי: ביום הזה נרצח
גדליה בן-אחיקם, שהיה המושל¹⁶ האחרון
בארץ יהודה אחרי חרבן בית ראשון.
צמים גם ביום י"ג באדר, לזכר הצום
(התענית) שצמו היהודים בפרס בימי מרדכי
ואסתר והתפלו לה' שיציל אותם מיד המן
הרשע. הצום הזה נקרא "תענית אסתר".

ימי צום¹⁷ שלא נזכרו בתורה. - יום
הכפורים הוא יום הצום היחיד שזוהר בתורה.
בספרים אחרים של התנ"ך נזכרים ימי-הצום
הבאים, וכלם קשורים בחרבן בית-המקדש
הראשון:

עשרה בטבת: ביום הזה התחיל גבוכך-
נצר מלך בבל לשם מצור¹⁸ על ירושלים.
זה היה בשנת 588 לפני ספירת הנוצרים.
שבועה-עשר בתמוז: אחרי שנתים
וחצי של מצור, נפלו ביום הזה חומות¹⁹
ירושלים לפני הבבלים.

תשעה באב: שלשה שבועות אחרי

¹³ נצחון - victory. ¹⁴ חנניה - dedication. ¹⁵ עצמאי - independent. ¹⁶ מצור - siege. ¹⁷ חומות - walls.
¹⁸ מושל - ruler.

ראש השנה

- יום תרועה 1 ובחדש השביעי, באחד לחדש, מקרא-קדש יהיה לכם; כל-מלאכת עבודה לא תעשו – יום תרועה יהיה לכם.

במדבר כו

- יום הוקרן 2 ... בחדש השביעי, באחד לחדש, יהיה לכם שבתון – וקרן תרועה, מקרא-קדש; כל-מלאכת עבודה לא תעשו...

ויקרא כג:24

יום הכפורים

- יום צום 3 אך בעשור לחדש השביעי הזה – יום הכפורים הוא, מקרא-קדש יהיה לכם, ועניתם את נפשיכם...

- 4 וכל-מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה; כי יום כפורים הוא, לכפר עליכם לפני יי אלהיכם.

- 5 כי כל-הנפש אשר לא תענה בעצם היום הזה – ונקרתה מעמיה.

יום הכפורים	ראש השנה
3. ועניתם את נפשיכם – תצומו.	1. באחד לחדש – בזמן יותר מאחר נהגו לחג את ראש השנה שני ימים: א' וב' בתשרי.
4. לכפר עליכם – לסלח לכם.	מקרא-קדש – יום חג שאסור לעשות בו מלאכה, כמו שלש הקנאים. יום תרועה – יום שבו צריכים לתקע (להריע) ¹⁹ בשופר.
5. הנפש אשר לא תענה – האיש שלא יצוב ונקרתה מעמיה – יש לו דין מות; אבל העני יבוא אליו מיד ה' ולא מיד אדם (ענש כזו נקרא "כרת").	2. שבתון – יום מנוחה.

¹⁹ להריע = לתקע – to blow.

6 וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה בַּעֲצָם
הַיּוֹם הַזֶּה - וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת-הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִקֶּרֶב
עַמָּה...

7 שַׁבַּת-שַׁבְתּוֹן הוּא לָכֶם, וְעֲנִיתֶם אֶת-
נַפְשֵׁיכֶם - בַּחֲשָׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב, מֵעֶרֶב
עַד-עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבְּתֵכֶם.

ויקרא כג: 27-32

8 ... בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, בָּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, תַּעֲנוּ אֶת-
נַפְשֵׁיכֶם, וְכָל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ - הָאֲנֹרַח
וְהַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְכֶם.

9 כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם, לְטָהָר אֶתְכֶם
מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם, לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ.

שם טו: 29-30

רֹאשׁ-חֹדֶשׁ

10 וּבִרְאשֵׁי-חֹדְשֵׁיכֶם תִּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ...

במדבר כח: 11

עֲלִיו אֶת מִצּוֹת הַתּוֹרָה) תִּיב לְצוּם בַּיּוֹם
הַכַּפּוּרִים, כְּמוֹ הָאֲנֹרַח הַיִּשְׂרָאֵלִי.

9. בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם - ה'. לְטָהָר²¹
אֶתְכֶם - לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם טָהוֹרִים, נִקְיִים מִכָּל עוֹוֹן.

רֹאשׁ-חֹדֶשׁ

10. תִּקְרִיבוּ - תָּבִיאוּ קֶרֶבֶן. עֹלָה - קֶרֶבֶן
שֶׁל בְּהֵמָה, שְׁשׁוּרְפִים אוֹתָהּ כְּלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ²².
בְּכָל יוֹם הָיוּ מִקְרִיבִים בְּבֵית-הַמִּקְדָּשׁ שְׁתֵּי
עוֹלוֹת: עוֹלַת הַבֶּקָר וְעוֹלַת הָעֶרֶב; אֵלֶּה הָיוּ
„קֶרֶבֶנוֹת הַתָּמִיד“. בַּשַּׁבָּת, בַּתָּנִים וּבִרְאשׁ-
חֹדֶשׁ הָיוּ מִקְרִיבִים גַּם אֶת הַתָּמִיד, וְגַם קֶרֶבֶנוֹת
„מוֹסָף“²³ מִיָּחֲדִים (הַיּוֹם מִתְפַּלְלִים תְּפִלַּת
מוֹסָף, בִּמְקוֹם קֶרֶבֶן מוֹסָף).

6. וְהֶאֱבַדְתִּי - אֲשַׁמִּיד²⁰. גַּם לֹאִישׁ הַעוֹשֶׂה
מְלָאכָה בַּיּוֹם הַכַּפּוּרִים יִשׁ דִּין מוֹת - מִיַּד ה'.

7. שַׁבַּת-שַׁבְתּוֹן - יָמֵי הַחַג הָאֲחֵרִים (שְׁלֹשׁ
רְגֵלִים וְרֹאשׁ-הַשָּׁנָה) הֵם יָמֵי „שַׁבְּתוֹן“ (מְנוּחָה),
אֲבָל יוֹם הַכַּפּוּרִים נִקְרָא „שַׁבַּת-שַׁבְּתוֹן“
(מְנוּחָה שְׁלֵמָה). גַּם הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁבוּעַ נִקְרָא
„שַׁבַּת-שַׁבְּתוֹן“ (רְאֵה סָרְק טו: 11). בַּיּוֹם
הַכַּפּוּרִים וּבַיּוֹם הַשַּׁבָּת אָסוּר לַעֲשׂוֹת כָּל
מְלָאכָה, אֲפִלּוּ הַמְּלָאכּוֹת שֶׁמִּתֵּר לַעֲשׂוֹת אוֹתָן
בַּתָּנִים הָאֲחֵרִים (רְאֵה סָרְק טז: 7). בַּחֲשָׁעָה
לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב - הַצּוּם מִתְחִיל בַּחֲשִׁיעִי בַּחֲשִׁיעִי
בָּעֶרֶב וְנִגְמַר בַּעֲשִׂירֵי בָּעֶרֶב.

8. הָאֲנֹרַח וְהַגֵּר - הַגֵּר (לֹא-יִשְׂרָאֵלִי) שֶׁקֶבֶל

²⁰ לְהַאֲבִיד - לְהַשְׁמִיד - to destroy. ²¹ לְטָהָר - to cleanse, to purify. ²² עוֹלָה - burnt offering.

וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת ¹¹ וּבַיּוֹם שִׁמַּחְתֶּם וּבַמּוֹעֲדֵיכֶם וּבִכְרָאֵי
 חֻדְשְׁכֶם – וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלִיתֵיכֶם
 וְעַל זִבְחֵי שְׁלָמֵיכֶם; וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי
 אֱלֹהֵיכֶם, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם.

שם י: 1

שְׁלָמֵיכֶם, כלומר: שלש קנלים, ראש-השָׁן
 ויום-הקפורים. על עלייתכם – בזמן שאתם
 מקריבים את קרבנות העולה²⁴. ועל זכו
 שלמיכם – וגם בזמן שאתם מקריבים א
 קרבנות השלמים²⁵. והיו לכם לזכרון – ל
 יזכר אתכם ה' ויקבל את הקרבנו
 שלכם.

¹¹ שתי חצוצרות²³ של כסף היו במקדש,
 והנחנים היו תוקעים בהן בתנים, בכראשי-
 התדשים ובשבתות. היו תוקעים בחצוצרות
 גם כדי לקרוא את העם למלחמה וגם אחרי
 נצחון²⁶ במלחמה. וביום שמחתכם – בימי
 שמחה לעם, כמו אחרי נצחון במלחמה. חכמינו
 בארו: ביום השבת. ובמועדיכם – בתנים

²⁴ קרבן שלמים – peace offering.

²⁵ חצוצרה – trumpet.

פרק כ

תפלין, מזוזה וציצית

מבוא

תפלין. - התורה מצוה לשים "אות" (סימן) על היד ו"טוטפת" (סמל)¹ בין העינים, כדי לזכור את מצוות ה'. ה"אות" וה"טוטפת" הן התפלין (בניחוד: "תפלה"). בתפלין יש ארבע פרשיות (קטעים)² מן התורה: "שמע ישראל" (דברים ו: 4-9), "והיה אם-שמע" (שם יא: 21-23), "קדש-לי כל-בכור" (שם יג: 1-10), "והיה כי-יבאך" (שם: 11-16). מצות תפלין נקראת בכל הפרשיות האלה. בפרשיות האלה נזכרות גם כמה מצוות אחרות, שהן מן התשובות ביותר בתורה: האמונה באחדות ה', אהבת ה', למד התורה, חנוך הפנים, זכירת יציאת מצרים ועוד.

את ה"תפלה של יד" מניחים על היד השמאלית, נגד הלב, ואת ה"תפלה של ראש" מניחים על המצח, נגד המוח. היהודי מניח תפלין מן היום שנעשה ל"בר מצוה" (בן שלש-עשרה). אין מניחים תפלין לא בלילה ולא בשבתות ובמועדים (תמים).

מזוזה. - ה"מזוזה" היא קלף, שעליו כתובות שתי הפרשיות הראשונות של "שמע":

"שמע ישראל" (דברים ו: 4-9), "והיה אם-שמע" (שם יא: 21-23). לקלף הנה קוראים "מזוזה", כי שמים אותה על המזוזה של הבתים והשערים. את הקלף שמים בקפסה, ועל הקפסה כותבים את המלה "שדי", שהיא אחד משמות האלהים. המזוזה, כמו התפלין, באה להזכיר לנו את דברי התורה ומצוותיה.

ציצית. - התורה מצוה את בני ישראל, שישמו ציצית על בגדיהם (פסוקים 10-13). הקנדים שלהם, כדי שיוכלו לראות אותן תמיד ולזכור את מצוות ה'. הציצית, התפלין והמזוזה קרובות לעיניו של היהודי ולעניו: הן מזכירות לו את יהדותו ואת החובות³ המיוחדות של היהודי.

בימי קדם היו שמים ציציות בכנפים (בפסוקים) של כל בגד. בימינו לובשים בגד מיוחד עם ציצית רק בשעת התפלה. הבגד הזה נקרא "טלית". מלבד הטלית שלובשים בזמן התפלה, גוהגים ללבש גם "טלית קטן" (הנקראת גם "ארבע כנפות") מתחת לבגדים.

¹ is mentioned - נזכר

² door post - מזוזה

³ duty - חובות

⁴ passage - קטע

⁵ parchment - קלף

⁶ Judaism - יהדות

⁷ symbol - סמל

⁸ brain - מוח

⁹ corner - פנת

¹⁰ sign - אות

¹¹ education - (לתנח) חנוך

¹² fringe, tassel - ציצית

תפלין

- 1 לאות ולזכרון
והיה לה לאות על ידה, ולזכרון בין עיניה,
למען תהיה תורת יי בפייה, כי ביד חזקה
הוצאך יי ממצרים.
שמות יג: 9
- 2 והיה לאות על ידכה, ולטוטפת בין עיניה,
כי בחזק יד הוציאנו יי ממצרים.
שם: 16
- 3 והיו הדברים האלה, אשר אנכי מצוך היום,
על לבבך... וקשרתם לאות על ידה, והיו
לטוטפת בין עיניה.
דברים ו: 8, 6
- 4 ושמרתם את דברי אלה על לבבכם ועל
נפשכם; וקשרתם אתם לאות על ידכם, והיו
לטוטפת בין עיניכם.
שם יא: 18

מזוזה

- 5 וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.
דברים ו: 9
יא: 20

ציצית

- 6 ויאמר יי אל-משה לאמר:

תפלין

- וכו' - התפלה של יד באה להזכיר לט, כי
ה' הוציא את ישראל ממצרים "ביד חזקה".
2. טוטפת - סמל.

מזוזה

5. וכתבתם - כתבו את דברי התורה.

1. לאות - לסימן. ולזכרון - התפלל
צריכות להזכיר לט תמיד את תורת ה'
ומצוותיו. למען תהיה תורת יי בפייה - תהיה
חייב ללמד את התורה כל ימי חייו. ביד חזקה

פתיל תכלת

7 דבר אל-בני ישראל, ואמרת אליהם, ועשו
להם ציצת על-כנפי בגדיהם, לדרתם;
ונתנו על-ציצת הכנף פתיל תכלת.

8 והיה לכם לציצת; וראיתם אתו וזכרתם
את-כל-מצות יי, ועשיתם אותם. ולא תתורו
אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, אשר אתם זנים
אחריהם.

למען תזכרו

9 למען תזכרו, ועשיתם את-כל-מצותי,
והייתם קדשים לאלהיכם.

10 אני יי אלהיכם, אשר הוצאתי אתכם מארץ
מצרים, להיות לכם לאלהים - אני יי
אלהיכם.

במדבר טו:
41-37

11 גדלים תעשה לך - על-ארבע כנפות
כסותך, אשר תכסה בה.

דברים כב: 12

ציצית

7. לדרתם - מצות הציצית היא מצוה לכל
הדורות. פתיל - חוט¹³. תכלת - כחול¹⁴.
ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת - אחד מן
החוטים (הפתילים) של הציצית, אשר בכנף¹⁵
הנגד, צריך להיות כחול (תכלת). בימינו אין
שמים בציצית פתיל של תכלת.

8. תתורו - תלכו¹⁶. ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם - פאשר רואה אדם
את הציצית וזכר את מצוות ה', או לא ילך
(לא יתור) אחרי מחשבות לבו הרע, או אחרי

כל מה שעיניו רואות. זנים - סרים מן הדרך
הישרה¹⁷.

9. והייתם קדשים - הפטרה¹⁸ של הציצית
היא להזכיר ליהודי, כי הוא צריך להיות
תני קדשה ולהתרחק¹⁹ מן החטא.

10. אני יי אלהיכם וכו' - הרבה מצוות
באו בתורה להזכיר לנו את הנס הגדול של
יציאת מצרים, ומצות הציצית היא אחת מהן.

11. גדלים - ציציות²⁰. ארבע כנפות - ארבע
פנות²¹. כסות - בגד, דבר שאדם מכסה בו
את גופו.

¹³ לתור אחרי - to follow¹⁴ תכלת = כחול - blue¹⁵ פתיל = חוט - thread, cord¹⁶ לזנות - to go astray¹⁷ מטרה - purpose¹⁸ להתרחק - to keep away

פרק כא בשרות

מבוא

בהמות טהורות. - שלושה סימנים לבהמה הטהורה (הכשרה): (א) אם יש לה פרסה¹², במקום אצבעות וצפרניים; (ב) אם הפרסה שלה שסועה (מחלקת)¹³ באמצע לשני חלקים; ואם (ג) היא מעלה גרה¹⁴, כלומר: חזרת ולועסת¹⁵ את האכל שלה. בהמה שיש לה רק אחד או שנים מן הסימנים האלה היא טמאה (לא כשרה), ואסור לאכל מבשרה.

בהמה שיש לה הסימנים האלה אוכלת עשב ואינה חיה טורפת¹⁶. התורה אוסרת לאכל חיות טורפות.

דגים טהורים. - לדג הטהור יש שני סימנים: סנפיר¹⁷ וקשקשת¹⁸. כל בעל-חיים שחיו במים ושאינו לו גם סנפיר וגם קשקשת הוא טמא.

עופות טהורים. - אין התורה נותנת סימנים של עופות (צפרים) טהורים. יש בתורה רק רשימה של עשרים וארבעה עופות טמאים, שאסור לאכל מבשרם. העופות האלה הם, בדרך כלל, עופות טורפים¹⁹. חכמי התלמוד נתנו כמה סימנים לעופות טמאים וטהורים.

משרת הכשרות. - המטרה של דיני הכשרות, כמו המטרה של שאר המצוות בתורה, היא - קדשת החיים. היהודי יכול לקדש את חייו גם בשעה שהוא אוכל: הוא נוטל (רוחץ) את ידיו לפני האכילה, מברך לפני האכילה ואתריה, אוכל רק מאכלים טהורים (כשרים)²⁰ וכי. חקי הכשרות תפסו תמיד מקום חשוב מאוד בחיי עמנו.

דיני הכשרות. - דיני הכשרות העיקריים הם:

- (א) יש בעלי-חיים טהורים שמתר לאכל מן הבשר שלהם, ובעלי-חיים טמאים (לא-טהורים)²¹, שאסור לאכל מבשרם.
- (ב) צריכים לשחט²² את הבהמה הטהורה לפי דינים מיוחדים, כדי להקטין את צער²³ה וכו' להוציא ממנה את רב הדם.
- (ג) אסור לאכל דם: לפני שאוכלים את הבשר, צריכים לרחץ אותו יפה ולשים עליו מלח²⁴, כדי להוציא ממנו את כל הדם.
- (ד) אסור לאכל את החלב²⁵ של הבהמה.
- (ה) אסור לאכל גבלה (בהמה שפתחה)²⁶ וטרפה (בהמה שנהרגה על-ידי חיה)²⁷.
- (ו) אסור לאכל בשר עם חלב.

1. מטרה - purpose. 2. דיני הכשרות - dietary laws. 3. טהור = כשר - ritually clean. 4. טמא = לא-טהור - ritually unclean. 5. לשחט - to slaughter. 6. להקטין - to minimize. 7. צער = כאב - suffering, pain. 8. מלח - salt. 9. חלב - tallow, hard fat. 10. גבלה - dead animal. 11. טרפה - animal torn by beast. 12. פרסה - hoof. 13. שסועה = מחלקת - is divided. 14. מעלה גרה - chews the cud. 15. ללעס - to chew. 16. חיה טורפת - beast of prey. 17. סנפיר - fin. 18. קשקשת, קשקשים - scale(s). 19. עוף טורף - bird of prey.

גְּבִלָה וּטְרֵפָה. – הַטֵּף שֶׁל בְּהֵמָה שֶׁמָּתָה,
וְלֹא שֶׁחָטוּ אוֹתָהּ, נִקְרָא "גְּבִלָה"¹⁰. בְּהֵמָה
שֶׁנִּטְרְפָה (נִהְרְגָה)¹¹ עַל-יְדֵי חַיָּה נִקְרָאת
"טְרֵפָה". בָּשָׂר הַגְּבִלָה וְהַטְרֵפָה הוּא טָמֵא,
וְאָסוּר לֵאכֹל מִמֶּנּוּ.

בָּשָׂר וְחֶלֶב. – הַתּוֹרָה אוֹמַרְתָּ-שֶׁאָסוּר
לְבַשֵּׁל¹² גְּדִי¹³ בְּחֶלֶב שֶׁל אָמוֹ. אֵין אֲנַחְנוּ
יֹדְעִים בְּדִיּוֹק אֵת הַשַּׁעַם (הַסֵּבָה) שֶׁל הַמִּצְוָה
הַזֹּאת. יֵשׁ אוֹמְרִים כִּי הַתּוֹרָה אִסְרָה אֵת בִּשּׁוּל¹⁴
הַגְּדִי בְּחֶלֶב שֶׁל אָמוֹ מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה
אֲכֹרִי¹⁵. אַחֲרִים אוֹמְרִים, כִּי זֶה הָיָה מִנְּהֻג¹⁶
אֱלִילִי¹⁷ לֶשֶׁן – שֶׁהָיוּ מְבַשְּׁלִים גְּדִי בְּחֶלֶב
וּמְבִיאִים אוֹתוֹ בְּקָרְבֵּן לְאֱלִילִים, – וּמִפְּנֵי זֶה
אִסְרָה הַתּוֹרָה אֵת הַדָּבָר.

עַל-יְסוֹד הַפְּסוּק הַזֶּה אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ, שֶׁאָסוּר
לֵאכֹל בָּשָׂר עִם חֶלֶב בְּכָל צִוְיָה שֶׁהִיא.

דָּם. – שֶׁבַע מִצְוֹת צִוְּהָ ה' אֵת גֵּן וְאֵת בְּרִי
אַחֲרֵי הַמַּבּוּל, וְאַחַת מֵהֵן הִיְתָה שֶׁאָסוּר לֵאכֹל
דָּם. הַמִּצְוָה הַזֹּאת נִזְכְּרָת פַּעַמִּים רַבּוֹת בַּתּוֹרָה,
כִּי הִיא חֲשׂוּבָה מְאֹד.

הַתּוֹרָה מְזַכֶּה (מַשְׁוֶה)¹⁸ אֵת הַדָּם עִם הַחַיִּים,
כִּי אֵין הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה יְכוּלִים לַחְיּוֹת בְּלִי דָם.
הַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת רִשּׁוּת לֵאכֹל אֵת בָּשָׂר הַבְּהֵמָה,
שֶׁהוּא הַטֵּף, וְלֹא אֵת הַדָּם, כִּי הַדָּם הוּא
"הַנֶּפֶשׁ" (הַחַיִּים) שֶׁל הַבְּהֵמָה.

חֶלֶב. – הַחֶלֶב¹⁹ הוּא שֶׁמֶן²⁰ קָשָׁה שֶׁמֶכֶסֶה
אֵת הַקֶּרְבִּים²¹ שֶׁל הַבְּהֵמָה. הַתּוֹרָה אוֹסֶרֶת
אֵת אֲכִילַת הַחֶלֶב, אֲבָל אֵינָנָה אוֹסֶרֶת אֵת
אֲכִילַת הַשֶּׁמֶן הַרֹדֶף²² שֶׁבַּחוּף הַבָּשָׂר. בִּימֵי קֶדֶם
הָיוּ נוֹהֲגִים לְהַקְרִיב אֵת הַחֶלֶב עַל הַמִּזְבֵּחַ²³.
יֵשׁ חֲכָמִים שֹׂאמְרִים, כִּי הַתּוֹרָה אִסְרָה אֵת
אֲכִילַת הַחֶלֶב, מִפְּנֵי שֶׁהַחֶלֶב מוֹדִיק²⁴ לַטֵּף
הָאָדָם.

¹⁰ מְזַכֶּה = מַשְׁוֶה – identifies. ¹¹ שֶׁמֶן – fat. ¹² קֶרְבִּים – internal organs. ¹³ רֹךְ – soft. ¹⁴ מִזְבֵּחַ – altar.

¹⁵ מוֹדִיק (מֹדֵק) – is harmful. ¹⁶ לְבַשֵּׁל – to cook. ¹⁷ גְּדִי – kid. ¹⁸ אֲכֹרִי – cruel. ¹⁹ מִנְּהֻג – custom.

²⁰ אֱלִילִי – heathen.

בְּצֵלִי-חַיִּים טְהוֹרִים וְטָמְאִים

- 1 ... וְאֵת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל-הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
עַל הָאָרֶץ: כָּל מִפְּרֶסֶת פֶּרֶסָה, וְשִׁסְעַת שִׁסְעַת
פֶּרֶסָה, מֵעֵלֶת גֵּרָה בְּבֵהֶמָה – אֹתָהּ תֹּאכְלוּ. וַיִּקְרָא י"א: 2-3
- 2 אֲךָ אֶת-זֶה לֹא תֹאכְלוּ...: אֶת-הַנֶּמֶל וְאֶת-
הָאַרְנוֹבָה וְאֶת-הַשָּׁשָׁן, כִּי מֵעֵלָה גֵּרָה הֵמָּה,
וּפֶרֶסָה לֹא הִפְרִיסוּ – טָמְאִים הֵם לָכֵם. דְּבָרִים י"ד: 7
- 3 וְאֶת-הַחֲזִיר, כִּי מִפְּרִיס פֶּרֶסָה הוּא וְשִׁסְעַת
שִׁסְעַת פֶּרֶסָה, וְהוּא גֵּרָה לֹא יָגֵר – טָמֵא הוּא
לָכֵם. וַיִּקְרָא י"א: 7
- 4 אֶת-זֶה תֹּאכְלוּ מִכָּל אֲשֶׁר בְּמִיִּם: כָּל אֲשֶׁר
לוֹ סָנַפִּיר וְנִקְשָׁקֶשֶׁת... אֹתָם תֹּאכְלוּ, וְכָל
אֲשֶׁר אֵין לוֹ סָנַפִּיר וְנִקְשָׁקֶשֶׁת... שֶׁקֶץ הֵם
לָכֵם. שֵׁם: 16-9
- 5 כָּל-צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכְלוּ. וְזֶה אֲשֶׁר לֹא
תֹאכְלוּ מֵהֶם: הַנָּשָׂר, וְהַפֶּרֶס וְהַעֲזוּגָה
[וְעוֹד]... דְּבָרִים י"ד: 11-12

3. חֲזִיר – לַחֲזִיר י"ג פֶּרֶסָה, וְהַפֶּרֶסָה
הִיא שְׁסוּעָה (מַחֲלָקֶת), י"ג אֶכֶל אֵין הוּא מֵעֵלָה
גֵּרָה; לָכֵן הַחֲזִיר הוּא טָמֵא.
4. סָנַפִּיר וְנִקְשָׁקֶשֶׁת – הַסָּנַפִּיר י"ג וְהַנִּקְשָׁקֶשֶׁת י"ג
הֵם שְׁנֵי הַסִּמְנָיִם שֶׁל הַדָּוִים הַטְּהוֹרִים. כָּל
בְּעַל-חַיִּים אֲחֵר, שֶׁנִּי בְּמִיִּם וְשֶׁאֵין לוֹ סָנַפִּיר
וְנִקְשָׁקֶשֶׁת, הוּא טָמֵא. שֶׁקֶץ – טָמֵא, תוֹעֵבָה י"ג.
5. כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה תֹּאכְלוּ – אֵין הַתּוֹרָה
מִתְּנָת סִמְנָיִם שֶׁל צִפּוֹרִים טְהוֹרִים. הַנָּשָׂר י"ג.
- בְּצֵלִי-חַיִּים טְהוֹרִים וְטָמְאִים
1. פֶּרֶסָה – בְּרֵי הַרְגֵל י"ג. מִפְּרֶסֶת פֶּרֶסָה –
בְּהֵמָה שֶׁשֶּׁשׁ לָהּ פֶּרֶסוֹת (בְּמִקְוֵי אֲבָבָעוֹת
וְאַפְרָנִים). שִׁסְעַת שִׁסְעַת פֶּרֶסוֹת – שֶׁהַפֶּרֶסָה
שֶׁלָּהּ שְׁסוּעָה (מַחֲלָקֶת) י"ג לְשֵׁנִי הַלָּקִים. מֵעֵלָה
גֵּרָה י"ג – וְהִזְרֵת וְלֹעֲסֶת י"ג אֶת הָאֶכֶל שֶׁלָּהּ.
2. אֶת-הַנֶּמֶל וְאֶת-הָאַרְנוֹבָה וְאֶת-הַשָּׁשָׁן –
הַנֶּמֶל י"ג, הָאַרְנוֹבָה י"ג וְהַשָּׁשָׁן י"ג מֵעֵלִים גֵּרָה י"ג.
- אֶכֶל אֵין לָהֶם פֶּרֶסוֹת י"ג; לָכֵן הֵם טָמְאִים.

י"ג נֶמֶל – camel. י"ג אֲרֶנֶבֶת – hare. י"ג שָׁשָׁן – rabbit. י"ג חֲזִיר – swine. י"ג שֶׁקֶץ – תוֹעֵבָה – דְּבָר טָמֵא –
abomination. י"ג נָשָׂר – eagle.

- שָׂרָצִים 6 כל שָׂרָץ הָעוֹף... שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם. ויקרא יא: 20
- 7 וְכָל-הַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ עַל הָאָרֶץ - שֶׁקֶץ הוּא, לֹא יֵאָכֵל. שם: 41
- אֲכִילַת דָּם וְחֵלֶב
- אֲךָ בָּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ-דָּמוֹ - לֹא תֹאכְלוּ. בראשית ט: 4
- 9 ... כָּל-נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכֵל דָּם, וְהָגַר הָגַר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכֵל דָּם... כִּי נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא... ויקרא יז: 14, 12
- 10 וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הָגַר הָגַר בְּתוֹכְכֶם, אֲשֶׁר יִצְוֹד צִיד חַיָּה אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל, וְשִׁפְףָה אֶת דָּמוֹ - וְכִסְהוּ בַּעֲפָר. שם: 13
- חֵלֶב 11 ... כָּל-חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעִז לֹא תֹאכְלוּ. שם: 23

כִּי הַדָּם הוּא סִמְלָה⁴⁵ הַחַיִּים (= הַנֶּפֶשׁ) שֶׁל הַבְּהֵמָה.

9. כָּל-נֶפֶשׁ מִכֶּם - כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל. לַמַּלְאָכִים, נֶפֶשׁ יֵשׁ פְּרוֹשִׁים אֲתוֹדִים: חַיִּים, נִשְׁמָה⁴⁶, בְּנִי-אָדָם וְעוֹד. כָּל-בָּשָׂר - כָּל בַּעַל-חַיִּים. נֶפֶשׁ כָּל-בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנִפְשׁוֹ הוּא - הַנֶּפֶשׁ (הַחַיִּים) שֶׁל כָּל בַּעַל-חַיִּים הִיא בָּדָם שֶׁלוֹ.

10. יִצְוֹד צִיד חַיָּה - מִי שֶׁצָּד⁴⁷ חַיָּה טְהוֹרָה, כְּמוֹ הַצִּיָּד. אוֹ עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל - אוֹ עוֹף טְהוֹר (בָּשָׂר), שֶׁמִּתֵּר לֵאכֹל אֶת בָּשָׂרוֹ. וְכִסְהוּ בַּעֲפָר - הוּא צִיָּד לְכִסּוֹת אֶת דָּם הַחַיָּה וְהָעוֹף בַּעֲפָר, כִּי הַדָּם הוּא סִמְלָה⁴⁸ הַחַיִּים.

11. חֵלֶב⁴⁹ - שֶׁמֶן קָשָׁה שֶׁמִּכְסֶּה אֶת הַקֶּרְבִּים⁵⁰ שֶׁל הַבְּהֵמָה. כֶּשֶׂב - כֶּבֶשׂ.⁵¹

הַפָּרָס³⁷ וְהַעֲנִיָּה³⁸ הֵם דְּגִמָּאוֹת שֶׁל עוֹפוֹת טוֹרְפִים³⁹, שֶׁאִסּוּר לֵאכֹל מִבָּשָׂרָם.

6. שָׂרָץ³⁹ הָעוֹף - בַּעַל-חַיִּים קְטָנִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם כְּנָפִים⁴⁰.

7. הַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ עַל הָאָרֶץ - בַּעַל-חַיִּים קְטָנִים שֶׁחֹתְלִים⁴¹ עַל הָאָרֶץ. הַתּוֹרָה אוֹסֶרֶת לֵאכֹל שָׂרָצִים: שָׂרָצִי-עוֹף, שָׂרָצִים שֶׁחֹתְלִים עַל הָאָרֶץ, אוֹ שָׂרָצִים שֶׁחַיִּים בָּמִים.

אֲכִילַת דָּם וְחֵלֶב

8. בָּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ - הַבָּשָׂר בְּיַחַד עִם הַנֶּפֶשׁ (= הַחַיִּים) שֶׁלוֹ. בָּשָׂר בְּנִפְשׁוֹ-דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ - אִסּוּר לֵאכֹל אֶת הַבָּשָׂר עִם הַדָּם,

³⁷ פָּרָס - vulture. ³⁸ עֲנִיָּה - black vulture. ³⁹ שָׂרָץ (לְשָׂרָץ) - creeping or swarming things.

⁴⁰ כְּנָפִים - wing(s). ⁴¹ חֹתֵל - to crawl, to creep. ⁴² סִמְלָה - symbol. ⁴³ נִשְׁמָה - soul.

⁴⁴ לְצִיד - to hunt. ⁴⁵ צִיָּד - deer. ⁴⁶ כֶּשֶׂב = כֶּבֶשׂ - lamb.

נבלה וטרפה

נבלה 12 לא תאכלו כל-נבלה... כי עם קדוש אתם
ליי אלהיך...

דברים יד: 21

טרפה 13 ואנשי קדש תהיו לי; ובשר בשדה טרפה
לא תאכלו, לכלב משלכון אתו.

שמות כב: 30

כל-תועבה 14 לא תאכל כל-תועבה.

דברים יד: 3

גדי בחלב אמו

בשר בחלב 15 ...לא תבשל גדי בחלב אמו.

שמות כג: 19

שם לד: 26

דברים יד: 21

נבלה וטרפה

12. נבלה – הנוף של בהמה שמתה¹⁰. גם
בהמה שלא שחטו אותה לפי דיני השחיטה
נקראת "נבלה". כי עם קדוש אתם – היהודי
צריך להיות קדוש וטהור לא רק בגשמתו¹¹
ובמעשיו, אלא גם בגופו. אסור ליהודי לטמא¹²
את גופו על-ידי אכילת נבלה וטרפה¹³.

13. טרפה – בהמה שנהרגה על-ידי חיה.
למלה "טרפה", או "טרף", יש עוד פירוש:
כל אכל שאיננו "בשר".

14. תועבה – דבר מאוס¹⁴. בעלי-החיים
הטמאים, הנבלה והטרפה הם דברים מאוסים
(תועבה), ואסור לבני עם קדוש לאכל מהם.
אבל יש גם דברים שאינם "טמאים" לפי חקי
התורה, אבל הם מאוסים לבני-אדם, ולכן
אסור לאכל אותם.

גדי בחלב אמו

15. לא תבשל וכו' – אסור לבשל¹⁵ גדי¹⁶
בחלב של אמו ולאכל אותו.

פרק כב עם ישראל והעמים האליליים

קבוא

נגד האמונות התפלות של העמים ונגד
מנהגיהם הרעים. אמונת ישראל היא אמונת
טהרה, ואין בה פסים לכשוף ולאמונות
תפלות אחרות.

קרבנות אדם. - אחד המנהגים היחידים
אצל העמים של עמי ארץ כנען היה המנהג
של הקרבת בני-אדם, וביוחד הקרבת ילדים,
למלך (אליל עממי). התורה נביאי ישראל
נלחמו נגד המנהג הנורא הזה מלחמה קשה.

גלות. הפסוק "והגלו" - עמי כנען
היו נוהגים לגלות את הפאות של הראש ואת
הזקן לכבוד המלכים. התורה אוסרת את
המנהג הזה לישראל. בנחוד עם מנהגים
אליליים אחרים. עד היום נוהגים יהודים
רבים שלא לגלות את הזקן ואת הפאות שלהם
במער (בסבין).

כתבת-קעקע ושרט. בנשך. -
הקעקעים היו נוהגים לעשות כתבת-קעקע
בעור שלהם ושרט בנשך קסימן אצל למיתים.
התורה אוסרת גם את המנהגים האליליים
האלה.

ישראל והגויים. - ה' בחר בישראל
בתנאי שיהיה עם קדוש. ישראל חייב להיות
עם נבדל: לשונה סגול העמים. הוא צריך
להיות לסימני הטהרה, שהיא תורה חיים,
ולא ללמד מן העמים השכנים את האמונות
התפלות, ואת המנהגים הרעים שלהם.

עבודת אלילים. - התורה הקריזה
מלחמה לחיים ולמקום נגד עבודת האלילים.
האמונה באל אחד (מונתיאזם) היא היסוד
של דת ישראל, ואי אפשר לעשות פשרה בין
האמונה הזאת ובין האמונה באלילים.

נשואי תערובת. - למדע בשרק יד,
כי נשואי-התערובת הם הסכנה הגדולה
ביותר לדת ישראל. אחרי עבודת האלילים,
יש בנשואי-התערובת סכנה לא רק לדת
ישראל, אלא גם לקיים של עם ישראל, כי
עמם היה תמיד אחד העמים הקטנים ביותר
בעולם. גם האשר והשלמות של המשפחה
הם בסכנה. כאשר האיש ואשתו אינם בר עם
אחד ודת אחת.

כשוף. - התורה מזהירה את ישראל

- תנאי - condition. נבדל - apart, distinct. שונה - different. אמונות תפלות - superstitions.
מנהג - custom. יהדות - Judaism. להכריז - to declare. שטירה - compromise.
נשואי-תערובת - mixed marriages. סכנה - danger. קיים - existence.
אשר - happiness. שלמות - integrity, harmony. כשוף (כשף) - sorcery, witchcraft.
קרבנות אדם - human sacrifices. אכזרי - cruel. לגלות - to shave. פאה - side growth.
זקן - beard. תער - razor. כתבת-קעקע - tattoo. שרט (לשרט) - cut, gash.
אבל - mourning.

בְּחִקּוֹתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ

1 כַּמַּעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם בָּהּ, לֹא
תַעֲשׂוּ; וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנָעַן, אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא
אֹתְכֶם שָׁמָּה, לֹא תַעֲשׂוּ, וּבְחִקְתֵּיהֶם לֹא
תִלְכוּ.

וחי בהם

2 וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-חֻקְתִּי וְאֶת-מִשְׁפָּטִי, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
אִתְּם הָאֱדֹם – וְחִי בָהֶם, אֲנִי יְיָ.

ויקרא יח: 3, 5

עֲבֹדַת אֱלִילִים

3 לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי.

4 לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל-תְּמוּנָה, אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
מִמַּעַל, וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת, וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם
מִתַּחַת לָאָרֶץ. לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, וְלֹא
תַעֲבֹדֵם...

שמות כ: 3-5

נְשׂוּאֵי תַעֲרֻכָּה

5 וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם (בְּנָזִים): בְּתֶךָ לֹא תִתֵּן לְבָנֹךָ,
וּבִתּוֹ לֹא תִקַּח לְבָנָהּ; כִּי יָסִיר אֶת-בְּנָהּ
מֵאַחֲרֵי, וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים...

חיים טובים ואשר²². אין התורה דורשת מאדם
קרבת שְׁקִשָּׁה לוֹ לְהַקְרִיב אוֹתָם.

עֲבֹדַת אֱלִילִים

3. לֹא יִהְיֶה לְךָ וְכו' – ראה פרק ב: 2.

נְשׂוּאֵי תַעֲרֻכָּה

5. וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם – אסור להתחתן²⁴ עם
הנזים. יסיר את בנה מאחרי – ירחיק²⁵ את

בְּחִקּוֹתֵיהֶם לֹא תִלְכוּ

1. וּבְחִקְתֵּיהֶם לֹא תִלְכוּ – חקי העמים
השכנים היו רעים ואכזריים²⁶, ואסור לישראל
ללכת בדרכי העמים האלה.

2. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקְתִּי וְכו' – החקים
והמשפטים של התורה הם טובים וישרים.
וחי בהם – תורת ישראל היא תורת חיים.
שמירת מצוות התורה מביאה לאדם ולעם

²⁴ להתחתן – to marry. ²⁵ לרחיק – to turn away.

עם קדוש אתה

6 כי עם קדוש אתה ליי אלהיך; בך בחר יי
אלהיך, להיות לו לעם סגלה מכל העמים
אשר על-פני האדמה.

דברים 3:1-4,6

כ שוה

תועבות הנשים

7 כי אתה בא אל-הארץ, אשר יי אלהיך נתן
לך, לא תלמד לעשות כתועבות הנשים ההם.
8 לא ימצא בך ... קסם קסמים, מעונן, ומנחש,
ומכשף ... ודרש אל-המתים.

9 כי תועבת יי כל-עשה אלה; ובגלל התועבת
האלה יי אלהיך מוריש אותם מפניך.

דברים יח:9-12

העברת הבן למלך

חלול השם

10 ומורעך לא תמן להעביר למלך, ולא תחלל
את-שם אלהיך; אני יי.

ויקרא יח:21

11 לא ימצא בך מעביר בנו ובתו בראש ...

דברים יח:10

לב בנה מאחרי ה'. עם סגלה²⁶ - עם יקר
ואהוב (ראה פרק א:11).
7. תועבה - מעשה מכוער ומאוס²⁷.

ה' לקח מהם את ארצם ונתן אותה לישראל
לירשה (לנחלה).

העברת הבן למלך

כ שוה¹⁴

8. קסם קסמים²⁸, מעונן²⁹ ומנחש³⁰ ומכשף
- מינים שונים של מכשפים. דרש אל-המתים -
אדם ששקבש עצה³¹ מן המתים.
9. מוריש - מנחש³². ובגלל התועבת האלה
וכו' - עמי ארץ כנען עשו חטאים גוראים
(תועבות)²⁷; ובגלל (בשביל) התועבות האלה.

10. מורעך - מן הילדים שלך. להעביר -
לשרף בראש, להקריב קרבן. מלך - אליל
עמוני. העמונים, וכן עמים אחרים בארץ כנען,
היו מביאים את בניהם קרבן למלך. ולא
תחלל - אין דבר שמחלל³³ את שם ה' כמו
הקדחת הבן למלך.
11. לא ימצא בך - אסור שיהיה אדם

²⁶ סגלה - treasured possession. ²⁷ תועבה - abomination. ²⁸ קסם קסמים - augur. ²⁹ מעונן - soothsayer. ³⁰ מנחש - diviner. ³¹ עצה - advice. ³² להוריש = לגרש - to dispossess. ³³ לחלל - to profane.

השקמת הפאה, שרט וכתבת-קצקע

12 לא תקפו פאת ראשכם, ולא תשחית את פאת
זקנך.

פאות

13 ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם.

שרט

14 וכתבת קצקע לא תתנו בכם, אני יי.

כתבת-קצקע

ויקרא יט: 27-28

בישראל. מעביר בנו ובתו באש - שמקריב
את בנו ובתו לקרבן.

השקמת הפאה ועוד

12. לא תקפו - לא תגלחו¹⁷. פאת ראשכם -
את השערות שבקצה הראש¹⁸. ולא תשחית -
לא תגלח. פאת זקנך - את קצה הזקן.

13. לשרט - לחתוך, לפצע¹⁹. לנפש - למת.
ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם - אסור
ליהודי לשרט (לפצע) את בשרו כסימן אבל²⁰
למת.

14. כתבת קצקע - שריטות בעור²¹. שרט
בבשר וכתבת קצקע בעור היו מנהגים
אליליים, שהתורה אוסרת אותם.

פָּרָק כ"ג
דִּינִים שׁוֹנִים

מבוא

בפרק האחרון הזה באות מצוות שונות, מהן מצוות שבין אדם לחברו, ומהן מצוות שבין אדם למקום (לאלהים). בסוף הפרק באה "ברכת כהנים".

צַעַר בַּעֲלֵי-חַיִּים. - חֲזִי הַתּוֹרָה הֵם חֲזִי צָדֵק וְרַחֲמִים. הֵם בָּאֵי לְהַגֵּן לֹא רַק עַל בְּנֵי-אָדָם, אֲלָא גַם עַל בַּעֲלֵי-חַיִּים. וְלִכֵּן אָסוּר לְצַעַר בַּעֲלֵי-חַיִּים. לְמַדְנוּ קֶבֶד כִּי דִיגְרִי הַשְׁחִיטָה בָּאֵי לְהַקְטִין אֶת הַצֶּעַר שֶׁל הַבְּהֵמָה. בַּפֶּרֶק הַזֶּה נִלְמַד כְּמָה דִּינִים אֲחֵרִים שֶׁבָּאוּ לְמַעַן צַעַר לְבַעֲלֵי-חַיִּים:

(א) אִם אָדָם מוֹצֵא קֶן¹ שֶׁל אֲפָרִים, וּבָקָן הוּא רֹאֶה צִפּוֹר עִם אֲפָרוֹתָיו (צִפּוֹרִים קְטָנוֹת)² אוּ בִיצִים: אָסוּר לוֹ לְקַחַת אֶת הָאֵם בְּיָחַד עִם הָאֲפָרוֹתָיו אוּ הַבִּיצִים. הוּא חַיִּב לְשַׁלַּח לַחֲפֹשׁ אֶת הָאֵם, וְרַק אֶת הָאֲפָרוֹתָיו וְהַבִּיצִים הוּא יְכוּל לְקַחַת. הַטַּעַם (הַסֵּבָה) שֶׁל הַמִּצְוָה הַזֹּאת הוּא, כַּנִּרְאָה, שֶׁהָאֲפָרוֹתָיו וְהַבִּיצִים, שֶׁהָאֵם דּוֹגְרָת (יוֹשֶׁבֶת)³ עֲלֵיהֶם, אֵינָם טוֹבִים לְאָכִילָה; וְאִם אָסוּר לְקַחַת אֶת הָאֵם, אָז רַב הָאֲנָשִׁים לֹא יִנָּעוּ בָּקָן בְּקִלָּל.

(ב) אָסוּר לְשַׁחַט בְּיוֹם אֶחָד אֶת הַבְּהֵמָה בְּיָחַד

עִם בְּנָהּ. הַחֵק הַזֶּה בָּא לְהַזְהִיר אֶת הָאֲנָשִׁים, שֶׁלֹּא יִשְׁחָטוּ בְּהֵמָה לְעֵצֵי אִמָּה. זֶה מַעֲשֵׂה אֲכֹרִי, כִּי גַם הַבְּהֵמָה אוֹהֶבֶת אֶת יִלְדֶיהָ, כְּמוֹ הָאָדָם.

(ג) אָסוּר לְבַשֵּׁל גְּדִי⁴ בְּחֵלֶב שֶׁל אִמּוֹ, כִּי גַם זֶה הוּא מַעֲשֵׂה אֲכֹרִי.

(ד) אִם רֹאֶה אָדָם בְּהֵמָה רוֹכֶצֶת (שׁוֹכֶבֶת) בַּדֶּרֶךְ, וְאֵינָהּ יְכוּלָה לָקוּם מִפְּנֵי שֵׁשׁ עֲלֶיהָ מִשָּׂא⁵ כֶּבֶד, הוּא חַיִּב לַעֲזֹר לְבַעַל הַבְּהֵמָה לְהָקִים (לְהָרִים) אוֹתָהּ.

(ה) אָסוּר לְקַשֵּׁר שׁוֹר נְחֹמָר לְמַחְרָשָׁה⁶ אֲחֵת, כְּדִי שִׁיחַרְשׁוּ⁷ יָחַד, כִּי הַשׁוֹר וְהַנְּחֹמָר אֵינָם שְׁנֵים בֶּלֶח שְׁלֵהֶם. הַתּוֹרָה מְרַחֶמֶת עַל הַבְּהֵמָה הַחֲלָשָׁה, כִּי קָשָׁה לָהּ לְחַרֵּשׁ בְּיָחַד עִם הַבְּהֵמָה הַחֲזָקָה.

מַעֲקָה⁸. - חַיִּב אָדָם לְבָנוֹת מַעֲקָה (גֶּדֶר) מִסָּבִיב לְגַב⁹ בֵּיתוֹ. כִּי אִם יַעֲלֶה אָדָם עַל הַגֹּב וְיִפֹּל מִמֶּנּוּ וְיָמוּת, אָז בַּעֲלֵי-הַבַּיִת אֲשֶׁם¹⁰ בְּעֵצֵי ה', בָּאֵלוֹ הוּא הָרֹג אֶת הָאִישׁ. בְּקִלָּל, חַיִּב אָדָם לְהִסִּיר¹¹ מִבֵּיתוֹ קֵל דָּבָר שֵׁשׁ בּוֹ סָכָנָה¹² לַחַיִּים.

¹ צַעַר - pain, grief. ² לְצַעַר - to cause pain or grief. ³ שְׁחִיטָה (לְשַׁחַט) - slaughter. ⁴ לְהַקְטִין - to minimize. ⁵ לְמַנֵּעַ - to prevent. ⁶ קֶן - nest. ⁷ אֲפָרִי - young bird. ⁸ לְדַגֵּר - to hatch. ⁹ אֲכֹרִי - cruel. ¹⁰ גְּדִי - kid. ¹¹ מִשָּׂא - load. ¹² מַחְרָשָׁה - plow. ¹³ לְחַרֵּשׁ - to plow. ¹⁴ מַעֲקָה = גֶּדֶר - parapet, fence. ¹⁵ גֹּב - roof. ¹⁶ אֲשֶׁם - guilty. ¹⁷ לְהִסִּיר - to remove. ¹⁸ סָכָנָה - danger.

אוחן, בלי שהחבר יסכים לקדש. בקלל, אמרו חכמינו, יום הכפורים יכול לכפר²³ רק על החטאים שחוטא אדם לה'; אבל אין יום הכפורים מכפר על החטאים שחוטא אדם לחברו, עד שיבקש סליחה ממנו.

גויר²⁴. - תורת ישראל היא תורת חיים, ואין בה מצוות שרוב בני-האדם אינם יכולים לשמור אותן. אבל אם רוצה איש לקדש את עצמו יותר מבני-האדם האחרים, הוא יכול להיות גויר ולקבל על עצמו מצוות מיוחדות, שאין אחרים חייבים לשמור אותן.

הגויר הוא אדם ששומר (מרחיק)²⁵ את עצמו ביחוד משלשה דברים: אין הוא שותה יין, אין הוא נזון²⁶ את שערותיו ואין הוא נוגע במת. אדם יכול לגויר²⁷ שיהיה גויר כל ימי חייו, או רק לזמן קצר.

ברכת כהנים. - אחד מתפקידיו²⁸ הכהנים במקדש היה לברך את העם: "יברכך ה' וישמרך" וכו'.

הברכה הזאת היא עתה חלק מתפלת "שמונה-עשרה", או "צמידה". עד היום נוהגים הכהנים "לעלות לדוכן" (לבימה)²⁹ ולברך את הקהל בבית-הקנסת. בארץ-ישראל עולים הכהנים לדוכן בכל יום, ובחוץ-לארץ רק בנתיים.

כלאים ושעטנו. - "כלאים" פרושה תערובת³⁰ של שני מינים שונים. התורה אוסרת לורע³¹ בקשה אחד תערובת של שני מיני זרעים שונים.

כמו-כן אוסרת התורה ללבש בגד שיש בו שני מיני חוטים³² - צמר³³ ופשתים³⁴. בגד כזה נקרא "בגד כלאים" או "שעטנו".

חכמינו נהגו טעמים אחדים למצוות של כלאים ושעטנו, אבל קשה לדעת מה הוא השם האמתי. התורה עצמה אינה נותנת טעם (סבה) למצוות האלה.

גדרים³⁵. - הגדר שגדר אדם לאלהים, או ההבטחה³⁶ שהוא מבטיח לחברו, הם קדושים, והוא חייב לקיים (לשמר)³⁷ אותם. מי שאינו מקיים את גדרו חוטא לה'.

אבל לא תמיד יכול אדם לקיים את המצוה הזאת. לפעמים הוא נזדר נדר ורוצה לקיים אותו ואינו יכול. כדי לבטל³⁸ גדרים כאלה, חברו חכמינו את תפלת "גד-גדרי", שאנוחז אומרים אותה בערב יום הכפורים. בתפלה הזאת אנוחז מבקשים מה' שיסלח לנו על הגדרים שלא קיימנו.

בתפלת "גד-גדרי" אפשר לבטל רק את הגדרים שגדר האדם לה'; אבל ההבטחות שמבטיח אדם לחברו, אין הוא יכול לבטל

²³ mixture - לורע - to sow, to plant. ²⁴ חוט - thread. ²⁵ צמר - wool. ²⁶ פשתים - linen.

²⁷ גדר (לגויר) - vow. ²⁸ תבטחה (להבטיח) - promise. ²⁹ לקיים - לשמר - to fulfill.

³⁰ לבטל - to cancel, to void. ³¹ לכפר - to atone. ³² גויר - Nazarite. ³³ להזיז - to abstain.

³⁴ גלז - to cut. ³⁵ תפקיד - duty, function. ³⁶ דוכן = בימה - platform, pulpit.

צַעַר בְּעַל־חַיִּים

שְׁלֹחַ נֶחֱמָן

1 כִּי יִקְרָא קִנְיָן צָפוֹר לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ, בְּכָל-עֵץ,
אוֹ עַל הָאָרֶץ, אֲפָרָחִים אוֹ בִיצִים – וְהָאֵם
רִבְצָת עַל-הָאֲפָרָחִים אוֹ עַל-הַבִּיצִים, – לֹא
תִקַּח הָאֵם עַל-הַבָּנִים. שְׁלַח תִּשְׁלַח אֶת-הָאֵם,
וְאֶת-הַבָּנִים תִּקַּח-לָךְ; לְמַעַן יִיטֵב לָךְ
וְהִיאֲרִכֶּת יָמִים.

דברים כב: 6-7

אוֹתוֹ וְאֶת-בָּנוֹ

2 וְשׂוֹר אוֹ שָׂה – אֹתוֹ וְאֶת-בָּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְיוֹם
אֶחָד.

ויקרא כב: 28

גְּדִי בְחֶלֶב אִמּוֹ

3 ... לֹא תִבְשֹׁל גְּדִי בְחֶלֶב אִמּוֹ.

שמות כג: 19

הֶקֶם תִּקִּים

4 לֹא תִרְאֶה אֶת-חֲמוֹר אֲחִיךָ, אוֹ שׂוֹרוֹ, נִפְלִים
בְּדֶרֶךְ – וְהִתְעַלְמָתָ מֵהֶם; הֶקֶם תִּקִּים עִמּוֹ.

דברים כב: 4

5 כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׁנֵאךָ רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ...
עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ.

שמות כג: 5

צַעַר בְּעַל־חַיִּים

1. כִּי יִקְרָא – אִם תִּמְצָא בְּמִקְרָה³⁴. קִנְיָן צָפוֹר – קִנְיָן שֶׁל צִפּוֹרִים. אֲפָרָחִים – יִלְדֵי הַצִּפּוֹרִים. רִבְצָת – יוֹשֶׁכֶת. וְהָאֵם רִבְצָת עַל-הָאֲפָרָחִים – הָאֵם מְנִיחָה בְּנוֹסָה עַל הָאֲפָרָחִים. אוֹ עַל-הַבִּיצִים – הִיא דוֹנָתָה עַל הַבִּיצִים. לֹא תִקַּח הָאֵם עַל-הַבָּנִים – אֲסוּר לִקְחַת אֶת הָאֵם בְּיַחַד עִם הָאֲפָרָחִים אוֹ הַבִּיצִים. לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהִיאֲרִכֶּת יָמִים – שְׂכָר³⁵ הַמִּצְוָה שֶׁל "שְׁלֹחַ נֶחֱמָן" הוּא תִימָה טוֹבִים וְאֲרִכִּים לְאָדָם. הַשְׂכָּר הַזֶּה דוֹמֶה לְשְׂכָר שֶׁל כְּבוֹד אָב וְאֵם ("לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יָמֶיךָ" – רֹאה עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרוֹת, פָּרָק ב: 5).

3. לֹא תִבְשֹׁל גְּדִי בְחֶלֶב אִמּוֹ – רֹאה פָּרָק כ"א: 15.

4. וְהִתְעַלְמָתָ – תִּעְצָם (תִּסְגֹּר) אֶת עֵינֶיךָ³⁶. אֵין אִתָּה יָכוֹל לַעֲשׂוֹת אֶת עֲצָמְךָ כְּאִלּוֹ אֵינְךָ רֹאֶה אֶת הַדָּבָר וְלִלְכֹת לְדֶרֶכְךָ. הֶקֶם תִּקִּים עִמּוֹ – אִתָּה תִּיב לַעֲזֹר לְבַעַל הַבְּהֵמָה וְלִהְיוֹת (לְהָרִים) אֶת הַבְּהֵמָה. כָּאֵן יֵשׁ רַחֲמִים גַּם לְאָדָם וְגַם לְבְּהֵמָה.

5. שֹׁנֵאךָ – הָאוֹיֵב שֶׁלָּךְ. רֹבֵץ – שׁוֹכֵב. מִשְׁאָ – דָּבָר כְּבִדִּי. עֹזֵב תַּעֲזֹב עִמּוֹ – עֲזָר לְבַעַל הַבְּהֵמָה לְהָרִים אֶת הַבְּהֵמָה. בְּפִסּוּק הַקּוֹדֶם מְדַבֵּרֶת הַתּוֹרָה עַל "חֲמוֹר אֲחִיךָ";

³⁴ בְּמִקְרָה – by chance. ³⁵ שְׂכָר – reward. ³⁶ לְהִתְעַלֵּם – to ignore.

חרישה בשור ובחמור 6 לא תחרש בשור ובחמור יחדו. דברים כב:

מַעֲקָה

לא תשים דמים 7 כי תבנה בית חדש, ועשית מעקה לגגך; ולא תשים דמים בביתך, כי יפול הנפל ממנו. דברים כב

כְּלָאִים וְשַׁעֲטָנִי

כלאים 8 ... שךך לא תזרע כלאים... ויקרא יט:

שעטנו 9 לא תלבש שעטנו: צמר ופשתים יחדו. דברים כב:

גְּדָרִים

10 כי תגדר גדר ליי אלהיך - לא תאחר לשלמו...

11 וכי תחדל לגדר, לא יהיה בך חטא.

מוצא שפתיה תשמר 12 מוצא שפתיה תשמר, ועשית כאשר גדרת ליי אלהיך...

דברים 22

9. שעטנו - בגד שיש בו שני מיני חוטים לא תלבש שעטנו - אסור ללבש בגד / בו שני מיני חוטים: חוטי צמר²² וחוטי פשתים

מוצא שפתיה תשמר

10. גדר - הבטחה, שבועה²⁴. לא תא לשלמו - אל תחכה הרבה זמן, אלא ש את הגדר שלך מהר.

11. וכי תחדל לגדר - אין איש חייב ל גדרים; אבל אם הוא גדר ואינו מקיים (שו) את גדרו, הוא חוטא לה.

12. מוצא שפתיה תשמר - שמר כל הבק שיצאת מן השפתיים²⁵ שלך.

בפסוק הזה מצוה התורה, כי חייב אדם לעורר אפלו לטונא שלו, אם הוא צריך עזרה. 6. לא תחרש בשור ובחמור יחדו - אסור לקשר שור וחמור למחרשה²⁶ אחת, כדי שיחרשו יחד.

מַעֲקָה

7. מעקה - גדר²⁷ מסביב לגג²⁸. דמים - חטא של שפיכת דם²⁹. כי יפול הנפל - אם יפל אדם מהגג וימות.

כְּלָאִים וְשַׁעֲטָנִי

8. כלאים - תערובת של שני מינים שונים. אסור לזרע בשדה אחד תערובת של שני מיני זרעים שונים.

²² שפיכת דם - manslaughter. ²³ לחדל (תחדל) - to refrain. ²⁴ שפתיים (שפה) - lips.

נזיר

זין ושקר

13 ...איש או אשה כי יפלא לנדר נזיר...

ממין ושקר נזיר, חמץ זין וחמץ שקר לא
ישתה... וענבים לחים ויבשים לא יאכל...

גלות השער

14 כל ימי נדר נזרו - תער לא יעבר על
ראשו... גדל פרע שער ראשו...

סמאת מת

15 ...על נפש מת לא יבא; לאביו ולאמו, לאחיו
ולאחותו לא ישמא להם במתם...

16 כל ימי נזרו - קדש הוא לזי.

במדרב ו: 2-8

בדפת כהנים

17 וידבר יי אל-משה לאמר: דבר אל-אהרן

נזיר

13. יפלא לנדר - יזר נדר מיוחד. נזיר
נזיר - הוא נזיר שיתיה נזיר. שקר - משקה
משכר (שעושה את האדם לשכור)⁴⁰. נזיר -
ירחיק את עצמו⁴¹. ממין ושקר נזיר - ירחיק
את עצמו ממין ושקר; לא ישתה כל משקה
משכר. חמץ זין וחמץ שקר - חמץ⁴² שנעשה
מזין או משכר. ענבים לחים - ענבים טריים⁴³.
ענבים יבשים - צמוקים⁴⁴. לא רק זין והשקר
אסורים לנזיר, אלא גם הענבים וכל דבר
שבא מן הגפן⁴⁵.

14. כל ימי נדר נזרו - במשך כל הזמן
שהוא נזיר לחיות כנזיר. תער - סבין⁴⁶. לא
יעבר על ראשו - אסור לו לגלח⁴⁷ או לגזז⁴⁸

את שערות ראשו (גלות הנזקן וגלות הפאות
אסורים לכל ישראל; ראה פרק כב: 12).
פרע - פרוצ⁴⁹. גדל פרע שער ראשו - הנזיר
צריך לתת לשערות ראשו לגדל באפן
טבעי⁵⁰.

15. על נפש מת לא יבא - לא יתקרב אל
זוף מת. לאביו ולאמו וכו' - אין הוא יכול
להתקרב אפילו אל הזריו וקרוביו המתים.
לא ישמא - לא יעשה את עצמו לסמא. נזיר
שנוגע במת, או מתקרב אליו, מטמא את עצמו
ומחלל⁵¹ את נזירותו.

16. קדש הוא לזי - הנזיר הקדיש את עצמו
לה', ולכן אין הוא יכול לנגע בכל דבר טמא,
או לחלל את נזירותו.

⁴⁰ שקר = משקה משכר - intoxicating drink. חמץ - vinegar. ⁴² ענבים לחים - fresh grapes.

⁴³ צמוקים - raisins. ⁴⁴ גפן - grape-vine. ⁴⁵ תער - razor. ⁴⁶ לגלח - to shave. ⁴⁷ פרע - untrimmed.

⁴⁸ באפן טבעי - naturally. ⁴⁹ לחלל - to desecrate.

וְאֵל-פָּנָיו לֹא־אָמַר: כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
אֲמֹר לָהֶם:

18 "יְבָרֶכְךָ יי וַיְשַׁמְרֶךָ! יָאֵר יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶנְךָ!
יֵשׂא יי פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם!"

19 וַשְּׁמוּ אֶת-שְׁמִי עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֲבָרְכֶם. במדבר 1:22-

בְּרַכְת כֹּהֲנִים

17. כֹּה תִּבְרְכוּ - כָּכָה תִּבְרְכוּ. אֲמֹר לָהֶם -
וְאֲמָרוּ לָהֶם.

18. יְבָרֶכְךָ יי - ה' יִתֵּן לָךְ בְּרָכָה וְהַצְלָחָה¹⁰.
וַיְשַׁמְרֶךָ - יִשְׁמַר עֲלֶיךָ מִכָּל דָּבָר רָע, גִּן עֲלֶיךָ.
יָאֵר יי פָּנָיו אֵלֶיךָ - יִבְיֵט אֵלֶיךָ בְּאַהֲבָה.
וַיַּחֲנֶנְךָ - תִּמְצָא חֵן¹¹ בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם; ה'
יִמְלֵא אֶת בְּקִשׁוֹתֶיךָ. יֵשׂא יי פָּנָיו אֵלֶיךָ - יִשְׁמַח¹²

עֲלֶיךָ תָּמִיד. וַיִּשֶׂם לָךְ שְׁלוֹם - יִתֵּן לָךְ שְׁלוֹם
19. וַשְּׁמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - הַכֹּהֲנִים
יְבָרְכוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם ה'. כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים בְּמִקְוֵן
הָיָה מְבָרְכִים אֶת יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מְבַטְּאִים¹³;
הַשֵּׁם הַקָּדוֹשׁ "יהוה". מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ אִם
לְבַטָּא אֶת הַשֵּׁם הַזֶּה, אֵלֶּא אֲמָרִים "אֲדֹנִי". וְ
אֲבָרְכֶם - הַכֹּהֲנִים אֵינָם מְבָרְכִים אֶת יִשְׂרָאֵל
בְּשֵׁמָם הֵם, אֲלֵא ה' הוּא הַמְּבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל

¹² לְהַשְׁמִיחַ - look after

¹¹ לְמַצָּא חֵן - to find favor

¹³ לְבַטָּא - to pronounce

¹⁰ הַצְלָחָה - prosperity